C. NEGRUZZI

DE

AL. PIRU

Coperta colecției: *Cristea Müller*

8R.09
H.42

A L. P I R U

I. 47. 204

C. NEGRUZZI

EDITURA TINERETULUI

Negruţeştii, cu numele italienizat ulterior în Negruzzi, după un procedeu pe care-l va folosi şi Vasile Alecsandri, erau de proveniență probabil răzăşească, deoarece întîiul înaintaş, Ianachi, căruia i s-a dat porecla Negruţ, după culoarea obrazului, moştenită în familie, nu apare cu vreun rang cît de mic de boierie în actele cunoscute şi a trebuit să i se născo-cească o legătură cu marele logofăt Neniul din 1661 şi Gavrilaş Neniu, vtori logofăt în 1667 sub Alexandru Iliaş. Nu ştim nimic nici despre Grigore Negruţ, urmaşul lui Ianache şi strănepotul scriitorului, care apucase numai pe Vasile Negruţ, bunicul, pomenit şi într-o carte de judecată, cu mănăstirea Ocnei, din 28 octombrie 1811, pentru moşia Şărăuţi. Om cuprins, vel căpitanul Vasile s-a însurat cu fata unui răzeş din ţinutul Putnei şi stabilindu-se în podgoriile Odobeştilor, la Păţeşti, a avut patru băieţi şi două fete. De la socrul său, Toma Stamatin, vecin de moşie cu Vasile Negruţ, paharnicul C. Sion, autorul *Arhondologiei Moldovei*, ştia că Vasile încuviinţase ca doi din fiii săi, Dinu şi Gheorghe, să fie crescuţi de boierul Constantin Balş Ciuntu, la moşia Trifeşti, ca ciraci.

Dați în grija vătafului de curte, Dinu ar fi fost rînduit cafegiu, iar Gheorghe sufragiu, pînă ce în cîțiva ani Dinu ajunse la treapta de logofăt de casă. În 1807 Dinu se căsătorea cu Sofia Hermeziu, fiica logofătului Iancu Hermeziu, înzestrată cu moșia Trifeștii-Vechi de lîngă Prut. Acolo s-a născut, după toate ipotezele, în 1808, Constantin, unicul fiu al lui Dinu Negruț și al Sofiei Hermeziu, moartă nu peste multă vreme. Vel clucer pe la 1810, Dinu n-a depășit treapta de paharnic dobîndită în 1818 sub Scarlat Callimachi și a murit la 19 aprilie 1826 în Iași, unde-și cumpărase o casă, în mahalaua Calicilor. În testamentul său din 30 ianuarie 1822, logofătul Constantin Balș numise pe paharnicul Dinu și pe serdarul Gheorghe Negruț epitropi ai copiilor săi, pentru că îi purtase toate socotelile și pricinile casei, dîndu-le celui dintîi 3 000, iar celui de al doilea 2 000 de lei. Dinu Negruzzi ar fi fost om cu dragoste de carte, „nu ieșea nici un calendar care să nu-l aibă el întîi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o prescrie". Poseda la Iași, într-o ladă din coridor, *Viețile sfinților din toate lunile*, *Moartea lui Avel* de Salomon Gessner, în traducerea lui Alecu Beldiman, *Numa Pompilie, al doilea crai al Romei*, de cavalerul de Florian, în versiunea aceluiași, *Patimile și moartea a domnului și mîntuitorului nostru Is. Hs.*, de Klopstock, în traducerea lui Vasile Aaron, *Istoria lui Arghir și a preafrumoasei Elena*, de Ion Barac, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, de Petru Maior, *Floarea darurilor*, *Întîmplările războiului franțozilor și întoarcerea lor de*

la Moscova, tradusă din nemţeşte de Alexie Lazaru (Buda, 1814), *Talmudul, Letopiseţul lui Nicolae Costin, Cavalerii lebedei (Les chevaliers du Cygne, ou la cour de Charlemagne*, 1745, de Mme de Genlis), *Înconjurarea cetăţii Roşela (Le siège de la Rochelle ou le malheur de la conscience*, 1808, de Mme de Genlis), *Lentor*, tragedie în versuri, tradusă de Alecu Beldiman, *Sapor* de Regnard, în versiunea aceluiaşi, *Matilda (Mathilde ou mémoires tirés de l'histoire des croisades*, 1805, de Mme Cottin), versiunea Conachi, în manuscris, *Manon Lescaut*, de abatele Prévost, versiunea Beldiman, *Tarlo sau străinii în Elveţia*, traducere de acelaşi, *Zelmis şi Elvira, Cugetările lui Oxenstiern, Noul Erotocrit* al lui Dionisie Fotino, la care prenumerase în 1818 etc., etc. Theohar Alexi informa *Albina Carpaţilor* din ianuarie 1878 că, deşi rămas de timpuriu văduv, Dinu Negruţ fusese om vesel, amator de petreceri şi pe care prietenii îl întîmpinau adesea cu cîntecul :

Lasă-ţi, nene Dinule,
Lasă-ţi veseliile,
Lasă-ţi drăgănelele
Că ţi-au trecut vremile...

Asupra primelor învăţături ale lui Constantin Negruzzi avem puţine ştiri. Ar fi învăţat greceşte cu un dascăl Chiriac şi franţuzeşte cu emigrantul Rancovitz, plecat apoi în Polonia şi deportat de acolo în Siberia. Îngrijorat de faptul că la 13 ani nu cunoştea încă slovele chirilice, tatăl său voi să-l încredinţeze dascălului de limba română Enache Alboteanu de la Semi-

nariul Socola, fost profesor în Suceava şi la Şcoala Sf. Nicolaie din Iaşi, care uimea la examene cu exemple de întreită scriere a omonimelor precum :

Fată Sarră !
Eu ţ-am zis aseară
Să vezi oul cum se sară.

Maică-ta de-i vie
Bine-ar fi să vie
Pîn' la noi la vie.

Jignit de faptul că el, care înţelegea pe gramaticul Herodian, comentatorul prozodiei homerice, şi scria franţuzeşte *sous la dictée*, era întors la abecedar, elevul luă *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* de Petru Maior şi cu bucoavna încredinţată de dascăl „în puţine ceasuri" învăţă a citi singur, în aşa fel, încît seara putu să facă dovadă tatălui cu un întreg cînt din *Moartea lui Avel*, tradusă de Beldiman şi tipărită la Buda în 1818. A treia zi, în urma unui sfat cu colegii, alcătui, pentru dascălul pedant cu nas ca o „proboscidă" care exploata în folosul său dificultatea scrierii cu patruzeci şi unu de semne, cinci întrebări, izbutind să-l alunge numai cu două şi anume :

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaşte, iar nu cu cristei fripţi, precum odinioară la judani ?

2. De unde au luat Adam şi Eva ac şi aţă de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică ?

Părăsit de Alboteanu, care văzu în cititorul lui Petru Maior un adept al „învăţăturii papistaşilor", Negruzzi va fi continuat să se instruiască singur, poate

cu vechii săi preceptori. La apariţia schiţei *Cum am învăţat româneşte*, în *Curier de ambe-sexe*, I, p. 337, Alboteanu a dat un *Răspuns la o critică*, în versuri, făcînd insinuaţii cu privire la presupusa origine a scriitorului :

Iar pre cel ce se făleşte
Că-i de viţă de roman
Şi pe patriot huleşte
Să ştiţi că-i soi de ţigan.

În anul 1821, după înfrîngerea eteriştilor la Sculeni, Iaşul se pustii. Paharnicul Dinu Negruzzi, care, împreună cu vornicul Mihail Sturza, logofătul Vasile Rosetti, vornicul N. Dimachi, vornicul Iordache Drăghici şi spătarul Petrache Cazimir, luase în 1817, de la stat, în arendă pe trei ani, otcupul menzilului (întreprinderea poştelor), pierdu în timpul răzmeriţii toţi caii şi căruţele. Familia se văzu nevoită să ia drumul pribegiei. Iarna 1821—1822 o petrecu la Şărăuţi, dar vara Dinu şi fiul său merseră la Chişinău spre a se întîlni cu rude, prieteni, cunoscuţi şi alţi „refugiţi" de răul „birbanţilor" şi al „patrihoţilor". Din deşert şi tăcut cum fusese mai înainte, oraşul devenise viu şi zgomotos. Plimbările, muzicile, mesele şi intrigile amoroase alungau gîndurile rele şi necazurile.

La Chişinău, în vara anului 1822, cunoscu Negruzzi pe poetul Aleksandr Sergheevici Puşkin, dacă trebuie să credem însemnările sale din *Scrisoarea VII*. Nu mai mare de 14 ani, întîlnise pe poetul rus de 23 de ani cu fes pe cap în grădina publică, însoţit de o „jună înaltă" cu şal negru, Calipso Polihroni.

„Puşkin — scrie Negruzzi — mă iubea, şi găsea plăcere a-mi îndrepta greşelile ce făceam vorbind cu el franţuzeşte. Cîteodată şădea şi ne asculta oare întregi pre mine şi pre Calipso vorbind greceşte ; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui, pre care mi le traducea."

Fără să punem la îndoială spusele lui Negruzzi, trebuie arătat că „greaca cea frumoasă" nu era din Iaşi, ci din Constantinopole, avea statura extrem de mică, un nas formidabil de pasăre de pradă, o faţă prelungă, uscată, nu ieşea din casă şi nu ştia româneşte, ci franţuzeşte. Fiind o simplă curtezană, Puşkin nu făcuse mare pasiune pentru ea, îi desenase nişte caricaturi, dar nu ea i-a inspirat *Şalul negru,* deoarece Calipso venise la Chişinău în vara anului 1821, iar poezia e datată 14 noiembrie 1820. Locotenent-colonelul I. P. Liprandi, care a stat cu Puşkin la Chişinău, susţine de altfel că *Şalul negru* reprezintă prelucrarea unui cîntec auzit într-un restaurant din Chişinău de la Mariula (Marghioliţa de la „Cazinoul Verde", după V. G. Tepliakov).

De la Chişinău Negruzzeştii s-au întors după o lună la Şărăuţi, unde au rămas pînă în primăvara anului 1823. Din această epocă datează manuscrisul *Zăbăvile mele din anii 1821, 1822 şi 1823 la satul Şărăuţi,* cuprinzînd patru traduceri : *Zuma sau descoperire scorţîşoarii tămăduitoarei de friguri, adecă a hinii (Zuma ou la découverte du quinquina* de Mme de Genlis) ; *Moraliceşti haractiruri,* după Dimitrie Darvari, traducătorul lui Teofrast ; *Pentru bărbatul cel greu, care luînd o fimei guralivă, să duci să cei moarte la giudicată,* traducere din greceşte ; *Crispin, rival stăpînă-său,* comedie într-un act *(Crispin, rival*

de son maître, 1707, de Lesage, imitată după Mendoza).

La revenirea în Moldova, refugiații găsiră casele din Trifești și Iași prădate de ieniceri. Argintăria îngropată la Trifești dispăruse, la Iași nu mai era nici urmă de cărți. Casa, prefăcută în grajd, era păzită încă de cîinele Balaban, credincios ca Argos al lui Ulise. Aici își continuă totuși Constantin, de îndată ce lucrul fu posibil, încercările sale literare, căci o traducere este datată 1823, septembrie 25, în Iași, cînd autorul pretinde că avea 16 ani. E vorba de *Memnon, istorioară alcătuită de Volter iar acum tălmăcită de pe limba grecească* și alcătuită în stihuri de Costachi Negruți (*Memnon ou la Sagesse humaine*, 1747, de Voltaire, tradusă după intermediarul grecesc publicat de Evghenie Vulgaris în 1766). Altă traducere, o „idilie", *Satirii*, e de la începutul anului 1824, iar *Pirostia Elenei (Le trépied d'Hélène* de Marmontel) poartă data 7 martie 1824.

La 30 aprilie 1825 Costache Negruzzi era căminar, căci semnează astfel niște versuri de scuză la poemul lui Enacachi Gane *Pribegia lui Cupidon la pustiu*, copiat în satul Ciumulești :

Găsindu-să vro greșală, aceea va fi ertată,
Neavînd eu dobîndită ecsperiențiia toată

În același an, la 25 mai, e numit diac, copist de visterie, funcție în care va rămîne cincisprezece ani. Pe o *Condică a trebuințelor mele*, din 1826, găsim că cheltuielile de îngropare a tatălui său s-au ridicat la suma de 1765,60 lei, iar pe altă *Condică a supravegherii supușilor străini*, încredințată lui de visterie la

20 noiembrie 1827, aflăm niște versuri despre *Desțerarea șlicului*, cu comica dispută între zei a unui șlic, bun de caic pentru Neptun, foi pentru Vulcan, scut pentru Marte sau, după părerea comunicată de Junona la ureche lui Jupiter, vas de întrebuințat noaptea.

Din primul număr al ziarului *Albina românească* aflăm că Negruzzi figurează printre binevoitorii prenumeranți „din carii o seamă au dat și osebit ajutoriu". O scrisoare a lui către Barbu Slătineanu, datată iunie 1829, face aluzii la o petrecere din Galați, unde pentru persoana din dosul unei perdele trandafirii era să-și jertfească starea și cinstea. Împuternicea totodată pe Slătineanu să apuce pe un anume Scufa de suma de 850 lei cu dobînda lor, „care este cît și capitile", datorie amînată de mai mulți ani. La 9 septembrie 1829 mulțumea aceluiași pentru serviciul făcut și-i povestea că (la 17 iunie, după cum rezultă dintr-o altă însemnare) avusese un duel :

„Slobozirea glonțului din pistolul lui m-au rănit la o mînă, dar glonțul meu i-au rupt un picior binișor. Ne-am împăcat după aceea ; am dat hîrtie unul altuia să n-avem nici o pretenție. El a intrat în spital și eu m-am tras la Nicorești, căci întîmplarea aceasta a fost acolo aproape. M-am căutat cu buni doftori și m-am făcut sănătos..."

Ca financiar, Negruzzi nu se dădea în lături de la speculații bănești. În 1832 împrumută lui Ivan Timofeev, polcovnic al regimentului Minsk, suma de 500 de ruble în asignațiuni, ipotecîndu-i un rob, pe Nichita Filatov din Tula, vîndut în 1826 de soția unui ștab căpitan. Arendă secretarului de colegiu Nicolae Stepanovschi satul Șărăuții, rămas în proprietatea sa. Din nefericire avea și el necazuri, mai ales din cauza

afacerii tatălui său din 1817 cu otcupul menzilului. Societatea arendaşilor fiind ruinată, statul obligă pe gestionar, Dinu Negruzzi, la plata integrală a datoriilor, apoi datoriile fură împărţite pe concesionari şi în 1831 Constantin Negruzzi achită partea sa în sumă de 11.716 piaştri. Puţin după aceea, deoarece datoria totală era de 122.540 de piaştri, iar Mihail Sturza, devenit în aprilie 1834 domnitor, nu voia să audă de ea, o nouă hotărîre a divanului obligă pe Negruzzi singur la plata întregii datorii. Litigiul nu era lichidat la 20 decembrie 1835 ; putem presupune, cu toate acestea, că urmărirea încetă, în acelaşi an Negruzzi fiind ridicat la rangul de postelnic.

Văzînd succesul repurtat de trupa artistului francez Fouraux la Iaşi, în 1833, cu melodrama *Trente ans ou la vie d'un joueur,* de Victor Ducange şi M. Dinaux, Negruzzi se decise s-o traducă spre a fi reprezentată şi în limba română. Traducerea apăru în 1835 în tipografia *Albinei,* cu titlul *Triizeci de ani sau viaţa unui jucător de cărţi,* cu o prefaţă în care autorul versiunii se ruga lui Dumnezeu „să-i dăruiască îndelungul trai a lui Matusala ca doar se va învrednici a auzi pe stînă limba patriei şi a vidè în locul lui Polcinel şi a lui Arlechin reprezentîndu-să virtuţile şi eroiceştile fapte a Ştefanilor şi Alexandrilor". Fouraux dădea însă o nouă reprezentaţie în 1835, iar traducerea lui Negruzzi avea să vadă lumina rampei abia peste nouă ani. Versiunea tipărită îi adusese totuşi oarecare renume şi *Gazeta Teatrului Naţional* îl aminteşte în 1836, nr. 10, printre membrii Societăţii filarmonice din Bucureşti. Trimitea acesteia şi contribuţii băneşti, o dată 12 galbeni, altă dată 16 lei. Îi mai dăruia în 1837 şi

250 de exemplare din traducerea dramei *Maria Tudor* de Victor Hugo, tipărită de Ion Eliade.

Spătar în 1836, Negruzzi e ales în elecţiunile de la 15 octombrie 1837 deputat de judeţul Iaşi, dar în 1838, în urma tentativei de a publica un articol scris în ianuarie, în care protesta împotriva vandalismului faţă de monumentele istorice, fu exilat, fără a fi judecat şi osîndit, la moşia sa Trifeşti, ca „propagandist al libertăţii", după cum îi scria lui Gh. Bariţ la 23 martie 1839. La 8 decembrie 1838 fusese însă ales împreună cu spătarul Ioan Bran secretar al Obşteştii adunări, iar în ianuarie 1839 i se dădu însărcinarea să participe la lucrările catagrafiei. După ce vreme de cinci luni cutreierase satele, hrănindu-se numai cu borş de pui şi pui cu smîntînă, la 6 iulie 1839 se căsătorea cu Maria, fiica spătarului Dumitrache Gane, fratele lui Enacache, cununaţi de mitropolitul Veniamin Costache, naş fiindu-i spătarul Gheorghe Hermeziu. Mireasa avea 19 ani şi fermecase pe mire care-şi înştiinţase cu mult înainte prietenii de intenţiile lui. Grigore Alexandrescu îl felicitase încă de la 12 ianuarie 1839, urîndu-i „o viaţă fericită în căsătorie şi o duzină de mici poeţi care să semene tatălui lor", iar Eliade îi compuse la 26 aprilie o lungă scrisoare, sfătuindu-l să facă pasul numai dacă „a observat cu un ochi scrutător" şi recomandîndu-i o adevărată fiziologie a amorului conjugal (era la modă aceea a lui Balzac) :

„Consoaţa dumitale s-o faci să simtă dragostea în sînul dumitale totdeauna *crescînd ;* şi timpul sau măsura acestei armonii cereşti să-l iei de la început foarte încet, ca să poţi ajunge crescînd, la bătrîneţe să fii *allegro.* Luîndu-l deodată iute, şi trecînd dintr-o

dată din iute în mai iute, silit a creşte dragostea, în scurtă vreme ajungi o lungă şi iute răpejune fără tact, fără cadenţă, un şir de tacturi unul lîngă altul înghesuite pe punturile liniei geometrice, şi e rău cînd linia se va întîmpla să nu fie dreaptă, ci frîntă, întortoiată..."

Tot acum ridică Negruzzi la Trifeştii-Vechi o biserică pe al cărei frontispiciu pusese să se graveze următoarele stihuri :

În acest lăcaş de pace, unde Domnul se măreşte,
Omul întîi se botează, cînd se naşte pe pămînt,
Apoi cu a lui soţie vine de se însoţeşte,
În sfîrşit, aice află liniştire în mormînt.
Naşterea, viaţa, moartea, sufletească mîntuire,
În acest loc se adună, şi de-amarul lumei greu,
Omul scapă, cînd se duce ca să-şi iee răsplătire,
De la dreapta îndurare a bunului Dumnezeu.

La 15 august 1839 un italian, Domenico Croscelli, îi oferi în frumoasă caligrafie şi cu o lungă dedicaţie („All'ornamento de la moldava letteratura al modello de la sociali virtù, a Constantino Negruzzi che in bene augurati auspici novellamente impalmato a Marie Gannj, donzella di tutti pregi fornita tranquilla vita ne mena fra gli ozii placidi de la campagna, un italiano a dimostrazione di stima ad onoranza questi versi ove i piacer campestri vengono designati rispettoso ne offre...") [1] o *Anacreontica :*

Là dove il rio mormora
Col piede d'argento,
E mille volatili
Fan dolce concerto,
Al rezzo d'un salice

Tra l'erbe ed i fiori
Andiamoci, o Fillide,
Delizia a Pastori.[1]

Lui Negruzzi îi plăcea într-adevăr să recite pentru el însuşi din Anacreon, sub plopul bătrîn din grădina conacului de la Trifeşti, presărată vara cu dalii colorate, garoafe, rozete şi micşunele parfumate, şi cu gingaşi tamarini legănaţi de adierea vîntului, fumînd din lungi ciubuce, sorbind cafea şi conversînd cu patriarhalul său vecin Bogonos de la Vladomira. Înainte de a se însura, numai acesta izbutea să-l scoată din casă, unde stătea „tot cu nasul în cărţi". Poate după numele unui personaj feminin din *Colomba* de Prosper Mérimée, miss Nelvil, Negruzzi va semna unele scrieri cu pseudonimul Carlu Nervil.

Anul 1840, dată importantă în istoria literaturii române, e un an important şi pentru Costache Negruzzi. La 15 februarie 1840 e numit prezident al Eforiei orăşeneşti, adică primar al Iaşului, la 18 martie 1840, împreună cu M. Kogălniceanu şi V. Alecsandri director al Teatrului Naţional, în iunie publică, în primul număr al revistei *Dacia literară*, opera sa capitală *Alexandru Lăpuşneanul* şi tot acum ia parte la punerea pietrei fundamentale a şcoalei de meserii, rostind o cuvîntare de mulţumire Epitropiei şi Divanului. E, în fine, tatăl primului copil, Leon, născut la 5 iunie 1840.

Secretar vremelnic al Obşteştii adunări, în ianuarie 1841, este totodată numit, la 18 ianuarie, în comisia cercetării „sămilor" caselor obşteşti. Trecea dintr-o comisie în alta, căci îl găsim şi membru al comisiei centrale de economie rurală. Activînd în toate, îşi

făcea în primul rînd datoria de primar, în care calitate votă uscarea văii Bahluiului şi colonizarea ei cu wurtembergezi. Din nou deputat al Iaşilor în 1842, Negruzzi părăsi împreună cu Kogălniceanu şi Alecsandri direcţia Teatrului, concesionat d-nei Frisch, iar la 20 octombrie 1843 şi prezidenţia municipalităţii, deoarece de la 15 octombrie era numit director al Visteriei. I se născuse la 1 ianuarie 1843 cel de al doilea fiu, Iacob (Jak).

Mereu în compania lui Kogălniceanu şi Alecsandri, cărora li se adăuga acum Ion Ghica şi Panaiot Balş, Negruzzi cere şi el la 20 noiembrie 1843 învoirea de a scoate la 1 ianuarie 1844 o foaie ştiinţifică şi literară, cu numele de *Propăşirea*. Cenzura îngădui apariţia numărului 1 la 9 ianuarie 1844, dar suprimă titlul, lăsînd numai denumirea *Foae ştiinţifică şi literară*. După 42 de numere, revista fu suspendată la 29 octombrie 1844, sub motiv că cenzura scăpase adesea din vedere să oprească „desele necuviincioase materii şi rostiri ce s-au introdus într-însa".

Piesa infamantă era *Toderică* de Negruzzi, împotriva căruia se lua din nou măsura exilului la 11 noiembrie 1844 :

„...Văzîndu-se că la no. 10 şi 12 s-a introdus cu titlu de *Toderică* o alcătuire immoralicească şi netrebnică sub iscălitura dum. spat. Costachi Negruţ şi totodată, observîndu-se că această faţă şi mai înainte la no. 4 a aceştii foi a fost dat un articol nepotrivit sub a sa iscălitură, la care prilej, deşi au făgăduit pocăinţă la luare aminte ce i s-a făcut, totuşi însă n-a contenit de a răspîndi asemenea cugetări, Sfatul încheie ca spre înfrînarea sa şi pilduirea şi a altor de a mărgini înscrisurile lor în materii folositoare şi de un haracter

încuviinţat, să se izgonească din oraş, trimiţîndu-se la moşia sa, fără a avea voe de a se înfăţişa în capitală."

Povestea lui Toderică nu are, în afară de anume ironie la adresa celor sfinte, nimic subversiv şi, peste ani, autorul nu înceta să se mire că putuse servi ca pretext spre a-l surghiuni. Adevăratul motiv pentru care Negruzzi localizase povestea şi tradusese mai înainte piesa lui Victor Ducange şi M. Dinaux era că nici lui nu-i displăcea jocul de cărţi. „Acum iarăşi este director de visterie, scrie despre el C. Sion, dar stare n-are şi nici va avè, că joacă cărţile bine." Cît despre Manolache Negruzzi, moşul său, acesta, supărat că vînduse moşia Şărăuţi, zicea : „O fi bună literatura nepotului Costache, dar moşia părintească era mai bună".

În această epocă plasează G. Sion în faimoasele sale *Suvenire contimpurane* legenda căsătoriei morganatice a beizadelei Grigore Sturza cu romanciera franceză contesa Dash, pe care i-ar fi cununat C. Negruzzi la moşia Perienii.

În iulie 1844, Negruzzi se afla la Borsec, iar *Foaia ştiinţifică şi literară*, nr. 37, din 24 septembrie 1844, anunţa noua sa operă *Vînătorul bun sau meşteşugul de a nu-ţi fi urît*, în curs de publicare la Cantora Foaiei Săteşti. „Autorul, d. Carlu Nervil, nu primeşte a se prenumăra decît pe acei ce ştiu a da cu puşca. Acei ce sînt strică-praf nu pot fi cunoscuţi între vînători, nici între prenumărătorii numitei opere."

Carlu Nervil începuse într-adevăr a redacta *Vînătorul* din care au rămas în manuscris : introducţia, capitolul 1 (Tovarăşul vînătorului), cap. 2 (Îmbrăcarea şi înarmarea vînătorului), cap. 3 (Purcederea, încărcarea) şi cap. 4 (Vînatul : potîrnichea, cristeiul, iepu-

rele, ursul, vulpea, căprioara, gliganul, becaţul-sitarul, becaţinul, prepeliţa, raţa). Modelul mărturisit al manualului era E. Blaze *(Le chasseur au chien d'arrêt)*, alături de care sînt citaţi Xenofon, Pliniu, Buffon, Eugenio Raimondi Bresciano *(Delle caccie,* Napoli, 1626) şi Jacques Savary *(Leges venationis capreolinae,* sec. XVII). Erudiţia cinegetică trădează pe vînător şi Alecsandri confirmă gustul lui Negruzzi pentru această îndeletnicire.

La începutul anului 1845 Obştească adunare numi pe Negruzzi într-o comisie cu însărcinarea de a cerceta „mersul şcoalelor şi pricinile neprogresului lor". Comisia intră în conflict cu Epitropia învăţăturilor publice, dirijată de Gh. Asachi, a cărui conducere defectuoasă o sublinie în raportul din 22 martie 1845, fără a propune măsuri de îndreptare. Nemulţumirea faţă de înapoierea învăţămîntului primar, Negruzzi, care făcuse şi inspecţii la cîteva şcoli, şi-o exprimă şi într-un raport personal.

Agă de la 25 mai 1845, făcea peste un an demersuri pe lîngă Gh. Bariţiu la Braşov spre a-i înlesni publicarea unei broşuri în 500 de exemplare, pentru care la 17 iulie 1846 îi trimitea şi 10 galbeni împărăteşti. Broşura intitulată *Elemente de dreptul politic dupre mai mulţi autori de un filoromân* a apărut în tipografia lui Ioan Gătt la Braşov în toamna lui 1846, în 38 de pagini şi la 4 octombrie Negruzzi cerea lui Bariţiu să-i trimită 400 de exemplare, lăsîndu-i o sută să le vîndă acolo. Opusculul, „o adunare din cei mai vestiţi autori francezi ce au scris asupra legilor", ca Montesquieu şi Carré, cuprinde şi teoria lui Negruzzi, mai ales cu privire la monarhia „stîmpărată", denumită şi „guvern reprezentativ". („Aceasta — zice Ne-

gruzzi — nu este o monarhie de vreme ce nu este monarh, singur stăpînitor, ci o adevărată republică a cărui slujbaş sînt supuşi unui cap căruia îi zice rege, în loc de a-i zice consul sau prezident, dar care nu poate face decît aceea ce le învoieşte legea făcută cu concursul naţiei.")

După *L'esprit des lois,* principiile monarhiei parlamentare sînt şi la Negruzzi : separaţia celor trei puteri ; alegerea reprezentanţilor puterii legislative de către toţi cetăţenii ; concentrarea puterii executive în mîna unui singur ins cu drept de a primi sau nu legile votate ; neatîrnarea şi inamovibilitatea judecătorilor ; siguranţa persoanei monarhului şi răspunderea miniştrilor. Un accent deosebit se pune pe libertatea presei :

„...Tot cetăţeanul să-şi poată obşti prin canalul jurnalelor observaţiile şi tînguirile sale pentru ca naţia luată de marturi să poată cunoaşte dacă jăluitorul are dreptate sau nu. În staturile unde e cu neputinţă cetăţenilor să se poată aduna, libertatea teascului e singur mijlocul ce ei au a se lumina între sine şi a se concentra asupra intereselor lor. Dar oriunde este un guvern reprezentativ, fie stat mare sau mic, libertatea teascului e neapărată, căci fără ea acest guvern e nedesăvîrşit."

Ca şi Montesquieu, Negruzzi admitea o monarhie temperată de corpuri intermediare şi legi fundamentale. Nu încuviinţa răsturnările prin violenţă, dar avea înţelegere pentru ele : „În revoluţie — zicea el — cei mai mari vinovaţi nu sînt acei ce le fac, ci acei ce prin faptele şi urmările lor le-au stîrnit şi le-au făcut neapărat trebuitoare".

În 1847 întemeindu-se în Ţara Românească Asociaţia literară a României prin I. Văcărescu, I. Ghica, C. Bolliac, C. A. Rosetti, Gr. Alexandrescu şi alţii, Negruzzi

se află printre susținătorii ei și în *Socoteală de lucrările Comitetului Asociației literare pentru anul al 2-lea* (București, 1847) îl găsim trecut cu doi galbeni și 65 de lei.

Într-o *Scrisoare* din iunie 1848 (XXIII) aduce un elogiu Anei Ipătescu, eliberatoarea guvernului revoluționar provizoriu din Țara Românească :

„Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiului său și îl trimite la biruință, și pînă la doamna I..., care cu arma în mînă îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pre aleșii poporului de complotul unor ticăloși, ce voiau să stingă în noaptea despotismului, steaua României abia răsărindă..."

Director al Visteriei de cinci ani și numit de la 28 februarie 1847 membru în comisia de control a manualelor didactice, Negruzzi n-a luat parte la mișcarea revoluționară de la 1848 din Moldova pe care, din altă scrisoare, *Un vis*, datată iulie 1848, vedem totuși că n-a dezaprobat-o. Referindu-se la revoluția din 1848 din Franța, eroul acestei scrisori, chirurgul emigrant în Moldova din vremea campaniei lui Napoleon în Rusia, Nicolas Perez, afirmă, desigur exprimînd și opinia lui Negruzzi, că socotea sosită „vremea emancipației popoarelor și a națiilor" dacă „absolutismul", cu dreptul celui mai tare, n-ar fi încercat prin „mahinații politice" să ridice iar capul.

În vremea holerei de la 1848, cînd Iașul ajunsese „un mare mormînt", Negruzzi rămase un timp pe loc. Pierdu, pare-se, un copil, pe Nicolae, al treilea fiu (în total a avut cinci, pe Leon, Iacob, Nicolae, Gheorghe, născut la 29 decembrie 1849, și Eliza). La 12 noiembrie 1848, Mihail Sturza îl numi, alături de vornicul Beldiman și

logofătul C. Mavrocordat, efor al şcoalelor. În 1849, sub Grigore Alexandru Ghica, ziarul *Bucovina* îl acuză că ar fi desfiinţat clasele naţionale de colegiu care nu aveau 12 şcolari, sub motiv de economii, că n-ar fi vizitat niciodată clasele româneşti, ci numai pe cele străine, mergînd la spectacolul de teatru al acestora, în loc să se ducă la examenele claselor naţionale ; că, dată fiind „mîrşăvia sa în interesul material", ar fi deturnat banii unei bogate comande de cărţi la Paris pentru biblioteca Academiei, apelînd la stocul de cărţi nevîndute al librăriei Căliman din Iaşi ; că, în fine, ar fi împărţit cu librarul Căliman beneficiile pavării ogrăzii şcolii de artă şi cumpărării a 45 de paturi pentru internatul aceleiaşi şcoli. Negruzzi se dezvinovăţi parţial în *Albina românească* printr-o scrisoare către Al. Hurmuzachi şi alta către Gh. Asachi, arătînd în cea din urmă că aşazisele clase naţionale erau imaginare şi că cel care le înfiinţase în Iaşi şi Vaslui era chiar el.

La 15 septembrie 1849 înceta funcţia sa de director al Visteriei, dar la 15 iulie 1850 era numit director al Departamentului lucrărilor publice, după ce mai înainte făcuse parte dintr-un comitet pentru ajutorarea ţăranilor loviţi de calamităţi. Demisiona la 30 mai 1851 din funcţia de director al Departamentului lucrărilor publice pentru că a doua zi era numit din nou director al Visteriei, post în care va rămîne mai bine de trei ani.

În vara anului 1852 se afla în pelerinaj la Tîrgul-Ocna, după cum raportează el însuşi în *Gazeta de Moldavia* din 8 septembrie şi făcea rubbere de whist cu vornicul A. Vilara care muri trăsnit de apoplexie.

Toamna, „vu l'insuffisance des moyens d'intruction en Moldavie", îşi trimitea pe cei doi fii, Leon şi Iacob, la Berlin, sub supravegherea profesorului Charles Fiewe-

ger, pentru a urma cursurile liceului regal francez, cu o întreţinere de 400 de ducaţi pe an, conform unui contract încheiat pe şapte ani. Lista oficială a caselor din 1853 ne arată pe Negruzzeşti grupaţi în despărţirea I. Spătăreasa Zoiţa Negruzzi locuia în uliţa Ion Bran. Neculai Negruzzi în Uliţa Mare, iar Costache Negruzzi în Talpalari. Acesta avea trăsuri cu cai, vizitii, servitori care-i păzeau casa cînd pleca la Trifeşti, cîini (unul, Azor, va muri „victimă amorului"). Omul era milostiv, dar calculat, dădea satelor păpuşoi numai sub zapis. Îi plăceau vinurile străine, şampania, vinul de Rin sau de Bordeaux, Tokay, dar consuma mai mult Cotnarul şi Odobeştiul, întonînd cîte o manea sau o arie în stil bătrînesc, precum cîntecul găsit printre hîrtiile lui :

Unde-i fire isteaţă
Ca să mă înveţă
Ce fel să mă port
Cel între vii mort,
Că cu cît mă întinz,
Tot mai rău m-aprinz
Şi cu cît mă arz,
Tot mai mult fac haz.

Încă de la 27 noiembrie 1852 Negruzzi obţinuse aprobarea de a scoate o foaie sătească săptămînală subvenţionată de casa clericală cu 20.000 lei pe an. Sub titlul *Săptămîna*, foaia a apărut la 9 mai 1853. Au ieşit în total 46 de numere care se împărţeau gratuit pe la sate, pînă la 1 mai 1854. Programul era iluminist. Se dădeau învăţături morale şi religioase, sfaturi de economie rurală şi economie casnică, liste de preţuri curente. Într-un fel de reportaj *Despre locuinţele ţăranilor noştri*, Ne-

gruzzi atrăgea atenţia asupra stării de înapoiere în care trăiau sătenii („Şase furci îngropate în pământ, pari îngrădiţi printre ele, lipiţi cu lut, alcătuiesc pereţii ; iar coperământul este de stuh, rogoz sau paie. Trei borte lipite cu bărdan închipuiesc ferestrele. În jurul acestei numite case, este o prispă îngrădită şi umplută cu pământ care opreşte umezeala de a răzbate. Un ocol, un şopron, sub care stă carul şi uneori o ogradă, completează toată gospodăria. Poate fi ceva mai trist ?"), dar în *Omul de ţară* dădea a se înţelege că emanciparea este posibilă numai prin cinstirea lui Dumnezeu, a părinţilor, a cîrmuirii ce „se îngrijeşte pentru binele lor" şi prin ferirea de lene şi de beţie.

A editat în 1853 şi nişte *Legiuiri în ramurile administrativ şi giudecătoresc votate de Generalnica Obicinuită Adunare în seziile de la 1834—1849*, la Tipografia româno-franţeză, unde a apărut şi *Săptămîna*.

La 30 noiembrie 1854 nu mai era director de Visterie, dar încă de la începutul anului viitor fu însărcinat împreună cu logofătul C. D. Sturza, postelnicul Asachi, spătarul T. Codrescu şi Cristea Gheorghiu să colecteze obiectele necesare expoziţiei de la Paris. În aprilie 1855, împreună cu mitropolitul Sofronie, logofătul C. Sturza, logofătul Teodor Balş şi alţii, Negruzzi înaintă o petiţie către domnitorul Grigore Alexandru Ghica, rugîndu-l să convoace adunarea clerului şi a boierimii spre a alege reprezentanţi capabili să expună drepturile şi interesele Moldovei „marelui areopogiu adunat la Viena". Nefiind el însuşi ales, merse pe vară la Berlin pentru a-şi vizita fiii şi, consultînd medicii, petrecu şi o săptămînă la băile de la Ems. Luînd-o cu trenul înspre vest, poposi o zi la Hanovra, unde schimbă trenul cu vaporul, pentru Colonia. Văzu aici domul gotic neterminat şi

fabrica de parfumuri Jean Maria Farina. De la Colonia continuă drumul pe Rin pînă la Coblenţa, apoi cu o trăsură trecu pe sub turnurile cetăţii inexpugnabile Ehrenbreitsein şi, lăsînd în spate palatul Stolzenfels de pe cealaltă parte a Rinului, intră în ducatul Nassau. Drumul merge pe malurile Lahnului şi e parcurs de excursionişti pe măgari. La data cînd Negruzzi venea în Ems, acesta era doar un sat cu hoteluri elegante. Locui la hôtel des Quatre-Saison, făcu cură de apă caldă la Kesselbrünnen, trecu pe la ruletă, unde întîlni compatrioţi, se plimbă prin grădină şi pe aleea principală. Ca de obicei, erau vilegiaturişti de pretutindeni, duca de Meiningen, prinţul Georg de Prusia, contele Morny cu contesa d'Imécourt, un duca de Richelieu, doamna Calerghi, fiica lui Nesselrode, prinţesa Rezinsca, contesa Potosca, doamna Hutton, o americană cu două fiice gemene, miss Sheppart, o „mlădiţă a Albionului", marchizul de Chabannes, doamna Gerson din Berlin, generalul rus Engelhard, cîţiva lorzi englezi, toată aristocraţia Europei. Negruzzi vizită călare pe măgari munţii şi colnicele din jur, ascultă încîntătoarea vioară a lui Vieuxtemps şi fermecătorul glas al suedezei Jenny Lind, rîse de cîntecele lui Levasseur, asistă la un *steeple-chase* de măgari, ieşi poate la vînat de căprioare în pădure. Către sfîrşitul lui august pornea înapoi către ţară.

În *Zimbrul* din 14 aprilie 1855 susţinea că „nu sînt logice" cuvintele privitoare la emanciparea ţăranului (de vreme ce prin art. 124 al Regulamentului acesta e „slobod"), desfiinţarea boierescului (care nu-i decît „o învoială între proprietar şi muncitor") şi împărţirea proprietăţilor (din moment ce şi ţăranul are o proprietate, munca). Soluţia sa, antiproudhonistă, era libera

tranzacţie : „Proprietarul, dînd pămînt, va primi munca, şi ţăranul, dînd munca, va primi pămînt".

Încă de la 23 ianuarie 1856 postelnicul Negruzzi era ridicat la rangul de vornic, iar la 16 iulie 1856, sub căimăcămia lui Teodor Balş, devenea încă o dată director al Visteriei. Culmea ironiei este că i se dădu la 8 septembrie 1856 şi însărcinarea de cenzor al presei, „împreună-lucrătoriu" cu postelnicul Gh. Asachi. Lăsînd acestuia *Steaua Dunării*, Negruzzi luă asupră-şi cenzura ziarelor *Zimbrul* şi *Năpărtinitorul*. Către sfîrşitul anului era numit comisarul guvernului pentru delimitarea frontierelor Moldovei conform tratatului de la Paris şi consulul francez Victor Place raporta ministrului Walewski că, din ordinul caimacamului, Negruzzi lungea operaţiile, sforţîndu-se să cîştige spiritele „contre la réunion des Principautés". Acuzaţia e însă neîntemeiată, delimitarea terminîndu-se în ianuarie 1857. Membru al Divanului domnesc sub noul caimacam, N. Vogoride, de la 25 martie 1857 şi al consiliului administrativ extraordinar al Moldovei, Negruzzi semnă procesul verbal cu dispoziţiile pentru alegerile divanului ad-hoc. Din îndemnul consulului austriac Goedel, caimacamul îl numi din nou într-o comisie de delimitare a hotarelor ţării, cu ordinul, pretindea *Étoile de Danube*, de a ceda Austriei chiar şi Valea Slănicului. Negruzzi era un dregător obedient, totuşi nici această acuzaţie n-are temei, căci dacă numele lui nu figurează pe petiţia adresată în februarie 1857 de Alecsandri, Kogălniceanu, C. Negri şi C. Hurmuzachi puterilor semnatare ale tratatului de la Paris, spre a asigura libertatea alegerilor, nu-l găsim însă nici pe cererea trimisă Înaltei Porţi în aprilie 1857 de Panaiot Balş, Nicolae Istrati şi Gh. Asachi, împotriva

Unirii. Nu candidează în alegerile falsificate din iulie 1858.

Sub Alexandru Ioan Cuza e numit, la 28 octombrie 1859, directorul Statisticei centrale, iar la 18 decembrie într-o comisie, împreună cu vornicul A. Donici, aga T. Codrescu şi postelnicul A. Fotino, însărcinată cu proiectarea unor măsuri de întreţinere a teatrelor şi „statornicirea unui local îndemînatic pentru reprezentaţiile naţionale".

În alegerile pentru Obştească adunare, din februarie 1860, cade la Iaşi împotriva lui Cuciureanu, dar se alege ca reprezentant al marilor proprietari împreună cu Dimitrie Grigoriu. Avu ideea să încheie un contract cu Ministerul lucrărilor publice pentru procurarea a 280 de stînjeni de lemne necesare încălzirii palatului administrativ şi altor instanţe pe 4 galbeni stînjenul. Din cauza epizootiei şi a ploii, Negruzzi nu putu îndeplini sarcina şi palatul cumpără lemne cu 16 şi 18 lei stînjenul. Scriitorul se plînse public că este ruinat şi rugă la 7 martie 1861 pe colegii din Adunare să-l păsuiască a căra lemnele „încet, încet", ceea ce provocă ironii şi proteste în ziarul lui Ion Strat şi Gheorghe Mîrzescu, *Trecutul*.

Ministru ad-interim la „Finanse", de la 23 mai 1861, Negruzzi se declară într-o broşură, *Despre capitalia României* (Iaşi, 1861), susţinător al Unirii („Noi voim Unirea. O dorim şi o vom cere totdeauna *rostribus et unguis*"), dar preciza că „voim *unire*, nu *anexare*". Nu găsea Bucureştiul potrivit pentru capitala Principatelor („Situat într-un şes sec şi năsipos, ce nu produce decît pulvere vara, noroi iarna, lipsit de apă şi de păduri, elemente de căpetenie pentru un oraş, fără peatră, var

ş.c.l., mai are şi defectul moral că în el, în locul spiritului municipal, clocesc numai intrigile moştenite de la domniile străine, care alimentează speranţele deosebitelor partide ale deosebitelor pretendanţi") şi, invocînd pilda metropolelor europene aşezate „la mare sau pe ţîrmul vreunui fluviu", sugera să se mute capitala la Galaţi, unde domnitorul Alexandru Ioan Cuza „a trăit mai mult timp". Propunerea n-a avut ecou. În 1862, votînd unirea definitivă a Principatelor, Negruzzi îşi încheia cu cinste cariera sa politică.

Retras în viaţa particulară (n-a mai primit de la această dată decît epitropia spitalului Sf. Spiridon din Iaşi, părăsită şi ea în 1866), Negruzzi se dedică creşterii fiilor săi. „Il n'y a que moi dont la santé laisse à désirer ; c'est ce qui a fait que j'ai donné ma démission du dépot" [1], scrie el lui Jak la 22 ianuarie 1863, căruia îi împărtăşea în acelaşi timp şi alte nostalgii :

„Içi, nous passons une vie assez monotone. Iassy est triste ; il se ressent de *l'Union*. Nous avons un mauvais vaudeville français et un théâtre moldave. Le théâtre français est toujours désert, tandis que l'autre regorge chaque soir de monde.

Il est vrai aussi qu'il ne donne que des drames terribles tirés par les cheveux qui font les délices de notre public, comme *Îngerul morţii, Idiotul...*" [2]

În septembrie 1863 voia să meargă la Bucureşti, îngrozit de drumurile neschimbate „du temps des Daces" [3], iar lui Jak îi scria aşteptîndu-l :

„...Aici vei găsi toate precum le ştii. La ţară, tot pe Paraschiva şi pe Carolina... În tîrg, tot salonaşul cu mobile vechi şi cu Rafael pe pereţi. A ! vei găsi o deosebire. Ne vei găsi pe noi mai bătrîni şi mai slabi."

După publicarea operelor sale complete, cu titlul împrumutat volumului de versuri al lui Al. Dumas-fils, *Péchés de jeunesse* (1845), *Păcatele tinereţelor,* în 1857, cînd se apropia de 50 de ani, Negruzzi a scris foarte puţin. Volumul se termina cu un epilog criptic, în spiritul farsei lui Mérimée din *Théâtre de Clara Gazul,* pentru descifrarea căruia revista *Bondarul* deschidea un concurs. Negruzzi intervenea cu o scrisoare în ziarul *Zimbrul şi Vulturul,* nr. 4, din 5 noiembrie 1858, la care *Bondarul* răspundea :

Şi din nou iarăşi îţi bîzîiesc
Epilogul *lăsînd deoparte,*
La bătrîneţe
Ca-n tinereţe.
Autor, dragă, mai fă „Păcate".

În 1859 adresează lui Ion Ionescu de la Brad, în *Tribuna română,* patru scrisori în problema ţărănească, reluînd idei din *Omul de ţară,* la care primeşte răspunsuri din partea redacţiei, a lui I. Fătu şi a lui Grigore Sturza. În 1862 colaborează la revista lui B. P. Hasdeu, *Din Moldova,* devenită în 1863 *Lumina din Moldova,* apoi numai *Lumina,* cu un *Studiu asupra limbii române,* în trei părţi. Ultimul articol al lui Negruzzi, un necrolog despre *Alecu Donici,* a fost publicat în ziarul lui Cezar Bolliac *Trompeta Carpaţilor,* la 7 mai 1865 (articolul a fost reprodus cu modificări în *Convorbiri literare* din mai 1867 ; articolul *Flora română,* din *Convorbiri literare,* 1867, nr. 7, pare scris mai înainte).

La 1 aprilie 1866, înfiinţîndu-se „Societatea literară română" (viitoarea Academie), Negruzzi e numit

membru, dar fiind „bolnav şi pe mîna medicilor", după cum scrie la 20 august 1867 ministrului D. Gusti, „bolnav şi necăjit", cum îl informează tot atunci pe V. A. Ureche, nu poate lua parte la lucrări. Era bolnav de şapte luni, în urma unei congestii cerebrale, paralizat şi afazic, îi arăta fiul său, Leon, printr-o telegramă, la 29 august 1867, lui I. Eliade-Rădulescu. Alecsandri spera să-l vadă sănătos în martie 1868 şi-i trimitea „o bătrînă vrăjitoare ca să-i facă de leac prin descîntece". *Românul* din 24 iunie 1868 îi anunţa prematur moartea, comentată pe loc şi într-un articol de George Sion şi dezminţea falsa ştire abia la 5 iulie, arătînd că „de cînd s-a strămutat la Repedea, unde întrebuinţează cura de apă reçe, un progres mare spre îndreptarea sa este evident". La 24 august, ora 6 seara, Negruzzi murea însă la Iaşi, după îndelungi suferinţi, vegheat de cei doi fii ai săi, Leon şi Iacob. După dorinţa lui, fu înmormîntat în cimitirul bisericii zidită de el în satul Trifeştii-Vechi. Pe mormînt i se sădi, aşa cum ceruse prin testament, „lilieci şi salcie", iar pe piatra tombală i se săpară versurile din epistola *La M* (aria Gane) :

Eu nu am fost ca alţii, de-aceea-n suferinţă
Am petrecut şi-n lipsa plăcerilor lumeşti,
Dar cugetul îmi spune că n-oi avea căinţă,
C-am fost şi eu unealtă la rele omeneşti.

În septembrie 1868 Alecsandri scria lui Iacob Negruzzi din Mirceşti :

„...E dureros de a-ţi pierde amicii cu care ai petrecut în tinereţe, ai lucrat la renaşterea unei ţări iubite şi te-ai deprins a-i preţui. Costache Negruzzi este un nume scump României şi va rămîne în pleiada pionierilor

intelectuali ai neamului nostru ; el şi cu Hrisoverghi au fost cei dintîi în Moldova care au dat semn de independenţă literară, ferindu-se de formele stilului mitologic, plin de Afrodite, de Apoloni etc., adoptînd drapelul şcoalei romantice. Scrierile sale, deşi nu multe, au însă un caracter nou în literatura noastră, deosebindu-se prin eleganta limpezire de stil, energie şi adevărat românism. *Alexandru Lăpuşneanul* este un model neimitat pînă astăzi şi stă în fruntea literaturii noastre"

II

Înainte de a-şi începe activitatea literară proprie, Negruzzi s-a exercitat, de timpuriu, ca traducător din cele două limbi pe care le cunoştea mai bine, franceza şi greaca modernă. Credem că titlul sub care reuneşte în manuscris primele tălmăciri, *Zăbăvile mele...*, este împrumutat unei cărţi de mare circulaţie la noi la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, *Zăbava fantaziei,* traducere, prin intermediar grecesc, a operei lui Francesco Loredano, *De gli scherzi geniali.* Autorii traduşi sînt enciclopedişti (iluminişti) clasici, Mme de Genlis cu *Zuma sau discoperire scorţîşoarii tămăduitoarei de friguri, adecă a hinii (Zuma ou la découverte du quinquina),* legenda chininei pe care o mai tălmăcise înainte şi Teodor Racoce în *Chrestomaticul românesc* (1820), Lesage cu comedia într-un act *Crispin rival stăpînă-său (Crispin rival de son maître),* Dimitrie Darvari, interpretul şi localizatorul lui Teofrast, cu *Moraliceşti haractiruri,* modelul caracterelor lui Paris Mumuleanu, şi o povestire anecdotică asemănătoare celor din *Sindipa : Pentru bărbatul cel greu, care luînd o fimei guralivă să duci să cei moarte la giudecată.*

Pentru *Memnon ou la Sagesse humaine* de Voltaire, tradus în 1823, Negruzzi recurge la intermediarul gre-

cesc în versuri, publicat de Evghenie Vulgaris, dar pentru *Pirostia Elenei (Le trépied d'Hélène)*, de Marmontel, s-a servit de original. Invers, Grigore Pleşoianu va traduce în 1831, în proză, *Memnon*, direct din limba franceză, iar Mihail Mavrodi, în 1838, *Tripodul Elenei*, prin intermediarul grecesc al lui I. Baila.

I se mai atribuie lui C. Negruzzi traducerea, în aceeaşi fază a începuturilor, a nuvelei *Telestina (Célestine, nouvelle espagnole*, de cavalerul de Florian), a idilei *Satirii* (un satir povesteşte, bînd împreună cu altul, metamorfoza în trestie a nimfei Sirinx), a unor anecdote, a unui fragment în proză de un autor neidentificat *Duchesa Milanului* (1826) şi a cîtorva rînduri din tragedia altui autor neidentificat, *Adrian în Siria*. Poate că tot în această epocă ar trebui să aşezăm versiunea rămasă printre manuscrisele lui Negruzzi a patru fabule franţuzeşti : *Cucoşu şi puica* de Grécourt, *Ursu şi oaspeţii săi* de Pessellier, *Potîrnichea şi rîndunica* de D'Erbigny şi *Lupu şi Mielu* de La Fontaine.

Întîia traducere literară publicată a lui Negruzzi este *Triizeci de ani sau Viaţa unui jucătoriu de cărţi, melodramă în trii zile* după *Trente ans ou la vie d'un joueur* (Paris, 1827), de Victor Ducange şi M. Dinaux, reprezentată la Iaşi în 1833 de trupa franceză a lui Fourreaux. Apărută în 1835 în tipografia Albinei, traducerea lui Negruzzi nu s-a jucat decît în 1844, cînd curentul pentru reprezentaţiile în limba română se accentuase (în 1863 se tipărea o nouă ediţie). Cu excepţia unor franţuzisme (*a opri* pentru *arréter* — aresta ; *a lăsa* pentru *quitter* — părăsi ; n-am *umor* s-ascult pentru *humeur* — chef), traducerea e cursivă ; mai ciudat pare interesul lui Negruzzi pentru o piesă tenebroasă, cu crime şi pedepse fatale, dacă nu ne-am trans-

pune în mentalitatea publicului epocii, foarte dispus a vărsa lacrimi pentru întîmplările senzaţionale, mai mult sau mai puţin motivate şi a primi lecţiile morale rezultate din ele. (Ucigaşul, Jorj de Germani, atins de răul veacului, moare în flăcările unei colibe trăsnite împreună cu diabolicul Varner, geniul său rău, „înşălător şi birbant".) Cuvintele lui Jorj de la sfîrşit „Ah ! ...Nu mă tînguiţi... Mi s-a căzut pedeapsa aceasta groaznică. Fiul meu... să urăşti jocul") sînt adăugate de traducător.

La 25 noiembrie 1837 s-a jucat la Iaşi *Fiica lui Faraon*, localizarea unui vodevil de August von Kotzebue de C. N., probabil Costache Negruzzi. Traducerea nu s-a tipărit, iar manuscrisul nu-l mai avem.

Mai importante decît acestea sînt traducerile celor două drame romantice ale lui Victor Hugo, *Maria Tudor* şi *Angelo, tiranul Padovei*, ambele publicate în Bucureşti, în tipografia lui Eliade, în 1837. Teatrul lui Hugo îl atrăsese pe Negruzzi pentru că înfăţişa scene grandioase, măreţe şi mai ales adevărate, cum observă într-o „Precuvîntare" la *Maria Tudor*, după modelul lui Shakespeare, în centrul creaţiilor căruia Hugo însuşi descoperea punctul de interferenţă a măreţiei cu adevărul. În *Maria Tudor* Negruzzi fusese cucerit, desigur, de elogiul egal al sentimentului de dragoste la un cap încoronat ca şi la o tînără fată din popor (fiica naturală, ce-i drept, a reginei), în *Angelo, tiranul Padovei* îl impresionase apărarea dreptului la dragoste al unei curtezane. Amîndouă piesele avînd acţiunea în secolul al XVI-lea, una la Londra, alta la Padova, atît autorului cît şi traducătorului li se puseseră probleme stilistice de evocare, rezolvate în cele din urmă prin apel la neologisme, arhaisme şi elemente

populare, precum : *constablu, infant, leitenant, miladi, milord, oratoriu, pair, spion, drit, spagă, timară, gîde, gloabă, mădular, muiere, norod, vîrtos.* Nu lipsesc la Negruzzi calcurile şi chiar greşelile de traducere („Intră la tine" pentru *rentrer ;* „Ce mă vor ?" pentru *Que me veulent-ils ?;* „domnul meu" pentru *monseigneur ;* „ţine" pentru *tiens ! ; un* „străin aer" pentru *étrange).*

A rămas în manuscris traducerea din 1838 a vodevilului *Pansionul de fete în vreme de război* după *1814 ou le pensionnat de Montereau* de A. d'Ennery şi E. Cormon (Paris, 1836), copiat de medelnicerul Samuel Botezat pentru repertoriul lui Matei Millo.

În acelaşi an Negruzzi traducea şi publica în *Curierul de ambe-sexe* cinci fragmente din impresiile de călătorie în Elveţia *(Impression de voyage — Suisse,* 3 vol.) ale lui A. Dumas-père *(Werner Schtaufacher, Konrad Baumgarten, Wilhelm Tell, Gessler, Împăratul Albert),* exerciţiu la viitoarele note de voiaj din *Negru pe alb.*

Tot în *Curierul de ambe-sexe,* periodul I (1837—1838), traducea povestirea *Cîrjaliul* şi poemul *Şalul negru* de A. Puşkin. „Cîrjaliul, creat de d. Puşkin a fi un tîlhar a la Salvator Rosa — scria Negruzzi într-o notă — a fost, dimpotrivă, un hoţ foarte nepoetic. Dacă a cerut cinci mii lei (de care mă îndoiesc) şi mai ales de i s-au dat (care nu crez), nu ştiu. Ştiu atît că groaznicul Cîrjaliul, care scăpă de ţeapa turcească, nu scăpă de spînzurătoarea moldovenească, unde se sfîrşi foarte prozaiceşte la 1824." Traducerea poemului *Şalul negru* are în loc de 16 distihuri, 12 sestine, adică 72 versuri în loc de 32, dar adausurile se datoresc desigur unui intermediar, fiindcă în *Spicuitorul moldoromân,* din iulie-septembrie 1841, Negruzzi dă o altă „traducţie, liberă, după originalul rusesc", mai probabil

tot după un intermediar francez *(Le Schall noir* al lui Charles Durand apărea tot acolo).

Din *Şalul negru* al lui Puşkin, Negruzzi reţinea atmosfera orientală de dragoste vinovată şi răzbunare sîngeroasă, pe care o reîntîlnea şi în *Orientalele* lui V. Hugo. În *Curierul de ambe-sexe* el publica deci în continuare traducerea Orientalei nr. 13, *Dervişul (Le Derviche).*

Izbutită din toate punctele de vedere este versiunea celor cincisprezece *Balade* de V. Hugo, publicată întîi în *Albina românească* (1839 şi 1841), apoi într-un volum aparte la Cantora Foaiei Săteşti (Iaşi, 1845). Ca îndreptar, Negruzzi îşi extrăgea un citat din obscurul A. de Latour :

„Ce qu'il faut pour traduire un poète, c'est du dévoûment plutôt que du talent. Traduire, c'est se dépouiller de sa vie pour vivre de la vie d'un autre..." [1]

Şi un moto din *Namouna* (Chant II, 2) de Alfred de Musset, privitor la limba poeţilor inspiraţi :

J'aime surtout les vers, cette langue immortelle,
C'est peut-être un blasphème et je le dis tout bas ;
Mais je l'aime à la rage. Elle a cela pour elle,
Que les sots d'aucun temps n'en ont pu faire cas,
Qu'elle nous vient de Dieu, qu'elle est limpide et belle,
Que le monde l'entend et ne la parle pas. [2]

Se ştie că Victor Hugo şi-a scris baladele sale în spiritul poeţilor germani Bürger, Wieland, Uhland, Goethe, voind a resuscita „tablouri, visuri, scene, povestiri, legende superstiţioase, tradiţii populare", în compoziţii de o tehnică savantă, cu cuplete şi refrene,

epice, fără a exclude lirismul. Dificultatea pentru Negruzzi era nu numai de a oferi publicului românesc un corespondent al lumii fantastice, hugoliene, populate de zîne, silfi şi silfide, gnomi, undine şi salamandre, nani şi giganţi, demoni şi spectre, dar şi de a supune limba română unor forme prozodice complicate, încă neexercitate. Fără să ajungă la creaţii echivalente, Negruzzi dă adesea dovadă de îndemînare şi în orice caz face eforturi de fidelitate faţă de prototip, demne de toată lauda. În primele două balade, *O zînă (Une fée)* şi *Silful (Le sylphe)*, a modificat numai măsura. În *Bunica (La grande mère)* n-a putut păstra strofa originală şi a intervenit în dispoziţia rimelor. În *La Trilby zburătorul d'Argail (A Trilby le lutin d'Argail)* a lăsat unele versuri fără rimă, traducînd pe *lutin* cînd cu *zburător*, cînd cu *silf*, un corespondent perfect pentru cele două nume neexistînd în limba noastră *(lutin Neptunus*, esprit follet, démon familier ; *sylphe <sylphus*, génie de l'air). La *Uriaşul (Le Géant)*, strofele sînt mai mari, dar numărul total de versuri mai mic, la *Logodnica trîmbiţaşului (La fiancée du timbalier)*, invers, strofele sînt mai mici, dar numărul total de versuri mai mare. Grandilocvenţa originalului dispare aici :

Monseigneur le duc de Bretagne
A, pour les combats meurtriers,
Convoqué des Nantes à Mortagne,
Dans la plaine et sur le montagne,
L'arrière-ban de ses guerriers...
Domnul duce de Bretania
Aduna mai mulţi voinici
De la Nante la Mortania
Vasalii săi mari şi mici...

dar e regăsită în *Vălmăşeala (La melée)*. Balada *Amîndoi arcaşii (Les deux archers)* e numai aparent amplificată (75 de versuri în loc de 48), datorită lungimii cuvintelor limbii noastre, în schimb *Mărturisirea castelanului (Écoute-moi Madeleine)*, şi *La un trecător (À un passant)* realizează corespondenţa. Negruzzi nu era un versificator virtuos şi nu putem pretinde să fi încercat subtilităţile rimei — ecou din *La chasse du burgrave (Vînătoarea burgravului)* pe care a tradus-o în versuri albe, eliminînd strofele şi un număr de 28 versuri. Îl vedem totuşi în *Pasul de arme al regelui Ioan (Le pas d'armes du Roi Jean)* înfruntînd acrobaţiile originalului :

Cà, qu'on selle
Écuyer
Mon fidèle
Destrier...
Hai la treabă
Şi degrabă
Să-mi înşeale calul meu !
Pre-a mea lege !
S-a alege
Ce pot face eu cînd vreu !

Ingenioasă este transpunerea refrenului din *La légende de la Nonne (Cazania călugăriţei)*.

Enfants, voici les boeufs qui passent ;
Cachez vos rouges tabliers !

în :

Ascundeţi roşiile pieptare,
Copii, că boii au ieşit !

dar cea mai mare îndrăzneală o constatăm în *La ronde du sabbat (Hora sabatului)*, transcripţie poetică a unei litografii de Louis Boulanger. Iată mai întîi tabloul hugolian al adunării fiinţelor infernale pentru dansul macabru :

Avec des cris, des chants, des soupirs, des abois,
Voilà que de partout, des eaux, des monts, des bois,
Les larves, les dragons, les vampirs, les gnomes,
Des monstres dont l'enfer rêve seul les fantômes
La sorcière, échappée aux sépulcres déserts,
Volant sur le bouleau qui siffle dans les airs,
Les necromants parés des tiares mystiques,
Où brillent flamboyants les mots cabalistiques,
Et les graves démons et les lutins rusés,
Tous, par les toits rompus, par les portraits brisés,
Par des vitraux détruits que mille éclaires sillonnent,
Entrent dans le vieux cloître ou leurs flots tourbillonnent,
Debout au milieu d'eux leur prince Lucifer.
Cache un front de taureau sous la mitre de fer...

Şi iată acum şi echivalentul său românesc în care Negruzzi s-a silit să nu lase nimic afară :

Cu chiote, cu suspine, cu urlete, cu lătrare,
Iată că de prin tot locul, de prin ape, munţi, păduri
Se adună acum aici, căscînd spurcatele guri,
Vampiri, stafii, şi balauri, strigoi, larve, negri gnomuri,
Monstruri care numai iadul a visat a lor fantomuri.
Vrăjitoare-abia scăpată din mormintele pustii,
Se urcă în stejarul care s-a uscat de vijelii.
Necromanii ce lungi tiare port în cap cu mare fală
Unde-au scrise cu văpaie drăceşti semne de cabală,

Şi posomorîţii demoni, iuţii aprigi zburători,
Vin curgînd de pretutindeni precum grindina din nori.
Toţi pe uşile stricate pe coperişele sparte,
Răsuflînd un duh de moarte ce se-ntinde-n orice parte,
Intră-n vechea monastire cu a lor domn Lucifer,
Ce pe capul său de taur, poart-o mitră grea de fer.

La fel de exact este tradus distihul-refren, laitmotivul sabatului :

Et leurs pas, ebranlant les arches colossales,
Troublent les morts couchés sous le pavé des dalles.

Şi-ai lor paşi zguduind straşnic cele bolte colosale,
Turbură pre morţii care dorm sub petrele-acei sale.

În sfîrşit, Negruzzi a tradus *Zîna şi péri (La fée et la péri)*, balada despre cele două genii care ademenesc sufletele după moarte, fiecare în spaţiul lui (zîna în occident, péri în orient). Peisajul oriental îşi conservă cel mai bine strălucirea în traducere. Vorbeşte péri :

Locul meu e Orientul, sferă mult strălucitoare,
Unde ca un domn al lumii stăpînul măreţul soare,
Discul său pe-un cer albastru îl preumblă împrejur.
Acest fel despicînd valul o navă de-aur pluteşte,
Purtînd pre-Emirul care drumul său călătoreşte
Pe o mare de azur.

În *Curierul românesc* nr. 11 şi 14, din 23 şi 28 ianuarie 1839, Negruzzi publică versiunea nuvelei lui Alphonse Karr *Vergis mein nicht* şi a poeziei *Cîntecul*

morţilor de Louis Dufilhot, iar în *Curierul de ambe-sexe*, periodul II (1839), sub titlul *Potopul*, traducerea în versuri a poemului în proză *Ein Gemälde aus der Sündfluth : Semira und Semin* de Salomon Gessner, care inspirase şi pe Alfred de Vigny în *Le déluge*.

În *Dacia literară* Kogălniceanu inaugurase o rubrică *Literatura străină* în care îşi propunea să prezinte autori şi scrieri despre ţările noastre. Aici menţiona pe poetul austriac H. Levitschnigg care „serbează prin versuri dulci ca mierea frumuseţile Florei, florăriţa româncă". Poezia, apărută în *Iris*, almanah din Pesta pe 1840, e reprodusă în original în revistă *(Flora. Das wallachische Blumenmädchen)* şi în traducerea lui Negruzzi în limba română : *Floarea florăriţa românca.* Versurile sînt fără rimă :

Obrajii tăi sînt rumeni ca roza-mbobocită ;
Fierbinte ca un soare e ochiul tău aprins ;
Mărgăritare dinţii ; ca două mîndre piersici
E peptul tău cel fraged şi sînu-ţi virginal.

O singură dată, poate prin îndemnul lui Eliade, s-a lăsat Negruzzi ispitit de lord Byron din care, prin intermediarul francez al lui Amédée Pichot, a tradus poemul de tinereţe, *Oscar d'Alva*, povestea tragică a fraţilor care iubesc aceeaşi femeie, spectrul celui ucis apărînd la nunta ucigaşului. Traducerea lui Negruzzi venea după aceea a lui Eliade şi se publica în *Spicuitorul moldo-român* al lui Gallice în 1840.

Cu *Toderică* (1844), prelucrare după *Fédérigo* de Prosper Mérimée, Negruzzi se întoarce la izvoarele clasicismului, sub luminile căruia debutase. În *Foaie ştiinţi-*

fică şi literară, numerele 34, 35 şi 36, din septembrie 1844, el publică mai întîi un fragment din *Călătoria arabului patriarh Macarie de la Allep la Moscova*, tradus prin intermediarul rusesc al lui P. Saveliev, confruntat cu cel englez al lui F. C. Balfour *(The travels of Macarius patriarch of Antioch, written by his attendant archdeacon Paul of Aleppa, in Arabic)*, partea privitoare la ţările române, apoi împreună cu Alecu Donici, povestirea haiducească *Tunsu* de Radu Curălescu de la Cişmeaua Văruită, apărută în limba rusă în *Almanahul Odesei* pe 1840.

Încă de la sfîrşitul anului 1838, Kogălniceanu şi Negruzzi anunţau în *Albina românească* un plan de traducere în nouă tomuri a operelor prinţului Dimitrie Cantemir, din care lui Negruzzi i-ar fi revenit numai *Sistema religiei otomane* (sic). În locul acesteia, în 1844 a tradus, împreună cu Alecu Donici, o culegere de *Satire şi alte poetice compuneri* de prinţul Antioh Cantemir, cu o prefaţă despre *Viaţa prinţului Antioh Cantemir*, extrasă din versiunea franceză publicată de abatele Guasco în 1750, *Satyres de monsieur le prince Cantemir, traduites du Russe en Français avec l'histoire de sa vie* (A Londres, Chez Jean Nourse, MDCCL), opt satire, patru ode, două epistole, şase fabule şi nouă epigrame. Spirit iluminist, exponent al clasicismului bazat pe studiul umanităţilor antice, al lui Luciliu, Horaţiu, Persius şi Juvenal, precum şi al neoclasicilor occidentali, îndeosebi al lui Boileau, Voltaire şi Montesquieu, Antioh Cantemir i-a atras, desigur, pe Donici şi Negruzzi prin originea sa românească, fiind fiul lui Dimitrie Cantemir. Încă de la data apariţiei volumului, Andrei Mureşanu sublinia în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*

(noiembrie 1844) alegerea fericită a versului alb în traducerea satirelor „cu care am zis eu să se traducă clasicii latini", citînd începutul *Satirei VIII* :

Ferice de acela ce stînd pe un picior
Compune două sute de versuri într-un ceas,
Mînjind o jumătate de conț pe toată ziua ;
Ce scrie cum îi vine, fără să-și bată capul
Să afle din ce parte afară suflă vînt.
Pre mine însă soarta cumplit mă osîndi
Să scriu cu îngrijire, cu trudă și cu număr.

Tălmăcirea lui Donici și Negruzzi, apărută în 1858 în ediția a doua, n-a rămas fără consecințe în literatura română. În *Satira II*, Filaret evocă viața trîndavului Evghenie de-a lungul unei zile, începînd cu dimineața :

Pe cînd cucoșul cîntă la revărsat de zori,
Cînd soarele pe dealuri începe-a străluci,
Strămoșii tăi cu oastea ieșeau la cîmpul slavei,
Iar tu sub adamască cu sufletul, cu trupul,
Acufundat în pufuri sălbatic horăești,
Și tocmai după amiază deschizi înflații ochi,
Tragi o căscare lungă, mai dormi înc-o bucată,
Te scoli, te-ntizi trei ciferturi ; aștepți ca să-ți aducă
Cafeaoa, ciocolada, sau ceaiul chinezesc.
Din așternut îndată drept la oglind-alergi ;
Aici apoi e grija și truda cea mai mare.
Spinarea îți acoperi c-o haină femeiască.
Zulufii după reguli la rînduială-i pui,
Îi încrețești pe frunte, pe rumenii obrazi...

Nu este exclus ca Eminescu însuşi să fi împrumutat de aici o sugestie în legătură cu imaginea tînărului din *Scrisoarea I* care

...caută-n oglindă de-şi buclează al său păr,

căci în *Epigonii* vorbeşte de Cantemir.

...croind la planuri din cuţite şi pahară.

ceea ce ne-ar putea duce la *Satira III* de Antioh Cantemir, unde limbutul Longin e ridiculizat, între altele, fiindcă :

S-a apucat la ţară să-şi facă un mare iaz
A căruia plan iute din buzunar îl scoate ;
De l-a uitat acasă începe a ţi-l face,
Cuţite, furculiţe pe masă înşirînd.

Traducerea lui Donici şi Negruzzi, publicată la centenarul morţii lui Antioh Cantemir, se încadra în direcţia clasicismului preocupat de cunoaşterea caracteriologică a omului în societate, paralelă cu direcţia romantică, modernă. De altfel clasicismul nu e în totală contradicţie cu romantismul ca permanenţă stilistică a spiritului şi Negruzzi putea să fie, cum a şi fost de-a lungul întregii sale activităţi, şi clasic şi romantic, un moderat în ambele sensuri, respectînd acel „juste-milieu" pe care-l elogia şi Antioh Cantemir în *Satira II* :

Ferice cine ţine măsura cea de mijloc !
Cu minte cumpătată, la vorba lui plăcut,
Purtare delicată de-a pururea avînd.

Multe din piesele de teatru traduse de C. Negruzzi s-au pierdut şi nu mai avem azi despre ele decît vagi indicaţii. Din *Albina românească* nr. 6, din 21 ianuarie 1840, aflăm că s-ar fi jucat la 19 ianuarie, în Iaşi, comedia *Elevul conservatorului* „prelucrată de spăt. Negruzzi", în care un tînăr actor vădind „tot focul" pentru arta dramatică, „după dreptate a secerat cele mai vii aplaude a publicului..." Într-un articol despre *Teatrul Naţional* din *Curierul românesc* nr. 92, din 17 decembrie 1845, Cezar Bolliac, vorbind de piesele prelucrate, pomeneşte şi *Două dueluri* de C. Negruzzi „care ne-a arătat că pana sa este deopotrivă şi pentru scenă, ca şi pentru novelă, ca şi pentru poezie. Putem însemna aci numai atît că şi dacă intriga bucăţii sale — *Două dueluri* — va fi luată, dar, — fiindcă a voit să o românească — apoi scenele cu notariul au rămas în piesă cu totul eterogene." În repertoriul Teatrului Naţional din Iaşi mai figura în 1847 şi *Vicontele de Letorier,* comedie în trei acte cu cîntece, „tradusă de d. Negruzzi", reprezentată la 1 februarie 1847. Manuscrisul vodevilului, o traducere după *Le Vicomte de Létorières* de Bayard şi Dumanoir, s-a păstrat.

Găsim printre manuscrisele lui Negruzzi *Comedia lui Scapen — Vicleşugurile lui Scapen* (traducerea comediei lui Molière, *Les fourberies de Scapin),* nereprezentată. Prin 1847 a tradus însă pentru un spectacol monden scenele I-IV din *Les femmes savantes,* actul III, de Molière, în care se produc cei doi eroi iluştri, Trissotin, om de litere, şi Vadius, savantul, caricaturi ale poetului Charles Cotin şi gramarianului Gilles Ménage (Negruzzi ar fi interpretat el însuşi rolul lui Trissotin). Traducerea presărată cu termeni specifici locali *(ogradă, neneacă, zamă, ihneluţă, feredee, ghiurghiulii, împeliţat)* e savu-

roasă mai ales în episodul în care cei doi își aduc laude reciproce, sfîrșind prin a se încăiera :

VADIUS

(Scoțînd un vălătuc de hîrtie)

Iată niște versurele pentru doi amorezați
Pre care de-mi veți da voe voi ruga să le-ascultați.

TRISOTIN

Au nespusă frumusețe versurile dumitale.

VADIUS

La a voastră Afrodită au dat grațiile sale ;

TRISOTIN

Eglogurile ce faceți sînt de un așa înalt stil,
Încă întrec foarte, foarte pe Teocrit și Virgil.

VADIUS

Da odele dumitale ? Drept să vă spun între noi,
Ai lăsat pe Oraț sărmanul cale de-o poștă-napoi.

TRISOTIN

Poate fi ceva mai gingaș de a noastre cînticele ?

VADIUS

Sînt mai dulce decît mierea ale voastre sonețele.

TRISOTIN

Crede-mă toți se închină baladelor dumitale.

VADIUS

Ce gust și ce isteține au a voastre madrigale !

TRISOTIN

Dacă însă veacul nostru ar voi a-ţi răsplăti,

VADIUS

Dacă patria ingrată ar şti a te preţui,

TRISOTIN

În carîte aurite pe uliţe te-ai plimba.

VADIUS

Obştia înminunată statue ţi-ar înălţa.
Asta este o baladă...

TRISOTIN

Nu ştiu dacă ai văzut
Un sonet la nişte friguri ce o princes-a avut?

VADIUS

L-am auzit ieri cetindu-l la un loc unde m-am dus.

TRISOTIN

Şi sonetul cum se vede nu ştii cine l-a compus?

VADIUS

Nu ştiu, dar aş putè spune ori şi la cine mă-ntreabă,
Că sonetul dumisale e un fleac şi nici de-o treabă.

TRISOTIN

Mulţi îl găsesc minunat şi de gust.

VADIUS

Zău!
Asta nu va să zică că sonetul nu e rău;
Cred că auzindu-l însuţi vei fi de ideea mea.

TRISOTIN

Poate dacă judecată şi bun gust nu aş avea ;
Ştiu că sonet ca acela puţini oameni face pot.

VADIUS

O aşa gogomănie din pana-mi n-aş vrea să scot.

TRISOTIN

Sonetul acela este de un duh foarte plăcut,
Şi o sprijinesc aceasta pentru că eu l-am făcut.

VADIUS

Dumneata ?

TRISOTIN

Ei ?

VADIUS

Cum se poate ? Apoi mă mir cum a fost...

TRISOTIN

A fost că-nadins se vede ai vrut ca să-ţi pară prost.

VADIUS

Sau că nu i-am luat sama ; ori că mi l-a citit rău.
Dar să lăsăm vorba asta, să v-arăt sujetul meu ;
O baladă...

TRISOTIN

Ce baladă ! aceste sînt lucruri vechi,
De care sînt desvăţate acum a noastre urechi.

VADIUS

Aceasta nu va să zică că este rea.

TRISOTIN

Ta, ta, ta.
Dobitocii de aceste sînt sătul de-a asculta.

VADIUS

S-ar cădè să vorbeşti însă mai făr-de obrăznicie.

TRISOTIN

Te poftesc struneşte-ţi limba, feştelitor de hîrtie!

VADIUS

Eşti ignoranţa-n persoană!

TRISOTIN

Eşti un prost poet sărman!

VADIUS

Tîlharule!

TRISOTIN

Blestematule!

VADIUS

Mişelule!

TRISOTIN

Gogomane!

FILAMINTA

Domnilor! ce va să zică?

TRISOTIN (lui Vadius)

Mergi de-ntoarce înapoi
Cîte versuri ai furate de la vechi şi de la noi.

VADIUS

Adu-ți aminte de cartea-ți care nime n-o cetește.

TRISOTIN

A ta prin băcălii astăzi o văd cum se tăvălește.

VADIUS

Te desfid în proză, versuri, latinește și grecește.

TRISOTIN

Pana mea te-a da pe bete așa cum îți trebuește.

Sub dedicația „tuturor celor ce doresc o Nanină o închină tălmăcitorul" se află printre manuscrisele lui Negruzzi traducerea comediei în 3 acte de Voltaire *Nanine ou les préjugés vaincus,* pe care voise s-o traducă și Iancu Văcărescu. Din *Albina românească* nr. 81 (13 octombrie 1849), vedem că stagiunea Teatrului Național 1849—1850 se deschidea cu piesa *Pamfil,* prelucrată de C. Negruzzi, iar din *Zimbrul* (27 noiembrie 1850) știm că în anul următor i se juca vodevilul într-un act, *Profesorul și chineza.* Aceste două din urmă piese, ca și *Boboc (Boghet, Bochet, Bichet) tată și fiu,* de care amintește V. Alecsandri și repertoriul Teatrului Național, stagiunea 1850—1851, s-au pierdut. Ultima piesă tradusă de Negruzzi și de data aceasta tipărită este *Carantina,* comedie vodevil într-un act (Iași, 1851) după *La quarantaine* de Scribe și Mazères (Paris, 1825). Întrucît însă aici ca și în *Muza de la Burdujăni* (după *La Saphe de Quimpercorentin ou il ne faut pas courir plusieurs lièvres à la fois* de Th. Leclercq) se poate vorbi de localizare, amînăm discuția pentru capitolul consacrat teatrului original al lui Negruzzi.

VADIUS

Adu-ți aminte de cartea-ți care nime n-o cetește.

TRISOTIN

A ta prin băcălii astăzi o văd cum se tăvălește.

VADIUS

Te desfid în proză, versuri, latinește și grecește.

TRISOTIN

Pana mea te-a da pe bete așa cum îți trebuește.

Sub dedicația „tuturor celor ce doresc o Nanină o închină tălmăcitorul" se află printre manuscrisele lui Negruzzi traducerea comediei în 3 acte de Voltaire *Nanine ou les préjugés vaincus,* pe care voise s-o traducă și Iancu Văcărescu. Din *Albina românească* nr. 81 (13 octombrie 1849), vedem că stagiunea Teatrului Național 1849—1850 se deschidea cu piesa *Pamfil,* prelucrată de C. Negruzzi, iar din *Zimbrul* (27 noiembrie 1850) știm că în anul următor i se juca vodevilul într-un act, *Profesorul și chineza.* Aceste două din urmă piese, ca și *Boboc (Boghet, Bochet, Bichet) tată și fiu,* de care amintește V. Alecsandri și repertoriul Teatrului Național, stagiunea 1850—1851, s-au pierdut. Ultima piesă tradusă de Negruzzi și de data aceasta tipărită este *Carantina,* comedie vodevil într-un act (Iași, 1851) după *La quarantaine* de Scribe și Mazères (Paris, 1825). Întrucît însă aici ca și în *Muza de la Burdujăni* (după *La Saphe de Quimpercorentin ou il ne faut pas courir plusieurs lièvres à la fois* de Th. Leclercq) se poate vorbi de localizare, amînăm discuția pentru capitolul consacrat teatrului original al lui Negruzzi.

Ultima traducere publicată de Negruzzi a fost versiunea unui articol de Edmond About, *Harta nouă a Europei* (1861). Postum au apărut în *Convorbiri literare* (1868) un număr de nouă *Melodii irlandeze* de Thomas Morre *(Irish Melodies)*, completate în 1905 cu alte cincizeci şi una. Traducerile datează din 1838—1839 şi au fost făcute după intermediarul francez al Louisei Swinton-Belloc, *Les amours des anges et les mélodies irlandaises* (Paris, Chasseriau, 1823), cunoscut şi lui C. Stamati. O legătură cu originalul există totuşi. Iată de exemplu melodia V, *The Minstrel Boy* (Junele menestrel) :

The minstrel boy to the war is gone,
Im the ranks of death you'll find him,
His father's sword he has girded on,
And his wild harp slung behind him.
„Land of Song !" said the warrior bard,
„Though all the world betrays thee,
One sword, at least, thy rights shall guard,
One faithful harp shall praise thee !"

The minstrel fell ! but the foeman's chain
Could not bring his proud soul under ;
The harp he loved ne'er spoke again,
For he tore its ahords asunder.
And said. „No chains shall sully thee.
Thou soul of love and bravery !
The songs were made for the pure and free —
They shall never sound in slavery !"

În traducerea lui Negruzzi :

«Junele menestrel purcese la război. El se află în rangurile morţii ; sabia părintelui său înarmă mîna

sa, iar arpa lui cu acoardele sălbatice stă spînzurată dinapoia sa.

„Ţara a cînturilor!" zise bardul ostaş, „cînd lumea toată te trădează, măcar un paloş îţi va apăra drepturile şi o arpă credincioasă te va serba!"

Menestrel căzu, dar lanţul vrăjmaşului nu mai putu încujba falnica lui frunte. Arpa, care iubea, nu mai răsuna căci îi rupsese coardele.

„Nici un lanţ nu te va pîngîri", strigă el. „O tu nemuritoare cîntăreaţă amorului şi vitejiei! Acoardele tale au fost făcute pentru inimi libere şi curate; în veci nu vor răsuna în robie!"»

Supără desigur *rangurile* (rîndurile), *acoardele*, (a) *încujba*, dar încolo tălmăcirea e juxtalineară. Desigur, proza nu are aceleaşi virtuţi ca versurile, scrise înadins de Thomas Moore spre a fi puse pe muzică la cererea lui John Steevenson *(Melodiile irlandeze* sînt în cea mai mare parte balade patriotice).

Faptul că Negruzzi nu a publicat din *Melodiile irlandeze* nici în reviste, nici în volumul din 1857, înseamnă că nu le socotea încă demne de tipar, traduse în formă brută numai pentru a-şi petrece cu ceva vremea în exilul din 1838, cum ar rezulta din nişte versuri proprii, marginale:

Primăvara vine
Aducînd cu sine
Un timp fericit
Ce durere vie.
Dă la surgunit.

III

Activitatea literară originală a lui C. Negruzzi începe în revista *Muzeul Naţional*, nr. 36 din 4 noiembrie 1836, cu o scrisoare în care ia poziţie în problemele limbii alături de I. Eliade *(Corespondenţă între doi români, unul din Ţara românească şi altul din Moldova)*. Pe tonul spiritual ce va caracteriza totdeauna stilul său epistolar, Negruzzi felicită pe Eliade pentru propunerile de simplificare a scrierii din *Gramatica românească* de la 1828 :

„Ocsiile şi variile şi perispomeni ai să le vezi ca nişte zburători plutind în legioane pe de-asupra dumitale şi turburîndu-ţi odihna, în vreme ce tita, eta, csi, psi, ot te vor urma pretutindenea ca nişte stafii grozave ! cutremură-te, domnule Eliad."

Aprobînd din toată inima izgonirea acestor litere inutile, Negruzzi adaugă în rîndul lor şi pe *în*, fiind pentru o trecere directă la alfabetul latin, nu printr-un alfabet de tranziţie.

În privinţa neologismelor, nu se declară împotriva lor, dar recomandă împrumutarea din limba latină sau italiană numai cînd nevoia e realmente simţită :

„De ce să zicem *delicios, ruină, torent, sacru* etc. în

vreme ce avem chiar zicerile noastre *desfătător, năruire, şiroi, sfinţit.*"

Neologismul necesar trebuie preferat cuvintelor greceşti, turceşti sau slavone vechi, de origine cărturărească, în unele cazuri Negruzzi încuviinţînd şi traducerea termenilor străini prin termeni existenţi sau creaţi în acest scop prin mijloacele derivării interne sau externe: „D-om scrie *simtiment* (care fiindcă derază de la *simte, simţire* astfel trebuie să se zică) nu-l înţelege. El s-a deprins a zice *santiment*, fără rimă şi rezon. Asemeni şi *corespundere, văl, prevedere, rezicere* şi altele (care, românindu-se, a trebuit să ia şi formă românească). El s-a învăţat a le cuvînta: *corespondenţie* (ital.), *voal* (franţ.), *pronie* (gr.) şi *poftorire* (slav.)."

Evoluţia ulterioară a limbii nu a confirmat în această direcţie toate previziunile lui Negruzzi, căci dacă zicem *văl* şi *prevedere*, s-au impus şi *voal* şi *pronie*, iar adaptarea a dus la formele *sentiment* şi *corespondenţă*.

Negruzzi era bine călăuzit cînd adopta forma *scenă*, nu *şenă* sau *ştenă, logică* şi *registru*, nu *loghică* şi *reghistru*, dar greşea alegînd pe *giaur* în loc de *ghiaur*, *obget* şi *proget* în loc de *obiect* şi *proiect* (Eliade înclina pentru *object* şi *project*).

Pledoaria pentru fonetismele regionale *gios, gioc, giudecător* nu se justifică prin paralelisme italieneşti ca *giu, gioco, giudice*, după cum formele *cîne* şi *pîne* nu pot fi motivate prin invocarea etimologiei. Negruzzi avea dreptate însă cînd cerea un „dicsioner" din care să nu lipsească unele elemente de lexic regional precum: *călău* (gîde), *plisc* (cioc), *sicriu* (coşciug).

Marele merit al lui Negruzzi este de a fi militat, ca şi Eliade la această dată, pentru o limbă literară

comună, pe temeiul vechilor cărţi şi a limbii vorbite de popor. Reacţiile n-au întîrziat să se producă. La *Corespondenţa* reprodusă în *Foaia pentru minte, inimă şi literatură* din Transilvania, în 1838, un anume N. M. opina într-o altă *Corespondenţie*, în numerele 14 şi 15, că „după firea limbii noastre ar trebui să scriem : *proiept* sau *preiept, oiept (= obiect), suiept (= subiect)*", fiindcă „mai bine s-ar zice româneşte în loc de *projectum, preieptat* şi *preieptare, preieptătură*..." deşi pînă ce adaptarea se va face în chip firesc, ar fi bine să rămînem la forma latinească şi să zicem *proiect, obiect* şi *subiect*. Într-o scrisoare către Gh. Bariţ, publicată în *Foaia...*, nr. 22, Negruzzi acceptă pronunţarea *proiect* şi *subiect*, dar adaugă că preopinentul „pretinzînd să zicem *preieptare*, ne face a crede sau că glumeşte sau că vrea a-şi bate joc de toţi românii. De aceia îl pociu încredinţa că moldo-valahii în vecii vecilor nu vor adopta această *preieptătură* a dumisale". De asemenea respinge înlocuirea prepoziţiei *sub* cu *su* şi a prefixului *pro* cu *pre* : „Vom urma a zice tot *propui, programă, prolog*, iar nu *prepui, pregramă, prelog* ş.c.l." Cît despre scrierea cu accente, Negruzzi o ridiculizează în acest fel :

„Văd că alţii ar vrea să se pue pe fiecare a cîte un accent ca să-l deosebească de ia şi ier, de pildă : Càut càsà quàre àre gràjdiu de cài sàu sàlà màre. Spune, domnule redactor, nu seamănă rîndul acesta a un peloton de infanterie unde subofiţerii (à) port pene la chivere ?"

Deoarece în două numere din *Albina românească* (51 din 29 iunie şi 55 din 13 iulie 1839), G. Săulescu ataca şcoala lui Eliade, învinuind-o că vrea să impună în chip arbitrar graiul muntean drept limbă română

literară, Negruzzi, acuzat de raliere, răspunde printr-o scrisoare către redacţie (nr. 59 din 27 iulie 1839) că, urmînd în unele privinţi pe munteni, a făcut-o din convingere, întrucît i se pare mai corect a respecta acordul dintre subiect şi predicat şi a nu amesteca verbul cu articolul, a nu scrie adică : *el au lăudat* şi *îi* în loc de *e*. Tonul lui Negruzzi trece de la ironie la satiră în acest caz :

„D. S*** îşi mîntuie bagarea de seamă, căria îi dă ridicula poreclă de *Discurs de observaţii*, zicînd că are de model stilul cărţilor bisericeşti, făr-a băga de seamă că stilul acestui *Discurs de observaţii* a dumisale e departe de stilul bisericesc, cît cerul de pămînt... Cînd dumnealui ocărăşte pe toţi muntenii în general şi pe moldoveni în particular, care ar fi acel român flegmatic care să asculte cu sînge rece invectivele unei slove grebănoase din alfabet, ce vine întovărăşită de trei steluţe ca să oboare un edifiţiu (la temelia cărui n-a fost în stare a pune măcar o peatră), pentru a-şi face un nume asemenea cu a lui Erostrat ce a ars templul Dianei ?"

În 1841, discutînd într-o scrisoare din *Foaia pentru minte, inimă şi literatură* despre curentele lingvistice, Negruzzi împărţea pe „învăţaţii pandemoniului nostru literar" care se silesc să inspire simţiri nobile piepturilor grosolane („Spirar nobil' sensi a' rozzi petti") în trei categorii. Una e a *liberalilor*, urmaşi ai lui Paul Iorgovici şi Petru Maior, partizani ai purificării limbii române de elemente alogene, alta a *moderaţilor*, adepţi ai subţierii şi „românirii" cuvintelor nelatine, şi alta în fine a *conservatorilor*, alarmaţi că „se strică limba", dar care se mulţumesc să plîngă „în gura mare", fără a întreprinde ceva. Declarîndu-se de partea moderaţilor,

Negruzzi afirmă, pe drept cuvînt, că nu s-ar putea crea o limbă mai frumoasă, mai nobilă şi mai savantă, prin izgonirea cuvintelor nelatine, decît cu riscul de a construi o limbă artificială. El nu încearcă de aceea să concilieze cele trei tabere, operaţie mai grea decît „a găsi mişcarea perpetuală", dimpotrivă, susţine că înlăturarea elementelor venite din influenţe ar echivala cu anularea unor trăsături sufleteşti dobîndite în anumite împrejurări istorice. „Le poate scoate cineva ?" se întreba Negruzzi. Pentru a răspunde : „Aici îmi vine în gînd acel vestit dicton scris pe poarta Iadului a lui Dante :

Lasciate ogni speranza !..." [1]

Tonul glumeţ nu-l părăseşte niciodată pe Negruzzi, în stare să dizerteze agreabil pe marginea celor mai aride chestiuni. Într-un articol, *Despre limba românească*, publicat în *Foaia ştiinţifică şi literară* nr. 1 din 9 ianuarie 1844, ulterior devenit *Scrisoarea IV (Critică)*, el insistă asupra necesităţii de a funda limba literară pe limba cărţilor vechi şi limba „ce se aude în gura poporului", nu fără a semnala unele „parascovenii", altfel spus, ciudăţenii, ivite în calea filologului, mai ales la zicerile luate din slavoneşte. De pildă, substantivul *slugă*, a *slugii*, prefăcut în verb, a *sluji-slujire*, nu conservă pe - *g* -, - *gi* -, *a slugi*. În schimb *viteaz* şi *obraz* fac la plural *viteji* şi *obraji*, nu *vitezi* şi *obrazi*, cum ne-am aştepta, dacă am avea o „gramatică regulată".

Sînt mai în spiritul limbii noastre cuvintele *pronie*, *hristian*, *angel*, *tălmăcire*, *rob*, decît cele pe care le-au înlocuit, din vremea mitropolitului Dosoftei, *provedinţă*, *creştin*, *înger*, *comentarie*, *şerb* ? — se întreabă Negruzzi. E mai corect să se folosească perfectul compus decît perfectul simplu ? E mai bine a spune *învălire*

şi *mirare* decît *miracul* şi *văl* ? Sînt mai plăcute cuvinte ca *suflet, dragoste, duh, lege, faptă-bună* decît *inimă, tinereţă, spirit, relege, virtute* ? Atunci fraza franţuzească : „L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu" ar trebui tradusă : „Sufletul ce iubeşte cu dragoste e insuflat de duhul legii şi al faptei bune", ceea ce un francez ar putea să înţeleagă însă : „Le souffle qui aime avec amour est inspiré par l'odeur de la loi et de la bonne action". [1]

Deşi practic a recurs uneori la ele, Negruzzi este împotriva calcurilor semantice de tipul *abătut*, provenit din *abattu*, dar înţeles ca fr. *écarté* sau *umilit* scos din *humilié*, dar înţeles ca *humble*, plecat. Încuviinţează împrumuturile din limbile surori, romanice, dar constată cu surprindere că neologisme introduse cu o sută şi cîţiva ani în urmă, ca *gintă, cor, columb, dardă, custodie, templu, generos, peregrin, investat* au ieşit din uz.

Negruzzi nu are întotdeauna dreptate, uneori evoluţia normală a limbii l-a dezminţit, totuşi simţul său pentru nuanţe trădează pe artist. După propriul său calambur, nu era un „creator" de limbă, dar nici un „croitor" rău.

În *Scrisoarea II* (ulterior XIV), din 9 aprilie 1844, după cîteva ironii la adresa „farafastîcurilor" (moftu-rilor) sau inconvenientelor onomastice, încheiate cu dictonul medieval, folosit şi de Conachi, *per gusto non disputare*, Negruzzi arată, à propos de gramaticile lui Hînculov, Săulescu şi I. Genilie, inutilitatea literei *ier*, care cu o „machiavelică nătîngie izbuti a prinde locul tuturor vocalelor româneşti", dîndu-ne aceea pronunţie „guturală şi groasă", imposibil de lepădat. Nu mai e

nevoie să spunem că dacă cererea înlăturării susnumitei litere chirilice era îndreptăţită, supoziţia lui Negruzzi că sunetele *î, ă* şi *o* au luat naştere în limba română datorită uzului ei abuziv n-are nici un temei. Lipsită de temei este credinţa din *Scrisoarea III* (XVI) că *h* din formele regionale *her* şi *herbinte* (în proverbul moldovenesc „bate herul pîn' e herbinte") ar fi „o suvenire mîngîioasă, dulce şi scumpă de la o sorioară depărtată, gingaşă şi molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas), şi boltele moreşti ale Alhambrei". Să acuzăm pe Negruzzi că ignora legile evoluţiei sunetelor în limba română, că n-avea cunoştinţe de romanist ? El îşi ia revanşa într-un excelent pasaj final :

„Acestea sînt aşa. Eu însă nu zic că trebuie să zicem ca spaniolul *hiiu* (hijo), *her* (hierro), *herbinte* (hirviente) ş.c.l., ci fiiu, fer, ferbinte, căci astfel o cere gramatica ; voi numai să arăt : 1) că acesta nu e un provinţialism şi 2) că am descoperit — eu cel întîi — că supa cu fidea (fideos) şi pepeni (pepinos) sînt de origină spaniolă. Adios !"

Admirator al limbii mitropolitului Dosoftei, plasat dintr-o inadvertenţă în secolul al XVI-lea, Negruzzi găsea „aspră şi ciotoroasă" limba elegiei unui „mare poet din timpul nostru" (n-am putut descoperi cine anume, dar genul e al lui Iancu Văcărescu — n. n.). Citatul e dat cu întreruperi răutăcioase (Mai vrei încă ? Poate nu ţi-e destul ?) :

Osana ! slavă ! sfînt eşti ! sfînt ! sfînt !
Ce vrei se face-n cer, pre pămînt.
Glasul Elisei ! — îl auziţi ?...
Seraf azi cîntă ! — N-o mai jăliţi :

Auz pe îngeri se întrebînd :
Sfînta iubire ce are de gînd ?
Jalea cuprinde orice simţire
De dorul pierderii piste fire ?

Urmează comentariul :

„Apostroful ce taie semistihul, seraful ce cîntă, îngerii se-ntrebînd ce are de gînd s-ta iubire, dorul pierderii piste fire etc. toate aceste formează o poezie hodorogită, încît, în adevăr, *jalea cuprinde orice simţire*, cînd vede cineva frumoasa noastră limbă căznită şi schingiuită astfel".

Şi în *Ochire retrospectivă*, apărută în *România literară* din 13 martie 1855, dar datată iunie 1845, se întoarce Negruzzi la limba cărţilor bisericeşti şi civile din secolul al XVII-lea *(Cazania lui Varlaam* din 1643, *Pravila lui Vasile Lupu* din 1646), spre a o opune limbii oficiale străine de pînă atunci şi limbii cosmopolite a claselor de sus din epoca fanarioţilor :

„Limba necultivată şi despreţuită rămase numai în gura poporului ; nobilimea învăţa greceşte, limbagiul curţei. Boierul îşi uită dignitatea sa ; se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea şi pre care îi tămîia ca să le intre în favor. Fecioară pîn-atunci, limba patriei se împestriţă formînd un gerg ce se întinse ca o pecingine ; căci pînă şi la bisericile de întîiul rang slujba se făcea greceşte, iar la celelalte se mai lăsa strana a doua pentru limba naţională".

O campanie pentru cultivarea limbii, pentru scrierea şi vorbirea corectă, pe înţelesul tuturor, a dus Negruzzi şi în cadrul foii săteşti *Săptămîna* (1853—1854). În articolul-program *Înştiinţare*, el arată că toate încercă-

rile reformatoare ale filologilor latinizanți sînt din principiu sortite eșecului :

„Mănădăciune este un foarte frumos cuvînt ; cînd îl rosteşti ese subţirel printre buze, încît ţi-e mai mare dragul. Atîta numai că bade vornicul Miron nici cum nu vrea să zică că au primit mănădăciune de la onorabila administraţie, ci că au luat poruncă de la cinstita isprăvnicie. Nu pot, domnule, ne zicea el, vorbi cu bibide. Eu zic cinste iar nu onor, măcar c-acum văd numai onor iar nu cinste."

Tot aşa de contraindicată socoteşte Negruzzi folosirea unor neologisme care nu exprimă noţiuni sau idei noi şi pentru care limba română are termeni corespunzători, fie în textele vechi, fie în vorbirea curentă :

„Mărturisim că nu ne putem deprinde să zicem speranţă, ci nădejde, pentru că şi David zice : Nădăjduieşte suflete al meu spre domnul, nici glorie, ci slavă, pentru că din slavă s-au făcut slăvit şi slăveşte, şi dacă am scrie glorios şi glorifică, bunii noştri săteni nu ne-ar înţelege."

În fine el arată că scrierea etimologică, de pildă aceea cu *u* (final), este un pur pedantism, deoarece semnul nu notează o realitate fonetică :

„Este şi un u pre care videm acum că-l pun cei învăţaţi la coada tuturor cuvintelor — pînă şi la articule. Poate că aşa trebuie să fie ; noă însă ne pare că acest *u*, cu căciulă ridicată în sus, îi ca un adevărat liude printre călăraşi, de aceea îl lăsăm pe seama învăţaţilor, ca şi alte înnoituri, adăusături şi împluturi."

Asupra criticismului junimist *avant la lettre* al lui C. Negruzzi au atras atenţia şi Ibrăileanu şi Lovinescu.

Într-adevăr, Negruzzi s-a opus introducerii fără discernămînt a formelor de civilizaţie dinafară şi a luat atitudine faţă de semicultura ori similicultura rezultată astfel. Pasajul semnificativ în această privinţă este a treia scrisoare pe care o adresa în *Tribuna română*, la 1859, lui Ion Ionescu de la Brad :

„...Bagă de seamă că costumul nostru naţional a rămas ca o tradiţie numai. Fanarioţii ne-au adus poalele lungi, hainele largi şi căciula monstruoasă ; ruşii ne-au ras barbele, ne-au scurtat hainele şi ne-au lăsat şlafronul şi samuvarul ; de la nemţi am luat bocancii şi pireaua de cartofle ; de la francezi cravată lată de un deget şi bărbiţă à la Henri IV ş.c.l.

Precum vezi, de la fiecare am luat cîte ceva ; atîta numai că n-am luat ce era mai bun. Ce ne pasă ! Ni se pare că prin asta intrăm busna în civilizaţie. Şi apoi, fiindcă civilizaţia se introduce prin femei, începem a avea şi noi loretele noastre, feţele de marmură şi acele patentate de poliţie, ce ne silesc a altoi civilizaţia în acea — din norocire — mică parte din juru-ne, care în locul modestiei ce ar prinde-o aşa de bine, au numai obrăznicia neexperienţei şi aroganţa ştiinţei superficiale.

Începem a avea luxul, înaintemergătorul sărăciei pentru ţara noastră văduvă de fabrici, şi ce este mai trist, e că această pecingine se lăţeşte în chip spăimîntător printre locuitorii săteni."

Că Negruzzi descoperea luxul în primul rînd la ţară este desigur o exagerare, de altfel în contradicţie cu alte observaţii ale lui despre locuinţele ţăranilor, dar că îşi dădea în acelaşi timp seama de necesitatea industriei, iată ceva la care ne aşteptam mai puţin.

Articolul *Studii asupra limbii române,* publicat mai întîi în revista lui Hasdeu *Din Moldova (Lumina din Moldova* şi *Lumina)* numerele 5 din 1862 şi 7 şi 10 din 1863, reia şi sistematizează toate ideile din însemnările anterioare privitoare la evoluţia limbii şi literaturii române. Autorul stabileşte chiar o periodizare sumară. După epoca lui Dosoftei şi Cantemir, în vremea fanarioţilor, limba română era „un gerg hibrid, amestecat cu ziceri turco-grece", adesea părăsit în favoarea limbii greceşti. „Damele noastre începură a nu putea pronunţa pe *ş,* pe *ci,* pe *gi* etc. şi „ziceau : *mozicule, nu stii că nu se sede zos dinaintea duduţelor ?*" iar poeţii făceau versuri pedante şi de rău gust, jumătate în greceşte, un sfert în franţuzeşte şi numai un sfert româneşte. Atunci o seamă de „literaţi transilvani şi banaţeni" (Maior, Iorgovici) „începură a scrie mai multe disertaţii prin care ne arătau origina noastră" (iată Şcoala ardeleană), fără să ne poată îndrepta, deoarece unii aveau „cîrpèle de ziceri" ce „sunau rău la urechea noastră". A urmat Eliade (cu a sa *Gramatică românească* din 1828) care, dezbrăcînd pe „fata lui Chiriac" (limba naţională) de toate „ţorţoanile străine" ce o desfigurau, se apucă s-o învesmînte iarăşi cu hainele care o prindeau. Eliade lepădă slovele netrebuitoare, pe tita, eta, ot, psi, csi etc. şi, pentru a dovedi mlădierea limbii, dădu traducţii din Lamartine şi Byron. Alţii, ca Aristia, îi urmară pilda tălmăcind din Homer şi Alfieri (*Saul* al acestuia din urmă în traducerea lui C. Aristia îi dădea lui Negruzzi iluzia de a citi originalul, după cum mărturiseşte într-o scrisoare din 1836, publicată în *Gazeta Teatrului Naţional,* nr. 12). Alexandrescu, Bolliac, C. A. Rosetti „desfăşurară toată încîntarea poeziei" în Muntenia, unde

Bălcescu „vorbi de istorie". În Moldova, Kogălniceanu edită *Dacia literară*, *Arhiva românească*, *Propăşirea* şi corpul cronicilor, „operă colosală". Alecsandri deveni curînd „întîiul poet naţional al României". La 1848, după părerea greşită a lui Negruzzi, „politica predominînd, literatura amuţi", iar îndată după aceea o avalanşă de rele traduceri schimbă zicerile turco-greco-slave cu cele latino-franco-italiene, încît apărură poezii de tipul :

Şarmantă damigelă
Cu ochi ca de gazelă,
Te am, o columbelă
Divină şi mult belă...

„În darn Bolintineanu, Creţeanu, Dăscălescu se încercau a netezi poezia asta trasă de păr", în zadar s-au tradus *Muşchetarii* lui A. Dumas, *Lelia* de George Sand, *Misterele Parisului* de Eugène Sue. „Cu toată bunăvoinţa", limba traducţiilor nu se poate numi românească. Dar teatrul ? În Moldova el fu inaugurat de G. Asachi care, hazardîndu-se în dramă şi operă, „făcu un mare fiasco" cu *Petru Rareş* şi *Norma*. La 1840 directorii văzură că nu puteau reprezenta nici *Tragedia lui Orest*, tradusă de Beldiman, nici *Mahomed*, tradusă de Eliade, nici *Alzira*, tradusă de Grigore Alexandrescu, nimic din Voltaire sau Molière. „Se puseră tustrei pe lucru ; aleseră din repertoriul francez şi german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea noilor actori, şi, traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentaţiile începură ; publicul se mulţămi, actorii se-ncuragiară şi treaba mergea strună". *Iorgu de la Sa-*

dagura de Alecsandri, comedie originală, fu întîiul mare succes, dar publicul aprecia şi pe Poni în *Angelo,* pe Teodorini în *Jucătorul,* drame tragice, fără a fi zbuciumate sau hidoase. Veni apoi talentatul actor Matei Millo, care făcu din Alecsandri „copilul răsfăţat" al teatrului românesc. În curînd însă lipsa unei săli de spectacole şi a conservatorului, indiferenţa Philamintelor devotate exclusiv scenei străine, făcură ca reprezentaţiile să decadă, evitate complet de protipendada care-şi şoptea :

C'est une chose, ma chère, horrible, une abomination! [1]
Pesemne n-ai băgat seama că lui Jean îi zic Ion?

În concluzie Negruzzi revine la cîteva chestiuni de ortografie.

De acord cu alfabetul latin introdus în 1860, el se declară împotriva accentelor puse „cînd deasupra, cînd dedesubtul literelor, pentru ca să putem arăta tonurile acele groase, ce au prins rădăcină în limba noastră". Preconizînd un comitet de filologi din toate provinciile României care să fixeze ortografia şi prozodia (ortoepia !) noastră, el îşi expune crezul său în cinci puncte :

1. „Nu ne place întrebuinţarea consoanelor duble..."
2. „Sîntem contra lui ŭ pe care îl socotim numai o umplutură de prisos..."
3. „Nu ne putem învoi cu *ciune* şi cu *iune*... cînd în latină asemenea terminaţie nu există."
4. „...Nu vom zice *apt, aptiv, respept, carapter* etc., în loc de *act, activ, respect, caracter,* căci dacă am zice aceasta am fi siliţi să zicem şi *năciune* în loc de *naţie,* şi cine mai ştie cîte altele."
5. „Mai credem că dacă *d* se pronunţă ca z în cuvintele ce derivă din latină, n-ar trebui a se scrie *văzînd*

în loc de *vădînd* etc., pentru că de nu era a se păzi etimologia, era de prisos a relua literele şi a lepăda slovele. Asemenea ni se pare că nu e generos a abuza de bietul *d*. Să nu facem pe *Zoiţa* şi pre *Zamfira, Doiţa* şi *Damfira*, precum nu s-ar cuveni să scriem *dabală, dîmbet*, în loc de *zabală, zîmbet, zîzanie* etc. Dacă sîntem siliţi să zicem *zeamă de vardă* în loc de curechi murat, cel puţin să nu scriem *deamă de varză*...“

IV

Întîile lecţii de versificaţie le-a luat Negruzzi din epopeile homerice şi voltairiene şi, direct şi indirect, prin traduceri. În 1823 a tradus el însuşi în versuri din greceşte povestirea lui Voltaire în proză *Memnon ou la sagesse humaine* (1749). Nu mult după aceea îl vedem copiindu-şi poemul lui Enacache Gane *Călătoria lui Cupidon la pustiu*, ba chiar făcînd el însuşi 14 versuri despre *Femeia cînd e sfădită cu al său amorezat* şi un poem de 143 de versuri cu titlul *Desţerarea şlicului* (1827). Sînt versuri lungi de 15 silabe în ritm trohaic, după tipicul *Tragodiei* lui Beldiman, cu bogată figuraţie mitologică şi cu obişnuita, încă de pe acum la Negruzzi, ironie :

În a Olimpului munte Jupiter singur şezînd
Şi din cer pe tot pămîntul, pe toată lumea privind
Au văzut că capul nostru n-o să mai poată purta
O matahal' aşa mare, făcută din mucava.

Jupiter tună şi fulgeră şi în jurul lui se adună toţi zeii :

Minerva cea înţeleaptă, Mars cel viteaz şi avan,
Mercur, Venus cu bărbatul şi Apolon cel plăvan,
Neptun cu-a lui furculiţă, Pluton negru c-abanos,
Ţiind în mînă ţăpoiul cu un aier fioros.

Vreme de zece ani tehnica lui Negruzzi n-a evoluat şi o regăsim identică în „anecdotul istoric", apărut în tipografia Albinei, la Iaşi, în 1837, *Aprodul Purice*. Poemul, de 496 de versuri, era prezentat ca un fragment dintr-o epopee pierdută, *Ştefaniada*, şi inspirat din cronica lui Ureche, din care se extrăgea şi un moto aproximativ. Adevărul e că în Ureche, netipărit atunci, ca şi în Nicolae Costin, copistul lui, figurînd în biblioteca lui Dinu Negruzzi, se pomeneşte lupta lui Ştefan cel Mare cu Hroiot în anul 1486, dar nu se spune nimic despre aprodul Purice, a cărui legendă o dă Neculce în *O samă de cuvinte* (V) :

„Ştefan vodă cel Bun, cînd s-au bătut cu Hroiot ungurul, precum dzic unii la Caşen, iar letopisăţul (lui Ureche) scrie că s-au bătut la Şcheie pe Siretiu, au fost căzdut calul cu Ştefan-vodă în războiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Şi nu putè în grabă încăleca Ştefan-vodă, fiind om mic. Şi au dzis Purice aprodul : «Doamne, eu mă voi face o moviliţă, şi vino de te sui pe mine şi încalecă». Şi s-au suit pe dînsul Ştefan-vodă şi au încălecat pe cal. Şi atunce au dzis Ştefan-vodă : «Sărace Purece, de-oi scăpa eu şi tu, atunce ţi-i schimba numeli din Purice, Movilă». Şi au dat Dumnedzeu şi au scăpat amîndoi. Şi l-au şi făcut boier, armaş mare, pre Purece. Şi dintr acel' Pureci aprodul s-au tras neamul Movileştilor, de au agiunsu de au fost şi domni dintru acel neam. Dar şi aprodzii atunce nu era din oameni proşti, cum sînt acum, ce era tot ficiori de boieri. Şi portul lor : era îmbrăcaţi cu şarvanele, cu cabaniţe. Aşè trebuie şi acum să să afle slugi, să slujască stăpînului, şi stăpînul să miluiască pre slugă aşè."

La aceste date Negruzzi adăugă cîteva amănunte epice (un român din Transilvania aduce pîrcălabului din

Roman vestea năvalei lui Hroiot, pîrcălabul iese cu oastea înaintea duşmanului, ungurii întîmpină întîi pe un moşneag care-i înfruntă demn, Purice anunţă apropierea lui Ştefan, pîrcălabul moare în luptă, Purice devenit Movilă se însoară cu fata lui), dar mai ales detalii de culoare, portrete, descrieri, discursuri, dialoguri, în maniera de mai tîrziu a lui Bolintineanu şi chiar a lui Eminescu din *Scrisoarea III*. Naraţia, cursivă, face un mare amestec de neologisme şi arhaisme. Hroiot găsind un „favorabil prilej" „expuse-a sale planuri" oştii. Dar „dreptatea Provedinţii" nu îngăduie ca un „popul credincios" să fie călcat. Planul „slimuit" de Hroiot e divulgat de un român ieşit din „lagăr". Hroiot are oaste de „haiduci" şi „volonteri". Pîrcălabul dă semn de „retiradă". Ştefan oficiază un „tedeum" şi dă „pensie" văduvei pîrcălabului ucis. Dintr-un noian de proză rimată se pot tăia totuşi cîteva pasaje poetice. Astfel chiar începutul gessnerian al poemului, foarte apreciat de contemporani, între alţii de V. Alecsandri :

Ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ş-nturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pămîntul ce era încă d-al său sînge rourat ;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Şi cu fluierul la gură, păstorul pe lîngă oi
Cînta dragostele sale. Vai ! el nu putea gîci
Că vrăjmaşu-ntr-a lui ţară se găteşte-a năvăli.

Procedeul stilistic cel mai frecvent este comparaţia simplă sau dublă, cu imagini apocaliptice, costiniene :

Precum norul de lăcuste soarele întunecînd
Vine pre sus cu iuţeală ţarinile amenînţînd...
Sau după cum primăvara omătul cel adunat
Pintre rîpi, şi d-a lui Febus calde raze săgetat
Se topeşte şi s-azvîrle şiroi iute furios,
În pîrîul care curge pintre flori în vale jos,
Îl turbură îl măreşte, îl îmflă cu al său val,
Şi nu-l lasă pîn' nu-l face de se varsă piste mal...
Acest fel sumeţii unguri în Moldova năbuşesc...

G. Călinescu a susţinut că altă comparaţie, cu stînca surpată din munte care prăvale totul în cale, oprindu-se şi rămînînd neclintită în trunchiul unor stejari (e vorba de Hroiot în faţa lui Ştefan cel Mare) se inspiră din *Il Natale* a lui Al. Manzoni :

Qual masso che dal vertice
Di lunga erta montana,
Abbandonato all'impeto
Di rumorosa frana,
Per lo scheggiato calle
Precipitando a valle,
Batte sul fondo e sta. [1]

S-ar putea ca predilecţia pentru zugrăvirea cetelor de oşti medievale şi prezentarea în dimensiuni giganteşti a eroilor să vie din V. Hugo, din al cărui *Géant* Negruzzi voia să facă *Uriaşul Daciei* (Ursan al lui Alecsandri din *Dan, căpitan de plai* are acelaşi model) :

Darabanii cei cu plete, toţi sănețe lungi purtînd,
Armăşeii cei sălbatici, barbe stufoase avînd ;

Simenii cei iuți cu arce și cu măciuci în fălii,
Toți aceștia pedestri, număr ca la șapte mii ;
Era sub vornicul Boldur, oștean vechi și ispitit,
În războaie și în taberi crescut și îmbătrînit ;
Paharnicul Coste iarăși avea pe seama lui dați,
Panțirii și leficii toți cu zale îmbrăcați
Iar copiii și aprozii, de boierenași feciori,
Carii ostășescul prapur a păzi erau datori,
Pre voievod totdeauna la războaie străjuiau,
Și haine foarte frumoase și bogate arme-aveau ;
În mijlocul lor călare eroul Ștefan era,
Și vechiul steag a Moldovei înainte-i flutura ;
(Pe dînsul era d-oparte cap de zimbru-nfățoșat,
Iar dincolo sfîntul Gheorghe călare și într-armat).
Acolo se află iarăși al oștilor veteran,
Arbur hatmanul ce-n mînă poart-un groaznic buzdugan,
Pre care ca pe o mince de copil îl arunca
Dar az omul cel mai tare de abia l-ar rădica,
Altă armă el nu are, nici voiește-a mai avea,
Căci îi place cînd pre dușman c-o izbire îl turtea.

„Este de prisos să-ți fac complimenturi — îi scria Eliade lui Negruzzi la 4 ianuarie 1837 — pentru moșoroiul făcut movilă, versurile frumoase, limba potrivită, obiceiurile veacului păstrate, vitejia moșilor arătată de pildă celor de acum și viitorimei, parabolele juste și la toată fața se vede poetul...“

Poemul a făcut patru ediții pînă în 1857 cînd a fost inserat în *Păcatele tinereților* la secțiunea *Fragmente istorice*. Alecsandri insista încă o dată în introducerea la ediția de *Scrieri* din 1872 asupra semnificației pe care i-o dădea autorul :

„Se cunoaşte că nu fără intenţie Negruzzi colora atît de viu tabloul său ; lui îi plăcea să puie în faţa tronului imaginea sublimă a lui Ştefan ca un contrast amar ; îi plăcea să arate boierilor degeneraţi din timpul său cum erau acei de pe timpurile vitejiei, care în loc de a trăi în trîndăvie, ştiau să moară cu sabia în mînă pentru apărarea ţerei. *Aprodul Purice* a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mişelit."

Tot în 1837 Negruzzi saluta în *Alăuta românească* (nr. 21 din 14 martie), prin două poezii, *Reverii* şi *Domnului P. Prunco,* traducerea acestuia din urmă după „alcătuirea" (romanul) vicontelui d'Arlencourt, *Pustnicul.* Elegiacele *Reverii* au fost prescurtate apoi, în 1857, după cum observă G. Călinescu, „în strofa preferată de V. Monti", autorul poemului *Invito d'un Solitario,* într-un *Apolog* pe tema foarte răspîndită în vremea clasicismului a înţeleptului călăuzit în viaţă de „raţie" în stare să ţină cumpăna „roatei norocului" şi să rîdă de capriciile hazardului :

El ştie că furtunile
Nu pot lung timp ţinea,
Curînd veni-va soarele,
Ce le va-mprăştia.
Cunoaşte jucăriile
Vicleanului noroc,
De-a lui favoruri putrede
Rîzînd îşi bate joc.
Acest fel traiu-i limpede
Se trece liniştit,
Şi cînd moartea s-apropie
Îl află pregătit.

Trecem peste o fabulă publicată în *Albina românească* din 11 mai 1839. Cele mai bune versuri din poezia *La M*** :*

Aceea care trista-mi viață-nourează,
E un secret ce zace în inimă-mi ascuns,
Iar raza bucuriei în veci nu-l luminează,
Și dulcea mîngîiere în ea nu a pătruns...

Dar — nu-ntreba pricina ce darm-a mea junie,
De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pămînt ;
Amara mea durere, ah ! nime nu o știe,
Și nime nu va ști-o păn voi intra-n mormînt !

par o parafrază la prima strofă din sonetul lui Arvers :

Mon âme a son secret, ma vie a son mystère,
Un amour éternnel en un moment conçu,
Le mal est sans espoir, ainsi j'ai du le taire,
Et celle qui l'a fait n'en a jamais rien su. [1]

Melancolia, apărută întîia oară într-un *Almanah literar pe anul 1839*, tipărit de Eliade, ar fi piesa cea mai rezistentă din ciclul de poezii *Neghină și pălămidă*, o adevărată dizertație lirică pe marginea acestui sentiment, de n-ar fi, cum a demonstrat G. Călinescu, un ecou din Delille și Gray și aproape o traducere după Legouvé :

Ou suis-je ? a mes regards un humble cimetière
Offre de l'homme éteint la demeure dernière.
Un cimetière aux champs, quel tableau ! quel trésor !
Là ne se montrent point l'airain, le marbre, l'or ;
Là ne s'élèvent point ces tombes fastueuses

Où dorment à grands frais les ombres orgueilleuses
De ces usurpateurs par la mort dévorés.
Et, jusque dans la mort, du peuple séparés.
On y trouve, fermés par des remparts agrestes,
Quelques pierres sans nom, quelques tombes modestes,
Le rest dans la poudre au hasard confondu.
Salut, cendre du pauvre ! Ah ! ce respect t'est dû...
Toi, chacun de tes jour fut un bienfait nouveau.
Courbé sur les sillons, de leurs trésors serviles
Ta sueur enrichit l'oisiveté des villes ;
Et quand Mars des combats fit retentir le cri,
Tu défendis l'État après l'avoir nourri.
Enfin, chaque tombeau de cet enclos tranquille
Renferme un citoyen qui fut toujours utile.

Unde sînt ? Unde mă aflu ? — Lîng-un jalnic ţinterim !
Ce cucernică privire ! Ce icoan-înavuţită !
Cîte gînduri mîngîioase pentru-o inimă rănită !
Îns-aice nu se vede nici un falnic mausoleu,
Care să învecinicească pomenirea vreunui reu ;
Nu, nici marmură, nici aur, nici aramă se zăreşte,
Pe-a saracilor mormînte numai iarbă verde creşte.

Te salut, locaş cucernic sărmanului muncitor,
Care-a fost toată viaţa statului folositor !
Te salut ! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
De abia aice află o adîncă liniştire ;
Cu respect şi duioşie mă închin astui mormînt...
Patriot a fost acela, de folos l-al său pămînt,
Nu un trîntor ce în viaţă numai rău ştiu a face
Şi din a ţării lui sînge să se-ngraşe-n bună pace.

Nu s-a găsit încă modelul poeziei *Gelozie*, apărută în *Propăşirea* din 18 iunie 1844, dar datată mai 1839, înainte de căsătoria cu Maria Gane. Poetul face reproşuri iubitei în stilul persuasiv al lui Pietro Metastasio din canţoneta *A Nice :*

Cînd luna strălucind săltează printre nori,
Ş-un grier răguşat cîntă-ascuns prin flori,
Nu-ţi laşi capul ades plecat pe mîna ta,
Ş-aminte nu-ţi aduci atunci de cineva ?
Vrun ideal prin somn, spune-mi nu ai visat,
Şi după acel vis cumva n-ai suspinat ?
Tu-mi zici că mă iubeşti c-un dulce blînd surîs,
Dar oare-acest cuvînt la altul nu l-ai zis ?
Ştiu că nu pot trăi fără al tău amor,
Dar sînt gelos, gelos ! şi simt că o să mor !

Cam la atît se reduce lirica intimă a lui Negruzzi. Sărind peste *Epitaful vornicului Alexandru Dimitrie Sturza*, din iulie 1848, rămas pînă în 1911 în manuscris, dăm în *România literară*, din 1855, a lui Alecsandri, peste un *Cîntec*, devenit apoi *Eu sînt român...* interesant mai degrabă prin cîteva dezvăluiri autobiografice, decît prin profesiunea de credinţă :

Tînăr eram şi sărutam cu-amor
Căpriii ochi sburdatecei Dridri
Ea mă vîndu ! şi eu voiam să mor,
Cînd mă-ntîlni o blondă milady ;
Dragostea ei scăpă a mele zile,
Dar mă-nghieţă, şi mă-ncălzi abia
Dulcele-amor romăncelor copile...
Eu sînt român, îmi place ţara mea.

La masă beau adese vin străin,
Tokay, Bordo, şampanie iubesc.
Iar mai ales prefer vinul de Rin,
Dacă nu am Cotnar şi Odobesc ;
Cînd însă am, deşert pline pahare,
Apoi încep să cînt vre o manea,
Şi sînt tot beat cît ţin zilele-amare !
Eu sînt român, mi-e dragă ţara mea !

Fără valoare literară sînt versurile adresate în *Steaua Dunării,* la 27 ianuarie 1856, *Princesei Catinca Conachi Vogoride* (preamărindu-i îndurarea faţă de săraci) şi stanţele dedicate în iulie 1856 (publicate în 1892) *Doamnei Smaranda Docan* (în legătură cu falsul patriotism al tinerilor). Într-un poem în limba franceză, *Dernier Chant à la Moldavie,* Negruzzi prevestea, cam la această dată, venirea unui domnitor care va realiza visul tuturor, speranţa comună :

Oh ! Tu viendras, grand homme en qui tout âme espère !
Il est temps qu'il surgisse un nom resplendissant
Qui s'inscrira, chez nous, en marquant une autre ère
Par le sceau du mystère
Par l'arc ou par le sang. [1]

Reprezentant de seamă al curentului istoric popular de la *Dacia literară,* autorul poemului *Aprodul Purice* nu putea să nu fie şi un admirator al poeziei populare. Şcoala lui Herder şi romantismul în genere au cultivat cîntecul popular, Mérimée se interesa de poezia ilirilor, iar A. Dumas îşi presăra impresiile de călătorie cu citate folclorice. După un articol din *Revue des deux mondes,* din 15 februarie 1835 *(Musique et chants populaires de*

l'Italie de J. Mainzer), Negruzzi publică în *Dacia literară*, sub titlul *Scene pitoreşti din obiceiurile Moldaviei*, eseul *Cîntece populare a Moldaviei*, printre primele în materie la noi. Negruzzi defineşte cîntecul ca „o răsfrîngere a sufletului" omenesc, îl leagă de „firea pămîntului" şi „caracterul locuitorilor" fiecărei ţări, altfel spus de specificul naţional, stabileşte felul său „vesel şi molatec", în funcţie de poziţia geografică şi climatul Moldaviei („Chaque pays — scrie Mainzer — a ses chants, dont la musique et la poésie lui sont propres comme son genre de vie, la nature de son sol et le caractère de ses habitants" [1]) şi-l clasifică în cîntec ostăşesc sau istoric, religios, erotic şi de nuntă, şi voinicesc sau de codru. Printre haiduci pomeneşte pe romanticul Bujor şi pe crudul şi superstiţiosul Vasile cel Mare, viitorul erou al lui Mihail Sadoveanu din *Hanu Ancuţei*. Exemplele sînt alese mai mult din categoria strigăturilor, cîntecelor de dragoste, de nuntă şi de haiducie :

Gheorghe ! Gheorghe ! şi Marine !
Ţineţi nevestele bine,
C-oi veni-ntr-o seară bat
Ş-oi da năvală la pat.

De cine dorul se leagă
Nu-i pară lucru de şagă,
Că de mine s-a legat
Parcă nu-i lucru curat.

Că eu te-oi lua,
Cînd eu voi vedea,
Ursul cu cercei,
Îmblînd după miei,

Lupul cu cimpoi,
Îmblînd după oi,
Vulpea cu mărgele,
Culegînd surcele,
Ş-un iepure şchiop
Într-un vîrf de plop.

Frunză verde de nagară,
Au ieşit Bujor în ţară :
Pradă popii şi-o omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n feară.
Haideţi, feciori, după mine,
Că ştiu calea-n codru bine.
Ici, în vale, la fîntînă,
Două fete spală lînă ;
Ici, în vale, la pîrîu,
Două fete spală grîu ;
Bujor le ţine de brîu.

Drept balade populare Negruzzi citează *Dochia şi Traian* şi *Ştefan cel Mare înaintea Cetăţii Neamţu* de Gh. Asachi, ca dovadă de impreciziunea noţiunii de poezie populară la această dată. Iordache Mălinescu se căznea să descopere originea cuvîntului *doină* în *donativum*, *Diana* şi *Danubius*, iar Negruzzi îi trimitea trei doine ale lui „făcute din fugă" ca, dacă-i vor plăcea, să-i spună, şi el, mai netezindu-le şi îndreptîndu-le, le va publica.

Cele trei doine au fost expediate de Iordache Mălinescu la *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, unde au şi apărut în nr. 13 din 30 martie 1842. Întîia, intitulată *Ostaşul păstor*, n-are nimic folcloric :

Doină mîndră şi frumoasă,
Care-ncingi ca un colan
Patria îmbilşugoasă
Marelui Aurelian ;
Oare cînd pe-a tale maluri
Buciumul meu va cînta ?
Cînd în ale tale valuri
Voi putea a mă scălda ?

A doua, *Cîntecul* (ulterior *Marşul) lui Dragoş* a apărut încă o dată mai tîrziu în aceeaşi revistă sub numele de *Cîntecul lui Iancu,* cineva explicînd că aşa „s-a naturalizat", deşi nu era decît o arie din *Tancrède* de Voltaire. De reţinut de aici figura lui Dragoş, şi el un gigant :

Dragoş merge-nainte
Pe-un cal cu ager curs,
El preste-mbrăcăminte,
Poart-o pele de urs.

În fine, a treia, *Cîntec* (apoi *Doină nouă)* seamănă mai bine cu *Doina* lui Vasile Alecsandri :

De cînd eram încă mic,
Doina ştiu şi doina zic,
Căci românul cît trăieşte
Tot cu doina se mîndreşte.
Eu cu doina mă plătesc,
De bir şi de boieresc ;
Boii mei cînd aud doină
Ară ţălină şi moină,
Şi îmi samăn cel ogor,
Cîntînd doinele cu dor.

Iar de-aud vre o fetiță
Cîntînd doina-n poeniță,
Alerg fuga de-o găsesc,
Și de doina îi vorbesc.
Ea m-ascultă bucuroasă
Căci e mîndră și frumoasă,
Și-mi zice că m-a iubi,
Dacă doina i-oi vorbi.
Vă spun drept orice mi-ați face,
Doina știu și doina-mi place.

Numai *Marșul lui Dragoș și Doină nouă* au intrat în *Păcatele tinereților* la ciclul *Neghină și pălămidă (Marșul lui Dragoș* datat aici din mai 1848).

În *Foaie pentru minte, inimă și literatură* nr. 23, din 7 iunie 1843, Negruzzi mai publică un *Cîntec vechi*, pe care pretinde a-l fi prescris de la un mazil din Cotnari, despre uciderea fraților Costini, Miron logofătul și Velicicu hatmanul, în realitate compus de el după cronica lui Neculce („Îi dzicè lui Cantemir-vodă și lui Iordachi visternicul la masă : «Mai des cu paharăle, măria ta, și mai rar cu orînduielile, că țara îi iertată de la Poartă, ș-ei vrè să-ți dai măria ta sama odată și nu-i putè». Și Velicico și mai tare totdeuna să sfădiè cu Cantemir-vodă și cu Iordachi visternicul. Care dintr-acele voroave avînd frică, au căzdut și la prepus, de ș-au pus și capetili") :

Cantemir era un domn
Altfel pre de treabă om,
Numai țara cam prăda.
Boierii, văzînd așa,
Îi zicea : „Măria-ta,

Cu paharul îndeseşte
Dar cu birul mai răreşte !"

Cîntecul, precedat de un cuvînt în proză, a fost reprodus în *Păcatele tinereţelor* la secţiunea *Fragmente istorice*. În 1870 At. M. Marienescu publica în *Familia* o variantă cu foarte mici deosebiri, fără a mărturisi izvorul, care este evident Negruzzi.

V

N-am înţelege teatrul lui Negruzzi, aşezat în *Păcatele tinereţelor* tot la secţiunea *Neghină şi pălămidă*, în continuarea poeziilor, dacă n-am ţine seama de stadiul elementar în care se afla teatrul românesc înainte de 1840 şi chiar un deceniu după această dată. Un document elocvent este scrisoarea lui Negruzzi însuşi, către Gh. Asachi, din 21 iulie 1838.

Născut la 1816 prin străduinţele lui Asachi, el a trebuit să cedeze curînd gustului lojilor de rangul I, care voiau reprezentaţii străine, fiindcă „ne place a maimuţi pe streini... am fost pe rînd turcomani, grecomani... sîntem franţezomani... poate curînd... ne vei vedea anglomani". Lovit de reprezentaţiile străine, teatrul românesc căzu cu decenţă, ca Polixenia, fecioara lui Euripid, din *Hecuba*. În 1832 fraţii Baptiste şi Ioseph Foureaux deschid, în casele Talpan din Iaşi, un „Théâtre des Variétés". Fraţii Foureaux erau la origine „écuyers acrobates". Foarte amuzat la început de paiaţerii (Pierrot mînca lumînare, Arlequin era împroşcat dintr-un tun de lemn) şi de acrobaţii (pasul *Nec plus ultra* executat pe frînghie de Babette, soţia lui Baptiste Foureaux), publicul fu îndată cucerit de vodevil, mai ales de la reprezentaţia

paradei-vodevil într-un act *Drelindindin ou le Carillonneur de la Samaritaine* de Henrion Ch. şi Servière :

„Nişte versurele potrivite pe cadenţa unei galopade ne încînta. Arieta *Te souviens-tu* ne făcu să lăcrămăm. Privind pe grenadirul francez pe scenă, ne făcuserăm napoleonişti ; am început a ceti pe Ségur, şi de n-ar fi fost aşa departe insula Sf. Elenii, în entuziasmul nostru, am fi alergat, ieşind de la reprezentaţie, să dizgropăm cenuşa *Marelui om,* pentru ca s-o aducem s-o depunem sub clopotniţa Trisfetitelor".

De la vodevil (între altele *L'Ours et le Pacha,* folie-vaudeville en 1 acte de Scribe şi Mélesville), gustul a evoluat spre „ opere şi drame monstruoase" ca *Werther ou les Egarements d'un coeur sensible,* dramă istorică într-un act, amestecată cu cuplete, de Georges Duval şi Rochefort.

Motivele pentru care teatrul francez era preferat la Iaşi nu difereau de cele ale bucureştenilor, expuse „cu mult gust" de „un tînăr poet român". Şi Negruzzi citează, fără să numească, pe C. Faca, autorul spiritualelor *Conversaţii* dintre d-na A. (Elenca) şi d-na B. (Smaranda), cu privire la teatrul românesc :

COCOANA SMARANDA

Pîn-acum nu sîn nebună ca să hotărăsc să merg
La un loc unde băcanii şi cizmarii toţi alerg...

COCOANA ELENCA

Fi donc ! *cu astă idee poate vrei ca să glumeşti ;*
La Paris se dau vreodată vodevile româneşti ?
Caliopi, Andronescu se pot socoti actori
Vrednici ca să mulţămească nişte nobili *privitori ?*

Ş-apoi ce să vezi acolo ? Să asculţi pe un actor,
Care face româneşte declaraţii de amor !

COCOANA SMARANDA

Quelle horreur ! — *au ei idee ce va să zică bonton ?*
N-ai auzit, soro, soro dragă, că lui Jean îi zic Ion !

În locul atîtor „ercoli, fantasmagorişti, baletişti, danţaşi pe funie şi alţii care ploua la noi", Negruzzi preconiza în 1838, două spectacole pe săptămînă cu piese în limba română „potrivite cu gustul publicului, elegante, nu triviale, comice, nu bufoane (căci românul, nefiind măscărici, nu-i place bufoneria), tragice, nu sîngeroase, făr-a fi împănate deocamdată de cîntecele, căci nu vrea cîntec moldovanul, pentru că n-are poftă de joc".

Vodevilul într-un act *Cîrlanii*, reprezentat „pe Teatrul Naţional în folosul emigranţilor din Transilvania la 1849" este singura piesă originală a lui Negruzzi sau cel puţin deocamdată cu model necunoscut. La început s-a chemat *Doi ţărani şi cinci cîrlani*. Subiectul e de farsă clasică. Miron şi Terinte sînt îngrijoraţi că fiul boierului, proprietar dintr-un sat, Lionescu, dă tîrcoale nevestelor lor, Domnica şi Vochiţa. Presupunînd fiecare că nevasta celuilalt e vinovată, ţăranii pun rămăşag pe cinci cîrlani şi, ca să aibă dovada, se prefac că se duc la tîrg spre a observa trădarea dintr-o clopotniţă. Nevestele află însă de planurile bărbaţilor şi, jucînd meşteşugit comedia înşelării cu fiul moşierului, îi vindecă de gelozia fără rost. Comicul e mai ales de situaţie. Din ascunzătoare, Miron şi Terinte aud cum Lionescu îi face gogomani, nătărăi şi proşti. Fiecare se bucură cînd crede că nevasta lui e credincioasă şi reclamă plata rămăşagului, pentru ca îndată să se afle el pe punctul de a fi nevoit să-l achite :

TERINTE (rîzînd)

Ha, ha, ha. E, cum îţi pare, cumătre!

MIRON

Dă-mi pace, n-auzi tu? — A, ţolina, auzi ce-mi face? Las c-oi dobzăla-o eu.

TERINTE

Nu mai gîndi, cumătre, şi trimite argatul la stînă s-aducă cîrlanii.

*

TERINTE (către Vochiţa)

A, jupîneasă, de aste îmi eşti dumneata? A, ţolină!

MIRON

Ia las, cumătre, nu te năcăji.

TERINTE

Cum să nu mă năcăjesc, bre? N-ai auzit ce poznă vrea să-mi facă?

Deşi era de părere că „nu vrea cîntec moldoveanul, pentru că n-are poftă de joc", Negruzzi pune totuşi pe ţărani să cînte şi să joace, strigînd :

Sub potcoava cizmei mele,
Buf, mocane, buf,
Şede dracu ş-o muiere,
Buf, mocane, buf,
Şi mă-nvaţă-a face rele,
Buf, mocane, buf.

Nu s-ar putea spune că cupletele sînt lipsite de haz :

LIONESCU

Cînd băbaca la neneaca
Vre un şic favor cerea,
Neneaca cu bucurie
Dorinţa îi împlinea ;
Tu fă cum făcea neneaca,
Eu oi face ca babaca.

VOCHIŢA

Cînd tătuca cu mămuca
Se juca şi şuguia,
Mămuca-i da peste mînă
Cînd se mai obrăznicea ;
Dumneata faci ca tătuca,
Eu fac cum făcea mămuca.

„Succesul ce-a căpătat astă mică farsă — scrie C. Negruzzi într-o notă — se cuvine mai mult nimeritului joc a actorilor şi frumoasei muzice a d. Flechtenmaher...

S-au găsit însă cîteva persoane din numărul — din norocire foarte mic — acelor ce critică tot ce este naţional, care s-au scandalizat de nişte cuplete foarte nevinovate. Acestora le-a răspuns aplauzele publicului, dar le-am fi răspuns şi noi, dacă nu i-am cunoaşte că sînt cum zice Molière :

Plus chastes des oreilles que de tout le reste du corps." [1]

Încă din 1909 s-a dovedit că farsa într-un act *Muza de la Burdujeni*, publicată în 1851, nu-i decît localizarea unui proverb dramatic de Théodore Leclercq, *La Sapho de Quimpercorentin ou il ne faut*

pas courir plusieurs lièvres à la fois, ea însăşi reluare a trucului goldonian din *La vedova scaltra* cu concurenţa îndrăgostiţilor de naţionalităţi diferite.

Pentru a se putea însura cu aleasa inimii lui, Auguste are nevoie să fie lăsat moştenitor de unchiul său, prezidentul, care la rîndul lui se pregăteşte să se însoare cu domnişoara Zéphirine de Lestenville, cunoştinţă de peste douăzeci de ani. Ca să împiedice această nuntă, Auguste angajează pe Floribel să joace, faţă de mademoiselle Zéphirine, rolul a trei prestigioşi peţitori. Primirea acestora înfurie pe prezident, care, renunţînd la propria-i căsătorie, face posibilă pe aceea a nepotului.

La Negruzzi, Auguste e Drăgănescu, prezidentul şatrarul Trohin, vameş, Zéphirine cucoana Caliopi Busuioc, Floribel actorul român Teodorini. În mare parte piesa este o traducere textuală, cum se poate vedea chiar din prima scenă :

„AUGUSTE

C'est aujourd'hui le grand jour... Je suis mal à mon aise. Si Floribel allait échouer jusqu-ici tout va bien. Mademoiselle Zéphirine a reçu les trois lettres, dont elle est enchantée. Elle attend avec la plus vive impatience la visite de ses prétendus ; et l'orgueil des trois conquêtes aussi belles la rend d'une humeur insuportable avec mon oncle. Puisse-t-elle la congédier pour jamais !

DRĂGĂNESCU (singur)

În sfîrşit iată ziua cea mare... Of ! şi tare-s îngrijit ! Pînă aici, slavă Domnului, toate merg bine. Cucoana Caliopi a primit tustrele răvaşele şi a rămas încîntată de dînsele. Aşteaptă cu cea mai vie nerăbdare vizita peţitorilor ei ; şi ideea unor izbînde aşa de frumoase o fac rea şi amarnică cătră moşu-meu. Macar de l-ar face să se lasă de dînsa !

Pe milord Wasterbooroug, unul din cei trei pretendenți, inconceptibil în mediul nostru, Negruzzi l-a înlocuit, dat fiind că cucoana Calopi e din Burdujăni, cu baronul neamț Flaimuc.

LE LORD

Mademoiselle il doit être surpris de mon visite, mais de même que Diogène le cynique il cherchait un homme, moi, mademoiselle, je cherche une femme, je le cherche depuis longtemps et je espère il est trouvé.

FLAIMUC

Se pare poate curioz la cuconița vizita mea, dar zo precum Dioghenes grihișer filozof căuta un om, eu, gnedige frailain, caut un baronesa pentru mine, un curioz baronesa. Caut mult un curioz baronesa, și acum mi se pare că am găsit pe dînsul.

Signor Turlupini, cel de al doilea pretendent, a rămas neschimbat, firește cu particularitățile italianului vorbind românește :

Z'entre sans me faire annoncer, mon adourable, tant z'ai d'impatience de tomber à vos pieds —. Ma, zou mou trompe assourément, mademoiselle ; vous n'êtes pas la personne que zou serche. C'est oune demoiselle à marier, et vous n'êtes pas d'âge que ze crois.

Întru fără a mă anunța, adorabila mea — așa de mare impacientă am de a-ți cădea la picioare. Ma mă înselo cu bună seamă, madamigelă ; voi nu sînteți persoana che io caut ; nu sămănați după vîrstă să fiți damigelă de măritat.

În fine, cel de al treilea petitor, M. Moutonnet, proprietar din Champagne la Leclercq, devine la Negruzzi chir Lacherdopulos din Galați.

M. MOUTONNET

Il y a des choses que l'on voit et qui sont à la portée de tout le monde ; par exemple, je dirais bien à peu près ce que vous pesez (il dit). *Hé ! hé ! hé ! Je demanderais non plus si vous êtes-jeune et belle, on me rirait au nez* (Il rit). *Hé ! hé ! hé ! Mais si vous avez de l'esprit, c'est autre chose.*

LACHERDOPULOS

Parcsseno pragma ! sînt lucruri care se înţeleg foarte lesne. Paradigmatos harim, eu aş putea gîci cîte oca tragi dumneata. (Rîde). *He ! he ! he !, nici n-am trebuinţă să întreb de eşti tînără şi frumoasă, pentru că m-ar rîde oamenii.* (Rîde). *He, he, he, dar de ai pnevma, asta n-o pot cunoaşte.*

Din mademoiselle Zéphirine de Lestenville, „la Sapho de Quimpercorentin", Negruzzi a făcut pe cucoana Caliopi Busuioc, muza de la Burdujăni, o preţioasă ridiculă, poetă în jargon analogist, pumnulean :

Azi cu o petiţiune
M-adresai către Amor,
Şi-l rugai cu-ncordăciune,
Să astîmpere al meu dor ;
De-a mea tristă pusăciune
Te îndură, zeu de foc !
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc.

Caliopi e de părere că italianul „se servirariseşte de expresiuni mai alese", ceea ce-i produce „o neinvingibilă atăşăciune" pentru el şi speranţa că zilele vor trece cu el în „lăngori amoroase", cu toate că şi stilul grecului este „o considerăciune adusă frumuseţilor

mele". Trohin în „habaciul" lui (haina lui de aba) „zgîrceşte nervile" muzei care l-ar vrea cu pantalon elegant, „botine de glanţ" şi „bonjur după jurnal", să spună mai puţin „vorbe inconvenante... insuferibile". Limbajul neamţului îi „testimonează" poetesei că „simţibilul amor şi-au stabilit lucrătoria înfocatelor sale darde" în sînul lui, la sfîrşit ea îşi dă însă seama că atunci cînd o jună femeie trebuie să dispună de inima sa, se află într-o „oribilă pusăciune", mai ales cînd „se vede nevoită a face o tranzacţiune... cu sentimentul onorului !"

Aşadar, localizînd, Negruzzi profită de prilej pentru a ridiculiza pe neologiştii care voind a fi creatori se fac croitori şi croitori răi, schingiuind şi sfîşiind limba naţională.

S-ar putea ca în biletul lui Turlupini către muză („...Siete corta e grosa, precum m-au asigurat mai multe persoane, mă jur... Dacă va fi cu volia d-tale să te ieu de spoză") să fie şi o ironie la adresa italienismului lui Eliade.

Cele mai multe cuplete ale piesei sînt desigur imitate după Leclercq, sînt însă şi unele originale, precum cel al feciorului Stănică (la Leclercq valetul Georges) despre stăpîna sa :

Parcă-i scoasă din cutie
Zău aşa-i de pupuică
Însă geaba ! n-a să fie
Niciodată frumuşică.
O fetiţă de la ţară
N-are atîte fefesele,
Se găteşte la izvoară
Cu ghioci şi viorele,

Nu ca aste tîrgoveţe
Ce se dau hojma cu humă,
Încît seamănă a lor feţe
Vîzdogi bătute de brumă.

Rudă cu Gahiţa Rosmarinovici din *Iorgu de la Sadagura* de V. Alecsandri, Caliopi Busuioc a fost popularizată, ca şi coana Chiriţa, de jocul în travesti al actorului Matei Millo (şi rolul domnişoarei Zéphirine fusese interpretat de un bărbat, un colonel de husari).

Carantina, comedie-vodevil într-un act, publicată în 1851, dar trecută în repertoriul Teatrului Naţional din 1847—1848, este o localizare după *La quarantaine,* vodevil într-un act, de Scribe şi Mazères, tras întocmai ca şi *L'Enragé,* dintr-o povestire de Carmontel.

Piesa are caracter de imbroglio. Revan, sosit în Galaţi cu harabaua de la Iaşi, unde fusese surghiunit pe timp de zece ani pentru un duel, vine în casa fostului său prieten Fedeleşanu. Acesta e pe punctul de a se însura cu doamna Dospinescu, fosta iubită a lui Revan şi văduvă de doi ani a rivalului său, restabilit după duel. Revan o mai iubeşte încă şi, pentru a împiedica nunta lui Fedeleşanu, pretextează că a venit cu corabia Beşcefte Ibric din Ţarigrad, unde era ciumă, evitînd carantina cu o barcă. De teama contagiunii, Fedeleşanu, împreună cu doctorul Brustur, încuie în casă pe logodnica sa cu Revan, ca să facă timp de 40 de zile carantină, tocmai cît e necesar pentru Revan de a-şi convinge iubita să se căsătorească cu el.

Localizarea lui Negruzzi se reduce aici numai la schimbarea numelui eroilor, cu excepţia lui Gabriel de Revannes care rămîne Revan. Încolo avem pe doamna Dospinescu în locul doamnei de Crécy, jeune veuve,

pe negustorul Fedeleşanu în locul domnului Ionathas, négociant du Havre, şi pe doctorul Brustur în locul dr. Lavenette. Ciuma de la Ţarigrad corespunde ciumei de la Smirna, corabia Beşcefte Ibric vaporului Le Philopoemen. Textul urmează îndeaproape pe cel francez :

IONATHAS

C'est juste, sans vous il n'y a pas moyen de vivre, ni de mourir. Ah! Ah! C'est une plaisanterie, il ne faut pas que cela vous fâche.

LAVENETTE

Me facher! Ah, bien oui!

FEDELEŞANU

E, doftore, ce te-ai făcut azi? Nu ştii că nu putem nici trăi, nici muri fără dumneata? Nu te supăra, ştii că eu şuguiesc.

BRUSTUR

Să mă supăr! Auzi vorbă!

Cîrlanii, publicată în 1849, a fost reeditată în 1857 împreună cu *Muza de la Burdujăni*, şi ea la a doua ediţie. *Carantina* a avut un ecou mai mic. N-a mai fost retipărită niciodată, nici măcar reprodusă în ediţia postumă a *Scrierilor* lui Costache Negruzzi, vol. III, din 1873.

În genere, în teatru, ca şi în poezie, Negruzzi n-a rezistat concurenţei lui Vasile Alecsandri. Alături de acesta el rămîne însă, mai ales în teatru, un pionier, prin străduinţa nu mică de a crea un repertoriu naţional.

VI

Creaţia principală a lui Negruzzi trebuie căutată, cum s-a spus de atîtea ori, în proză, unde e un adevărat ctitor. Înaintea lui s-a scris bună proză cronicărească, omiletică şi hagiografică, o mare fabulă, romanul lui Dimitrie Cantemir, excelente legende istorice (I. Neculce), scurte povestiri (de Iordache Golescu), un interesant memorial de călătorie (Dinicu Golescu). Negruzzi va folosi exemplul tuturor înaintaşilor, dar, sub înrîurirea literaturilor străine, îndeosebi franceze, va merge şi pe alte căi, încă nestrăbătute, profitînd în acelaşi timp de experienţa clasicilor ca şi de aceea a romanticilor.

Întîia sa nuvelă, *Zoe*, publicată cu subtitlul *Noutate istorică* în *Curierul de ambe-sexe* din noiembrie 1837, amestecă observaţia şi analiza clasică a pasiunii şi caracterelor cu intriga senzaţională, angelitatea sau demonismul eroilor, pitorescul mediului şi al costumelor, denivelarea socială şi exaltarea limbajului sentimentelor, toate ţinînd de romantism. Tehnica împărţirii pe capitole a nuvelei, fiecare capitol fiind prevăzut cu cîte un moto, pare împrumutată din *Bernard de Mergy* de Prosper Mérimée. Epigrafele sînt bine alese, mai ales primul, din *Le Blason de faulces*

amours (1486) de Guillaume Alexis, care ne previne că din dragoste se nasc plînsetele, cursele, nelegiuirile, remuşcările şi în cele din urmă moartea, dar şi cel din *Les Chants du Crépuscule* de V. Hugo în apărarea femeii căzute (Oh ! n'insultez jamais une femme qui tombe !). Un admirabil tablou şi un izbutit portret ne introduce în atmosfera societăţii ieşene de la sfîrşitul domniei lui Ioniţă Sandu Sturza :

„Aceasta au urmat la 1827.

De abia înserase, uliţele erau însă pustii. Din cînd în cînd şi foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleşce, în care era vreun boier ce se ducea la o partidă de cărţi, sau un fiacru ce trecea ca săgeata şi lăsa să se zărească nişte bonete femeieşti. Nici un pedestru nu era pe uliţă, afară de fanaragiii care striga regulat *raita ;* pentru că la 1827, septembrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliţi, după ce înnopta. Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în cenuşă mai mult de jumătate a oraşului Iaşii, şi fanaragiii, masalagiii, potlogarii de care gemea oraşul, şăzînd ascunşi printre risipuri, pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, şi adeseori, el perdea împreună cu punga şi viaţa sau cel puţin sănătatea. În zadar îmblau streji de arnăuţi şi de simeni : nu puteau stîrpi aceste înrăutăţiri, nici descoperi bandele vagabonzilor.

O caleaşcă trecu în fuga cailor pe uliţa mare, apucă uliţa Sf. Ilie, şi făcînd în stînga, luă la deal pe lîngă zidul Sf. Spiridon, şi tot suindu-se pănă-n mahalaua Sărăriei, stătu la portiţa unei căsuţe cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsură se coborî un tînăr elegant coconaş, a cărui costum era după moda curţii.

El purta un antereu de suvaia alb, era încins cu un şal roşu cu flori, din care o poală i se slobozea pe

coapsa stîngă, iar capetile, alcătuind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaua de pambriu albastru, blănită cu samur, purta una dintre acele scurte caţaveici, numite *fermenele*, broderia căria, cu fir şi cu tertel, îi acoperea tot peptul. În cap avea un şlic, de o circonferinţă cel puţin de şăpte palme".

În *Păcatele tinereţelor* nuvela *Zoe* este datată august 1829 şi aşezată la ciclul *Amintiri de juneţe*. Data nu pare a indica anul cînd a fost compusă (scriitorul avea în 1829 doar 21 de ani), ci mai degrabă un episod biografic petrecut atunci la Galaţi.

După Lavater, pe care se baza şi Balzac, Negruzzi pretinde că firea cea slabă a lui Iancu B. (botezat de aceea „nătărău") se putea distinge din trăsăturile lui fiziognomonice : fruntea strîmtă, buze groase, sprîncene ridicate, căutătură speriată şi fixă. În portretul eroinei („ochi căprui, umbriţi de lungi gene şi scăldaţi într-o rouă de desfătare") se strecoară, ca de atîtea ori la Negruzzi, o aluzie la păţania lui Xenocrate din Chalcedon, elevul lui Platon, care rezistase ispitelor curtezanei Phryne :

„În camera unde intră (Iancu B.), pe un crevat cu perdele *ponceau*, şădea o fetişoară rezămată într-un cot pe perină. Fusta ei de atlaz albastru-deschis, de sub care se zărea un picioruş gras şi mic ; părul ei castaniu ce se slobozea în unde de mătase pe albii ei grumazi ; poziţia ei cea lenoasă, în sfîrşit lumina murindă a unei lampe, ar fi înflăcărat pe Xenocrat, dacă ar fi fost la Iaşi la 1827, în camera aceea".

Zoe aduce la cunoştinţa amorezului că va fi mamă, ceea ce acesta înregistrează posomorît, mascîndu-şi iritaţia prin învîrtirea în mîini a unor metanii de co-

rail. Aflăm apoi că Zoe, fiica unui boierinaş, orfană la 15 ani, căzuse, datorită naivităţilor vîrstei, încă de pe atunci, pradă tinerilor „birbanţi". În cuvintele: „Ea iubi, iubi, oh! cum iubi!" autorul parafrazează un vers din Casimir Delavigne, luat ca moto la partea a doua: „Hélas! elle aimait trop, c'était là tout son crime". Înşelată de un ofiţer din garda curţii, Iliescu, Zoe se travesti în haine de arnăut şi, pătrunzînd în camera lui de culcare, voi să-l omoare (alt moto e scos din *Achille în Sciro* de Metastasio, unde viitorul erou din războiul Troiei se ascunde travestit în femeie). Iliescu se salvă şi, văzîndu-se încă o dată părăsită de Iancu B., Zoe se hotărî să se sinucidă. Îmbrăcată într-o rochie de catifea neagră, merse în casa ingratului amant şi-şi descărcă pistolul în piept. Sfîrşitul e melodramatic, în spiritul versului lui Hugo din *Fantômes:* „Hélas! que j'en ai vu mourir de jeunes filles!" Cu ocazia unei parade domneşti, Iliescu şi Iancu B. zăresc carul ce ducea la groapă pe Zoe acoperit cu o rogojină. Iliescu are remuşcări, dar Iancu B. e impasibil (scena va fi reluată de N. Filimon în *Ciocoii vechi şi noi*). Carul e însoţit de un tînăr smolit la faţă (autorul), revoltat împotriva destinului nemilos:

„Ce veac! ce oameni! zicea el; pentru că o biată slabă fiinţă a căzut sub sarcina ticăloşiei vieţii, pentru că n-a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coţi de pămînt în locul unde or să se întoarcă şi ei... Stăpînitorul ce varsă în războaie pîraie de sînge pentru ambiţie, ministrul ce despoaie pe văduvă şi pe orfan adunîndu-şi o pomenire de blăstemuri, ucigaşul ce ţine drumurile merg cu paradă de să pun cu obrăznicie lîngă

însuşi locaşul Dumnezeului dreptăţii şi al îndurării : şi pe biata fată pămîntul nu o primeşte !..."

După alt procedeu romantic, autorul pune pe ciocli să-şi împartă hainele moartei, scoase din ghearele lor de acelaşi tînăr generos, pe dădaca fetei să înnebunească şi pe Iancu B. să moară şi el de o „inflamaţie de crieri". Desigur, meritul nu trebuie căutat în predilecţia pentru satanic şi macabru, ci în prezentarea de loc stîngace a unor figuri, în special a curtezanei focoase, iraţionale, şi a seducătorului fără scrupule, imperturbabil, în zugrăvirea sugestivă a tablourilor de epocă, precum acela al paradei domneşti deschisă de suitari (bufoni) cu căciuli lungite cu cozi de vulpe, urmată de panţiri în zale, darabani, seimeni, lăutari cîntînd din vioare aria *Mititico* şi încheiată de ofiţerii curţii în costume arnăuţeşti de catifea violetă brodată cu aur.

Nuvela *Zoe* a avut ecou. În 1847 poetul I. Catina publica drama în trei acte *Zoe*, cu o lungă dedicaţie către aga C. Negruzzi.

O *alergare de cai (Scacica)*, a doua nuvelă din ciclul *Amintiri de juneţe*, publicată în *Dacia literară* (1840), dar datată august 1836, vădeşte un sensibil progres atît în arta compoziţiei, cît şi în adaptarea tehnicii dramatice. De la sentimentalismul înlăcrimat, scriitorul trece repede la witz, de la tonul melancolic şi patetic la satiră şi umor. Ne aflăm pe hipodromul din Chişinău, la 1833, descris cu multă competenţă şi coloare în amestecul lui de eleganţă franco-engleză şi penurie tartară. Dintr-un landau vienez coboară d-na S. „blondă", vrednică de penelul lui Rafael, cu soţul, un tînăr ca de 35 de ani, „bălan", cu ochelari verzi, Ipolit P., şi un om „brunet", insensibil la graţiile femeii, autorul, vărul ei. Acesta din urmă a venit pen-

tru „o capelă roză, împănăşată cu o pasăre de paradis" care-l atrage ca un magnet şi pentru care calcă pe bătăturile moşnegilor, doamna B., din nefericire în compania unui ofiţer de lăncieri, d. Arsenie Timofeevici J. Doamna B. află de la tînărul smolit că Ipolit e orb ca Edip şi iubit de soţia sa ca de Antigona, ceea ce o determină ca, la rîndul ei, să-i arate motivele pentru care crede că Ipolit a orbit. Probabil din cauza blestemului Olgăi. Ipolit avusese legături cu o poloneză misterioasă şi romanţioasă, Olga, „una din acele femei ce slujesc de îndreptare naturii pentru toate slutele ce a făcut din greşală", după cum zice Balzac. Cititoare a lui Petrarca şi J. J. Rousseau, din care-şi făcea extrase, Olga era o Luiză în căutarea unui Ferdinand. Ipolit însă era nestatornic şi părăsind-o curînd pentru colonela D., Olga, ca o altă Zoe, se sinucide, luînd otravă. Deoarece d-na B. îşi termină povestirea cu reflexia : „ferice cine nu iubeşte şi nu simte", Negruzzi cade la tristeţe, sigur că iubirea femeilor ţine numai pînă ce se usucă sărutul bărbaţilor pe buzele lor. Din meditaţiile sale sumbre, punctate de trăsnete şi fulgere, eroul e trezit de gazdă, un moşneag analfabet, tată al unei fete trupeşe cît un grenadir, mare amatoare de romane şi nuvele de Florian *(Galatée, Estelle)*. Citind cîteva din ele, îndrăgostitul adoarme şi are un vis fantastic, descris cu vizibilă autoironie :

„Părea că mă aflu într-un mare salon îmbrăcat în doliu, unde ardeau două mari policandele cu lumînări de ceară galbenă. Olga dormea culcată pe o canapea. Ipolit o privea stînd la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonînd aria din vodevilul rusesc *Kozacă stihotvoreţă*. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi

la gît, şi Saşa sărea şchiopătînd şi strîmbîndu-mă. Nu ştiu cît ţinu acest popuri de vedenii, căci, cînd am deschis ochii, era ziua mare."

Întors la Iaşi, eroul încearcă să se consoleze cu Tucidid şi Xenofon, dar „neideat în strategie", vestiţii istorici i se par „limbuţi". Balzac şi Walter Scott pălesc şi ei în faţa scrisorilor doamnei B., în care „limbajul adevăratului amor" întrece scrisul doamnelor de Sévigné şi Ninon de Lenclos, pînă ce într-o zi îl anunţă că nu-l mai iubeşte, din cauza decesului unui căţel. Culmea, un prieten scrie „simţitorului Werther" că Şarlota sa a găsit mîngîiere în braţele lui Arsenie Timofeevici. Werther are întîi impulsiunea de a se duce la călugărie, dar după o goană pînă la Prut cu calul, revine în Iaşi şi merge să vadă vodevilul *Est-ce un rêve ?*

Dintr-un epilog, adăugat în 1857, aflăm că Negruzzi şi-a revăzut partenera după 22 de ani. Era acum „o băbuţă, înconjurată de căţei şi de motani" şi între ei a urmat acest dialog „prozaic", terminat cu un hohot de rîs :

„— Cum, doamna mea, porţi ochelari ?
— Ce ? Ai pleşuvit ?
— Tragi tabac ?
— Ţi-au căzut dinţii ? ş.c.l., ş.c.l."

Au mai păţit-o şi alţii, a treia nuvelă din *Amintiri de junete,* publicată în *Curierul de ambe-sexe* (1839) începe cu o descriere a contrastelor Iaşului „îmbrăcat jumătate cu frac şi jumătate cu şalvari roşi" şi cu aluziile la vizita din 1836 a lui Saint-Marc Girardin care conferise cu bătrînul C. Conachi şi cu tînărul C. Negruzzi ca reprezentanţi a două mentalităţi ce se înfruntau : spiritul vechi şi spiritul nou. Descrierea

apreciată de Alecu Russo ca aparţinînd „unuia din *Dumaşii* literaturii româneşti" este reprodusă în *Iassy et ses habitants en 1840,* lui Negruzzi îi serveşte însă drept introducere la istoria postelnicului Andronache Zimbolici. Subiectul e, cum s-a observat, de veche nuvelă italiană şi de comedie clasică. Ca un alt Arnolphe din *L'École des Femmes* de Molière, tomnatecul Zimbolici s-a însurat cu inocenta Agapiţa, o Agnès în stare să se întrebe „si les enfants qu'on fait se faisaient par l'oreille" [1]. De fapt, citind romanul epistolar al d-nei Cottin, *Amélie Mansfield,* Agapiţa făcuse o criză de mizandrie, din cauza eroului, ucis finalmente într-un duel, dar, datorită gingăşiei soţului, ca şi reprezentaţiile teatrului francez în care Pellier juca roluri de bărbaţi păcăliţi de femei, se vindecase. La o sindrofie dată de postelnic, toţi îşi laudă soţiile virtuoase. Frumoasa Zefiriţa e cea mai bună solistă la contradanţ, Natalia cîntă din gură ca o Malibran şi execută la pian fără dificultate sonatele lui Beethoven, fantaziile lui Haydn şi capriciile lui Paganini, Adalgiţa e păgînă ca lord Byron, poetă ca George Sand, iubeşte literatura fantastică a lui Hoffmann şi rimează ca Victor Hugo în *La chasse du burgrave :*

Daigne protéger notre chasse
Châsse
De monseigneur saint-Godefroi,
Roi ! [2]
Cuprinsă de un trist necaz
Az,
Priveam amurgu-ntunecat,
Cat,
Şi văd că dintr-un nour des

Ès,
Mulţime de draci fioroşi,
Roşi...

Dar Agapiţa ? După părerea lui Zimbolici, ea nu vrea să ajungă nici scriitoare ca doamna de Staël, nici cîntăreaţă ca Henriette Sontag, nici dansatoare ca Marie Taglioni, cultivă florile şi nu citeşte decît *Émile* de Rousseau. Scena finală e de un mare efect. Vrînd să dovedească nevinovăţia Agapiţei în chip palpabil, Zimbolici îşi aduce oaspeţii în faţa iatacului şi dînd o perdea deoparte îşi arată nevasta pe o sofa în braţele unui tînăr, care fuge pe fereastră. Interesant este că în loc să facă un gest fatal, Andronache se consolează cu eternul dicton al încornoraţilor : „Au mai păţit-o şi alţii".

Negruzzi a reluat povestirea, care se referea poate la o întîmplare locală, în 1857, asigurîndu-ne într-un post-scriptum că de abia după a patra recidivă a Agapiţei, Zimbolici se despărţi de ea, trimiţîndu-i din voiaj *Aventurile lui Telemah* de Fénelon. Dar, încheie el, „Calipso se mîngîi lesne de purcederea lui", în consideraţia că „păcatul este plăcut, şi că are vreme să se pocăiască". Trebuie să recunoaştem că, dacă motivul poate să fie împrumutat, localizarea e impecabilă, mai ales în satira surîzătoare a moravurilor.

Eroii din *Au mai păţit-o şi alţii* joacă *vist, paroli, setleva* şi *bancul farao,* cu toate că sînt conştienţi că jocul de cărţi e o „desbrăcătoare şi ruinoasă patimă". În povestea *Toderică,* eroul, jucător blagoslovit de Mîntuitor, preferă *stosul* şi este de remarcat că printre amicii săi se află şi Andronache Zimbolici. S-a dovedit că *Toderică* e o traducere după basmul napoletan *Fé-*

dérigo de Prosper Mérimée, dar, cum observase V. Alecsandri încă din 1888, într-o scrisoare către Iacob Negruzzi, localizată „cu multă dibăcie" şi cu „oarecare mici variante". Iată numai începutul paralel :

„Il y avait une fois un jeune seigneur nommé Fédérigo beau, bien fait, courtois et débonnaire ; mais de moeurs fort dissolues, car il aimait avec excès le jeu, le vin et les femmes, surtout le jeu ; n'allait jamais à confesse et ne hantait les églises que pour y chercher des occasions de péché..."

„Pe cînd trăia Statu-palmă, Barba-cot, şi în Academia de la Podul-Iloaei da lecţii vestiţii dascăli Pîcală şi Pepele, era în Iaşi un tînăr boierinaş cu numele Toderică, frumos şi bun la inimă, dar desfrînat cît se poate, pentru că-i era dragi cărţile, vinul şi femeile. Nu se spovedise de cînd era şi se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumuşele..."

Toderică sărăceşte la cărţi pe doisprezece coconaşi, care devin haiduci, apoi, ruinat şi el, se retrage la o mică răzeşie unde trăieşte din vînat. După ce Mîntuitorul îi blagosloveşte cărţile, revine în Iaşi şi dă prietenilor mese cu vin de Tokay şi de Rin, după încredinţările lui Regensburg de la hotelul St. Petersburg, în realitate vin de Odobeşti şi Cotnar. „Pungind pe cei mai mari boieri", Toderică dispare o vreme din ţară, dar, chinuit de remuşcări, se hotărăşte să se întoarcă spre a salva sufletele celor doisprezece haiduci din iad. Coborîrea în infern o face printr-o mină de sare părăsită din Tîrgu Ocnii. Bătînd la stos pe Scaraoţchi, Toderică ia sufletele fostelor lui victime şi după ce, cu alte meşteşuguri cu care-l investise Mîntuitorul, ţine mai mult de 150 de ani moartea în frîu, intră cu ele în rai. Creangă în *Ivan Turbincă* a avut sub ochi prelucrarea

lui Negruzzi, prelucrare a unei piese folclorice, care, prin arta repovestirii, îi aparţine nu mai puţin decît lui Mérimée.

Ediţia din 1872 a *Scrierilor* lui Negruzzi mai include la ciclul *Amintiri de juneţe* şi *Flora română* o corespondenţă botanică între Onisim Cerenţel din Iaşi şi Angelica Florineasca din Brustureni, terminată printr-o căsătorie. Deşi orăşean, Onisim iubeşte florile de cîmp, pe cînd Angelica, la ţară, are flori de seră întreţinute de un grădinar flamand. Este interesantă descrierea grădinii lui Cerenţel din Iaşi :

„Parcul meu se compune de doi plopi plutaşi, trei paltini, cîţiva tei, ulmi şi salcii, şi ca lux am şi un vişen cu flori pline. Pîrîul meu are izvorul său într-o bute mare, ascunsă într-un ungher şi îmbrăcată cu iederă şi cu hămei, pe care argatul o împle în toată dimineaţa, şi apoi prin un cep sloboade apa care, după ce şerpuieşte pe un pat de prundiş, vine de se aruncă prin o cascadă de o palmă de naltă, într-o băltiţă, unde mierlele, cintiţele şi gangurii se scaldă. Acest clepsydru ţine două oare, de aceea nu-mi permit încă luxul *de faire jouer les eaux* decît cînd văd că băltiţa va să sece, sau cînd vreun oaspe îmi face onoarea a-mi vizita grădina. Parterul meu e semănat cu chir *agropyron,* neghină *lolium perenne* şi trifoi. Neghina, atît de uricioasă în grîu, face cel mai frumos efect ca gazon, încît pare că e un covor verde împestriţat de dediţe *pulsatilla* şi de brînduşe *galanthus nivalis.* Unde şi unde am răsădit flori, însă numai flori române..."

Desigur aceasta e o imagine a grădinii din Iaşi a scriitorului însuşi, după cum peisajul Brusturenilor trebuie să fie cel de la Trifeşti. În materie de botanică, Negruzzi dă dovadă de o uimitoare erudiţie, ameste-

cată cu aluzii literare la Metastasio („O primavera, gioventù dell'anno !"), Goethe, Anacreon, fără a uita pe Alecsandri cu ale sale *Lăcrămioare,* apărute în 1853 (deci *Flora...* e mai nouă). Nesatisfăcut de numele *Myosotis* (= urechea şoarecelui) dat de învăţaţi florii *Nu mă uita,* Negruzzi justifică denumirea populară prin legenda florii aruncate de Dragomir curteanul în momentul execuţiei sale, Mandei, fiica lui Radu Vodă, eroii aventurii narate de Ion Neculce în *O samă de cuvinte,* XX :

„Avînd Radul-vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, ieşind pre o fereastră din curţile domneşti din cetatea Hîrlăului. Şi s-au ascunsu în codru. Şi au făcut Radu-vodă năvod de oameni şi au găsit-o la mijlocul codrului, la o fîntînă ce să cheamă Fîntîna Cerbului, lîngă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorît, i-au tăiat capul, iar pre dînsa au dat-o la călugărie, de-au călugărit-o."

Încă mai înainte ca M. Kogălniceanu să recomande scriitorilor a se inspira din cronici, Negruzzi dăduse un exemplu cu *Aprodul Purice.* Un al doilea fragment istoric, *Regele Poloniei şi domnul Moldaviei,* publicat în *Albina românească* din 24 decembrie 1839, este scos din *Histoire de Charles XII* de Voltaire (livre troisième-livre septième) şi cronica lui Nicolae Costin. Ultimul e reprodus în ghilimele, iar Voltaire e rezumat sau tradus textual. Iată un exemplu :

„Le hospodar l'interrogea, lui fit beaucoup de questions captieuses, et enfin lui demanda quel emploi il avait dans l'armée suédoise. Stanislas et le hospodar parlaient latin. *Major sum,* lui dit Stanislas ; *Imo ma-*

ximus es, lui répondit le Moldave ; et aussitôt lui présentant un fauteuil, il le traita en roi..."

„...Vorba între ei urma latineşte. Ofiţerul se recomandă ca un francez în slujba regelui de Suedia.

— Dar ce rang ai ? întrebă Mavrocordat.

— *Major sum,* răspunse acesta.

— *Imo maximus es,* zise prinţul zîmbind, şi sculîndu-se îl salută cu respect, căci îl cunoscu că era regele Stanislav..."

Capodopera lui C. Negruzzi, nuvela *Alexandru Lăpuşneanul,* publicată în *Dacia literară* la rubrica *Scene istorice din cronicile Moldaviei* (nuvela *O alergare de cai* e repartizată balzacian la rubrica *Scene contemporane)* se inspiră din cronica lui Grigore Ureche, citat în chip curios ca Miron Costin. Povestirea lui Ureche a fost urmată îndeaproape de Negruzzi. Văzînd „amestecăturile" ce se fac de „unii spre alţii" în ţara Moldovei, sultanul Suleiman dă domnia lui Alexandru Lăpuşneanu, exilat în insula Rhodos. Ştefan Tomşa, omorîtorul lui Despot-vodă, trimite în întîmpinarea domnitorului „oameni juraţi de la ţară, să-i spuie că ţara nu-l va, nici iubescu". Lăpuşneanu primeşte solia cu dispreţ şi răspunde batjocoritor : „De nu mă vor, eu îi voiu pe ei şi de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dînşii şi tot voiu merge, ori cu voie, ori fără voie". La aceste cuvinte, Tomşa, împreună cu sfetnicii săi, Moţoc vornicul, Veveriţă postelnicul şi Spanciog spătarul, trec în Ţara Leşească şi se aşază la Liov, unde nu după multă vreme i se taie capul, atît lui cît şi, prin uneltirea lui Lăpuşneanu, însoţitorilor lui. După ce s-a curăţat de grija „denafară", Alexandru vodă „au vrut să să curăţască şi de vrăjmaşii săi cei din casă". Deci chemînd pe boieri la

curte, după ce se înțelesese cu lefegiii, i-a pus sub sabie, în număr de 47. Partizan al clasei sale, Ureche dezaprobă, firește, fapta domnitorului. Moartea lui e narată după o tradiție orală. Lăpușneanu, bolnav, ar fi lăsat cuvînt episcopilor și boierilor, de va fi pe pat de moarte, să-l călugărească. Căzut în leșin, dorința i-a fost îndeplinită, dar trezindu-se „zic să fie zis că de să va scula, va popi și el pre unii". Boierii și doamna, auzind acest cuvînt „carile era de a-l și crederea", „temîndu-să doamnă-sa să nu pață mai rău decît alții, l-au otrăvit..." Întrucît Ruxanda, fiica lui Petru Rareș, a avut cu Alexandru 12 copii, isprava de care o acuză cronicarul e greu de crezut, și mai ales că *in extremis* Lăpușneanu era și bolnav de ochi. După o informație polonă din noiembrie 1564, domnitorul ar fi executat la Suceava, nu la Iași, numai 12, nu 47 de boieri.

Repovestind faptele, Negruzzi respectă în genere pe cronicar, uneori reproducîndu-l textual, de pildă în privința cuvintelor lui Lăpușneanu spuse solilor lui Tomșa la intrarea în țară :

„— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau... și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi, și voi merge ori cu voia ori fără voia voastră..."

Cu privire la vornicul Moțoc, postelnicul Veverița și spătarul Spancioc, al căror testament, făcut în închisoarea din Liov la 5 mai 1564, ni s-a păstrat, scriitorul își îngăduie libertăți, punînd pe Moțoc să treacă de partea lui Lăpușneanu spre a fi ucis de popor în urma masacrului celor 47 de boieri, și pe Spancioc să asiste, împreună cu un personaj inventat, Stroici, la sfîrșitul domnitorului. Numele de călugăr al lui Alexandru vodă, Pahomie, este în nuvelă schimbat în

Paisie, dar cuvintele rostite de el, înainte de a fi otrăvit, nu diferă de acelea din letopiseţ :

„— M-aţi popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulţi am să popesc şi eu..."

Evident că în privinţa concepţiei istorice Negruzzi se deosebeşte de cronicarul din vremea regimului nobiliar. Tema pe care-şi propune s-o dezvolte Negruzzi este politica de îngrădire a puterii boierilor, întreprinsă de Lăpuşneanu spre a da satisfacţie ţărănimii, în scopul de a se bizui pe ea. Scriitorul a înţeles că lupta domnului pentru stabilirea unei autorităţi centrale prin subordonarea marii boierimi a fost în epoca feudală un factor de progres, care a consolidat unitatea statelor. E adevărat că mijlocul de care dispunea domnul, începînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea, era represiunea sîngeroasă, dictată nu, cum greşit s-ar putea crede, de cruzimea voievodului, ci de raţiuni de stat. Acesta a fost cazul lui Ştefan cel Mare în Moldova, al lui Vlad Ţepeş în Ţara Românească şi întrucîtva şi cazul lui Alexandru Lăpuşneanu în a doua sa domnie. Dacă din necesităţi epice scriitorul nu absolvă pe erou de însuşirile atribuite de cronicar, el le motivează însă sub raport social-politic foarte just.

Politica antiboierească a lui Lăpuşneanu este încă de la început subliniată de nuvelist. Întrebat de Spancioc cu ce va sătura lăcomia cetelor de păgîni ce-l însoţeau în ţară, voievodul răspunde :

„— Cu averile voastre, nu cu banii ţăranilor pe care-i jupiţi voi. Voi mulgeţi laptele ţării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi. — Destul, boieri ! Întoarceţi-vă şi spuneţi celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din cio-

lanele lui surle, şi din pielea lui căptuşeală dobelor mele."

De la prima întrevedere cu reprezentanţii boierimii, Lăpuşneanu îşi dă seama de rezistenţa acestora, dar voinţa lui de a-i înfrînge este de neclintit. La sfatul lor de a se întoarce la Poartă, el răspunde ferm :

„... — Să mă-ntorc ? Mai degrabă-şi va întoarce Dunărea cursul îndărăt. A ! Nu mă vrea ţara ? Nu mă vreţi voi, cum înţăleg ?"

Partea a treia a nuvelei, cu episodul uciderii lui Moţoc de mulţime, este narată după episodul uciderii lui Batişte Veveli din cronica lui Miron Costin, deşi, aici, nu se face trimiterea la acest cronicar. În faţa aglomerării gloatei la palat, după tăierea celor 47 de boieri, Lăpuşneanu, vrînd să vadă reacţiunea lui Moţoc, se preface îngrijorat şi cu acest prilej află teama, imposibil de stăpînit, a vornicului de furia poporului. Cu aceeaşi pătrundere, scriitorul surprinde psihologia maselor de ţărani, o clipă dezorientaţi cînd sînt întrebaţi de ce au venit cu zurba, pentru a izbucni îndată în strigăte de revoltă împotriva asupririi (în *Răscoala*, Liviu Rebreanu va avea în vedere acest pasaj) :

„— Să micşureze dăjdiile ! — Să nu ne zapciască ! — Să nu ne mai împlinească ! — Să nu ne mai jăfuiască !

— Am rămas săraci ! — N-avem bani ! — Ne i-au luat toţi Moţoc ! — Moţoc ! Moţoc ! — El ne beleşte şi ne pradă ! — El sfătuieşte pe vodă ! — Să moară !

— Moţoc să moară ! — Capul lui Moţoc vrem !"

Dacă nu arată simpatie pentru ţărani, replica dată de Lăpuşneanu lui Moţoc, care spera o distincţie între el şi popor, „proşti, dar mulţi", pune în evidenţă aceeaşi

politică autoritară şi aceeaşi tendinţă de centralizare a puterii, caracteristică monarhului absolut feudal.

Avem de altfel o dovadă precisă că Negruzzi a văzut bine raporturile lui Alexandru Lăpuşneanu cu boierii şi cu ţăranii. Este articolul *Ochire retrospectivă,* publicat 15 ani după nuvelă în *România literară,* din 20 mai 1855. Autorul găseşte şi aici că Lăpuşneanu izbutise să strivească furnicarul de intriganţi care la mijlocul secolului al XVI-lea făcea şi desfăcea domni în Moldova :

„Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului ? Ba ; căci ranele lui erau atît de adînci, apăsarea despotică îl ovilise într-atîta, încît păstorii lui Dragoş şi ostaşii lui Ştefan nu erau acum decît nişte sclavi şi îngiosiţi a unei boierii desfrînate, care îi trata şi îi vindea ca pe vite. În adevăr, Lăpuşneanu retezase trunchiul, dar odraslele creşteau, şi nu era el omul care să ştie a le seca punîndu-le stavilă pre însuşi poporul : pentru aceasta fapta lui fu judecată de crudă, şi el de tiran."

Aşadar, considerînd pe Alexandru Lăpuşneanu un vrăjmaş ireductibil, îndreptăţit, al boierimii, Negruzzi se fereşte a-i atribui în mod nejustificat sentimente demofile.

Nuvelistul a evitat cu îndemînare schematismul, făcînd din eroul său un personaj complex, nu o simplă brută însetată de sînge, un monstru sangvinar. Alexandru Lăpuşneanu e un monarh absolut, ce nu tolerează opoziţia boierilor, dar totdeodată un om cu aparenţe exterioare calme, un artist al disimulaţiei ca Principele lui Machiavelli, un soţ delicat şi un domnitor cu gustul fastului protocolar, încercînd a da chiar măcelului boierilor aspectul unei ceremonii spectaculoase (el pune să se arunce trupurile celor ucişi şi aşază capetele tăiate în forma unei piramide, ca să ofere soţiei sale „un leac

de frică"). Voievodul mai face paradă de cucernicie, merge la biserică şi vorbeşte în proverbe şi pilde ca un înţelept („Lupul părul schimbă, iar năravul ba" ; „Nu toate paserile ce zboară se mănîncă" ; „Sînt alţi trîntori de care trebuie curăţit stupul" ; „Bate-voi Păstorul, şi se vor împrăştia Oile" ; „Să iubeşti pre aproapele tău ca însuşi pe tine").

Sub influenţa cronicii şi a unor procedee romantice, autorul acordă eroului un caracter violent, diabolic şi satanic („Scotea — zice nuvelistul ca şi Ureche — ochi, tăia mîini, ciuntea şi seca pe care avea prepus..."), îngrozitor pînă şi pentru relicvele din sanctuare :

„După ce a ascultat sfînta slujbă, şi-a coborît din strană, s-a închinat pe la icoane şi, apropiindu-se de racla Sf. Ioan cel Nou, s-a plecat cu mare smerenie, şi a sărutat moaştele sfîntului. Spun că în minutul acela era foarte galben la faţă şi că racla sfîntului ar fi tresărit."

Scena otrăvirii de la sfîrşit (sugerată de letopiseţ) este zugrăvită cu insistenţă. Lăpuşneanu cere apă, Stroici îl apucă şi-i ţine neclintit, iar Spancioc îi descleştă dinţii cu cuţitul şi-i turnă pe gît drojdiile otrăvii. „Învaţă de a muri, tu care ştiai numai a omorî", spun călăii privindu-l „cu o bucurie infernală". Dintre celelalte personaje un rol important are vornicul Moţoc. Linguşitor, Moţoc trădează pe Tomşa aşa cum trădase şi pe Lăpuşneanu în prima domnie şi sărută mîna stăpînului „asemenea cîinelui care în loc să muşce, linge mîna care-l bate". El este intrigantul prin definiţie, deprins a se „ciocoi" la toţi domnii. Cînd mulţimea revoltată îi cere capul, spoliatorul dă o reprezentaţie comică de laşitate, invocînd ajutorul divin :

„— Oh ! păcătosul de mine ! strigă ticălosul, Maică preacurată, Fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc !... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora ? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta, şi mă jur să fac o biserică, să postesc cît voi mai avea zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni, de la monăstirea Neamţului !..."

În scena otrăvirii apare un moment şi mitropolitul ţării, Teofan, a cărui viclenie e caracterizată succint prin răspunsul ocolit pe care-l dă doamnei Ruxanda, cînd este întrebat ce să facă bolnavului :

„— Crud şi cumplit este omul acesta, fiica mea ; domnul Dumnezeu să te povăţuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn ; şi pre cel vechiu, Dumnezeu să-l ierte, şi să te ierte şi pre tine."

Personajele se definesc prin gesturi şi fapte, autorul intervenind rareori în desfăşurarea acţiunii pentru a descrie un costum, ospăţul sau măcelul. Mai amănunţit este zugrăvit costumul doamnei Ruxanda :

„Peste zobonul de stofă aurită, purta un benişel de felendreş albastru, blănit cu samur, a căruia mînice atîrnau dinapoi, era încinsă cu un colan de aur, ce se încheia cu mari paftale de matostat împregiurate cu pietre scumpe ; iar pre grumazii ei atîrna o salbă de multe şiruri de margaritar. Şlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguciu alb şi sprijinit cu o floare mare de smaragde..."

Din elementele reconstituirii nu lipsesc detaliile despre ospeţe :

„În Moldavia, pe vremea aceea, nu se introdusese încă moda mîncărurilor alese. Cel mai mare ospăţ se cuprindea în cîteva feluri de bucate. După borşul po-

lonez, veneau mîncăruri greceşti, fierte cu verdeţuri, care pluteau în unt, apoi pilaful turcesc şi, în sfîrşit, fripturile cosmopolite. Pînza mesii şi şervetele erau de filaliu ţesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile şi păharele erau de argint. Pe lîngă părete sta aşezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase, pline de vin de Odobeşti şi Cotnar, şi la spatele fieştecăruia boier dvorea cîte o slugă care dregea. Toate aceste slugi erau înarmate."

Tabloul masacrului celor 47 de boieri face dintr-o pagină de Ureche o pagină de Alexandre Dumas-père :

„...Închipuiască-şi cineva într-o sală de cinci stînjini lungă şi de patru lată, o sută şi mai mulţi oameni ucigaşi şi hotărîţi spre ucidere, călăi şi osîndiţi, luptîndu-se unii cu furia desnădejdei şi alţii cu aprinderea beţiei. Boierii, neavînd nici o grijă, surprinşi mişăleşte de prin dos, fără arme, cădeau fără a se mai împotrivi. Cei mai bătrîni mureau făcîndu-şi cruce, mulţi însă din cei mai juni se apărau cu turbare ; scaunele, talgerele, tacîmurile mesii se făceau arme în mîna lor ; unii, deşi răniţi, se încleştau cu furie de gîtul ucigaşilor, şi nesocotind ranele ce primeau, îi strîngeau pîn-îi înăduşeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie îşi vindea scump viaţa. Mulţi lefecii pieriră, dar în sfîrşit nu mai rămase nici un boier viu. În lupta şi trînta aceasta, masa se răsturnase ; ulcioarele se spărseseră, şi vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei."

După un procedeu pe care îl va urma şi Odobescu, nuvela lui Negruzzi este împărţită în patru capitole, fiecare avînd în frunte cîte un moto. Caracterul ei dramatic este izbitor. De fapt cele patru capitole sînt actele unor drame, capitolul al treilea fiind punctul culminant al încordării conflictului dintre domnitor

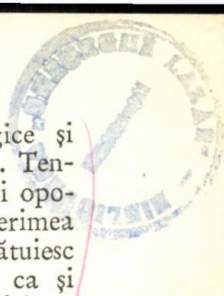

şi boieri. Naraţiunea trece prin momente tragice şi comice şi se sfîrşeşte cu moartea eroului principal. Tensiunea dintre voinţa de autoritate a voievodului şi opoziţia boierilor, ciocnirea dintre ţărănime şi boierimea spoliatoare, simbolizată de vornicul Moţoc, alcătuiesc conflictul. Alexandru Lăpuşneanu este dominat, ca şi Hamlet, de setea de răzbunare şi analogia nuvelei cu tragedia lui Shakespeare, făcută de G. Călinescu, sub raportul valorii, are o îndreptăţire în plus. Nuvela lui C. Negruzzi ilustrează totdeodată o poziţie antifeudală limpede, care o situează printre operele cu caracter militant din perioada premergătoare revoluţiei burghezo-democrate din 1848. Acest lucru îl sesizase Alecsandri cînd scria în prefaţa sa din 1872 :

„...C. Negruzzi avea curajul a scoate la lumină imaginea cruntă a lui Alexandru Lăpuşneanu şi a spune boierilor un mare adevăr : *Poporul e mai puternic decît boierimea !*"

Alexandru Lăpuşneanul este o desăvîrşită creaţie de valoare universală. Nu se poate închipui un portret mai viu într-un număr mai mic de gesturi şi cuvinte memorabile, într-o compoziţie mai simplă şi în decoruri mai puţine. Figura eroului e romantică. Eliminînd fatalitatea cronicarului, Negruzzi l-a făcut mai credibil, fără a-l deposeda de aerul demoniac, fantastic, torţionar, dimpotrivă conferindu-i acel hieratism, acea proporţie a liniilor care e semnul creaţiilor permanente clasice.

Mulţi au vrut să facă din nuvela lui Negruzzi o dramă veritabilă. D. Bolintineanu a compus-o în trei acte în 1868, fără economie verbală şi cu conflicte uitate pe drum *(Alexandru Lăpuşneanu)*, Samson Bodnărescu în cinci acte în versuri *(Lăpuşneanu-vodă)*, mai

corect, cu un Moţoc văzut ca un Polonius. Au rămas fragmente de prin 1877—1880 dintr-o dramă în versuri proiectată de Eminescu, *Alexandru Lăpuşneanu*, Ion Pillat scrie sonetul *Lăpuşneanu* (volumul *Visări păgîne*, 1912), în fine avem o dramă într-un singur act în care Ruxanda strangulează pe Alexandru Lăpuşneanu cînd i se înfăţişează leacul de frică (*Cuminecătura*, 1925, de George Mihail Zamfirescu) şi o operă *Alexandru Lăpuşneanu* (1929—1934) de Al. Zirra.

În introducerea la *Cîntec vechi* (1843) Negruzzi vorbeşte de ţinutul Hîrlăului, de dealul Catalinei, unde o domniţă se refugiase de o năvală „duşmănească", de podgoria Cotnarilor, unde Despot a întemeiat „universitatea", de Dumbrava Roşie care răsună ca pădurea Dodonii, de Fîntîna Cerbului, unde a fost tăiat Dragomir ce pîngărise „cu plebea lui sîngele de patrician" şi de bătălia leşilor cu căpitanul Turculeţ pe timpul lui Constantin Cantemir.

În fragmentul istoric *Sobieski şi românii*, publicat în *Calendar pentru poporul românesc* pe anul 1845, punctul de plecare e versiunea franceză a cărţii lui Dimitrie Cantemir, *Incrementa atque decrementa aulae othomanicae*, apărută la Paris în 1743 (*Histoire de l'Empire Othoman ou se voyent les causes de son agrandissement et de sa décadence, avec des notices très instructives par S.A.R. Demetrius Cantemir, Prince de Moldavie, traduite en François par M. de Joncquières, A Paris, chez Huart, MDCCXLIII*). Negruzzi ar fi putut folosi şi *Vita Constantini Cantemyrii*, unde se află o povestire asemănătoare, dar această carte nu-i era cunoscută pe atunci. În fragmentul său, scriitorul introduce unele date noi (nu lipseşte căpitanul Turculeţ, cunoscut din Neculce), înlocuieşte moaştele Sf. Ioan cel Nou cu

ale Sfintei Paraschiva, şi pune optsprezece plăieşi (vînători) în Cetatea Neamţului în loc de nouăsprezece. Naraţiunea lui Cantemir este la Negruzzi dramatizată, în mare parte dialogată. De reţinut răspunsul dat de bătrînul vînător solului leah :

„— Du răspuns măriei-sale, zise bătrînul, că laude şi îngroziri de aste am mai auzit noi, şi tot nu ne-am spăriat. Mai bine măria-sa şi-ar căuta de drum şi ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică. Cetatea n-avem gînd să i-o dăm cu una, cu două, macar că nu sînt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puşce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înuntru."

Din această povestire a scos V. Alecsandri *Cetatea Neamţului sau Sobieski şi plăieşii români*, dramă istorică în trei acte, jucată, cum ne informează chiar Negruzzi în 1857, „în iarna trecută cu un mare succes pe scena noastră", şi George Coşbuc balada *Cetatea Neamţului* (1903).

Ultimul ciclu al volumului *Păcatele tinereţelor* cuprinde, sub titlul *Negru pe alb (Scrisori la un prieten)*, proză memorialistică şi foiletonistică în formă epistolară, după procedeul pe care-l va adopta mai tîrziu Ion Ghica în cunoscutele sale *Scrisori către V. Alecsandri*. Este interesant de observat că titlul ciclului a fost fixat de Negruzzi tot într-o scrisoare către V. Alecsandri (din 13 martie 1855), în care, după ce se plînge că i se pune cuţitul în gît să scrie („Scrie sau mori ! La bourse ou la vie !"), promite că va arunca „negru pe alb" şi-i va trimite recolta ce, cum zice Gentile Sermini, „non libro, ma un paneretto d'insalatella si

debbe chiamare", nu carte, ci un paneraş de salată ar trebui să se cheme.

Ca şi celelalte cicluri, *Negru pe alb* se deschide cu o bucată publicată în 1837 (în *Alăuta românească* din 24 iunie) sub titlul *Fragment dintr-o călătorie,* ulterior devenit *Scrisoarea I (Primblare).* Temperament echilibrat, clasic, mai mult moralist decît poet, fin ironist, Negruzzi percepe natura exterioară aproape numai noţional, prin intermediul reminiscenţelor livreşti. La Ruginoasa se simte transportat într-un „castel descris de Walter Scott", Miclăuşenii îi ies în calea postilionului ca un palat gotic într-o vale elveţiană, Şcheea îi pare „zidită de mîna zînelor", oraşul Roman îi evocă o *Praetoria Augusta* şi un *Forum Romanorum,* rîul Moldova îl face să presupună că numele ţării vine din denumirea romană *Molis Davia,* în iazul de la Bălăneşti descoperă o fîntînă Ipocreni. Comparaţiile aparţin şi ele tipului cult : scîndurile unui pod joacă precum „tuşele clavirului", munţii sînt „tufoşi şi creţi ca freza unei marchize", privighetoarea pribeagă emite în oraş sunete „tînguitoare şi regulate ca muzica din *Califul de Bagdat*". Scrisoarea se încheie cu o invitaţie de a cînta natura din mijlocul ei, căci şi Ossian a cîntat, „între zăpezile nordului, sub un cer brumuros şi posomorît".

Unele scrisori au un nucleu anecdotic, împrumutat, localizat şi dezvoltat. În a sa *Autobiography* (tr. fr. : *Vie de Franklin, écrite par lui même,* 1798), Benjamin Franklin povesteşte cum într-o călătorie a preîntîmpinat curiozitatea oamenilor adunaţi la un han, dîndu-le, înainte de a fi întrebat, relaţii sumare asupra persoanei sale. Acesta e şi subiectul *Scrisorii II* a lui Negruzzi, *Reţetă,* publicată în *Albina românească* din 14 septembrie 1839, unde un tînăr din capitală aflat în vilegia-

tură convoacă pe provinciali şi le dă informaţii preventive despre sine :

„Boieri, cucoane şi cuconiţe !
Eu sînt de la Iaşi ;
Şed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.
Trăiesc din venitul unei moşioare ce am.
Mă numesc B.B.

Am venit aici ca să scap de tina şi de pulberea Iaşilor, şi o să şed vreo lună.

Sînt trei ani de cînd a murit tatăl meu, şi şepte de cînd a murit maică-mea.

Am o soră măritată în Bucovina, care trăieşte foarte bine cu bărbatu-său ce ţine moşii cu anul, şi are velniţă cu maşină, şi un unchi la Bucureşti, care şede pe podul Mogoşoaiei n. 151.

Sînt holtei şi n-am de gînd să mă însor." Etc.

Scrisoarea III (Vandalism) ia apărarea romanităţii poporului român şi denunţă, ca Victor Hugo în *Guerre aux démolisseurs (Revue des deux mondes,* 1832), „les méfaits du vandalisme", distrugerile vestigiilor antice de pe teritoriul Moldovei. Negruzzi citează *Hronicul vechimii a romano-moldovlahilor* de Dimitrie Cantemir (probabil ediţia G. Săulescu de la Iaşi din 1835—1836), pe Virgil, pe Pliniu cel june, pe Voltaire (versul „À tous les coeurs bien nés que la patrie est chère !" din *Tancrède)* şi pe literatul englez David Urquhard, amicul lui Byron, de care ne va vorbi şi Ion Ghica.

În biografia lui Daniel Scavinschi din *Scrisoarea IV (Un poet necunoscut),* pe lîngă multe ironii (copiii făceau din versurile lui zmee, avea mustăţi care „ar fi fost de fală celui întîi husar ungur", întrecuse pe bolnavul lui Molière etc.), Negruzzi strecoară şi o secretă simpatie, comparîndu-i soarta cu a lui Gilbert, autorul

poemului *Le poète malheureux* (în ediția din 1836 a operelor acestuia, Ch. Nodier îi ia apărarea împotriva lui la Harpe) și cu a lui E.T.A. Hoffmann, mort din cauză că-i pierise motanul (aluzie la *Lebensansichten des Kater Murr).* Putem constata aici și o încercare de definire a tipului de ipohondru.

În *Scrisoarea V (Iepurărie)* dăm peste un tip de laș care se justifică prin sofisme. Nu se bate în duel pentru că e mai bine să fie insultat decît răposat, și „un purice viu, face mai mult decît Napoleon mort !"

Vizitînd catacombele mînăstirii Neamțu *(Scrisoarea VI),* unde pe trei rînduri de polițe, zidite de-a lungul pereților, se înșiră tidve de morți, „ca șipurile în magazinul unui spițer", Negruzzi susține că e de preferat liniștea mormîntului, pentru că „nu ne place a vedea că se joacă cineva cu noi cînd trăim, cu atît mai vîrtos după ce am murit". Prilej de a arunca o săgeată la adresa științei „cranologiei" întemeiată de dr. Fr. I. Gall.

În locul unor deducții pe bază de observații frenologice, Negruzzi ne prezintă în *Scrisoarea VII* pe Calipso, al cărei craniu pretinde a-l fi văzut în august 1839 în cripta de la mînăstirea Neamțu, după amintiri personale. Nu mai revenim asupra lor. Trebuie arătat totuși că și sfîrșitul eroinei, care în 1824 ar fi venit travestită în bărbat și s-ar fi călugărit la mănăstirea Neamțu, decedînd peste trei ani într-o chilie din munte, nu este adevărat, deoarece un amic o semnala lui Pușkin încă la Chișinău în octombrie 1826, bolnavă de tuberculoză. E foarte posibil ca Negruzzi să fi împrumutat acest epilog din romanul d-nei de Tencin, *Mémoires du comte de Comminges,* tradus de Simeon Marcovici în 1830 *(Viața contelui de Comminj sau triumful virtuții asupra patimii amorului),* unde o femeie se refugiază la

o mînăstire şi trăieşte în haine de călugăr trapist pînă în preajma morţii, cînd îşi destăinuie secretul.

O capodoperă de ironie şi umor este *Scrisoarea VIII (Pentru ce ţiganii nu sînt români)*, cu figura boiernaşului de ţară Bogonos, patriarhal, rezistent la orice noutate, ignorant (n-a citit decît *Vieţile sfinţilor, Istoria lui Arghir* şi *Pustnicul* de vicontele d'Arlencourt în traducerea lui P. Pruncu), superstiţios obstinat, altfel epicureu, dar fără rafinament, hedonist, cazanier. Văzînd că vecinul său citeşte broşura lui Kogălniceanu *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains* (Berlin, 1837), Bogonos vine cu propria sa legendă asupra ţiganilor, scoasă din viaţa sfîntului Grigore de Agrigento, episcop hirotonisit la Roma (prin secolul VII) care, judecîndu-se cu prihănitorii săi, i-ar fi învins înnegrindu-le faţa cu fum de cărbuni. Povestirea este, în versiunea lui Negruzzi, o savuroasă parodie a hagiografiilor, în stilul lui Voltaire din *La pucelle d'Orléans*. Pentru a dovedi că episcopul e un făţarnic dedat poftelor trupeşti, vrăjmaşii îi introduc, pe cînd slujea în biserică, o tînără fată în pat, care apare dezbrăcată în momentul cînd sfîntul se întoarce cu întreg soborul acasă. Fără să-şi piardă cumpătul, episcopul înfruntă hulele clerului, convinge pe „mieluşeaua" rătăcită să mărturisească adevărul şi, dîndu-şi în lături poalele antereului, încredinţează pe toţi că, întocmai ca Abeilard cel „de erotică pomenire", era incapabil să comită păcatul. Atunci prezidentul conciliului, un mitropolit moldovean, blestemă pe clevetitori să li se negrească feţele, să vorbească o limbă neînţeleasă, să trăiască nomazi şi din furtişaguri, să fie robi din tată-n fiu şi să poată fi vînduţi, bătuţi şi porecliţi *cioare* şi *stance*, fără drept de a riposta. Un nor negru-galben ridică pe păcătoşi

în văzduh şi după ce le smoleşte chipurile, îi lasă să cadă jos ca ciocîrliile. „Îndată românii năvălind, îi luară robi" şi de atunci „robi vor rămînea pînă la sfîrşitul lumii, pentru că au fost afurisiţi", încheie Bogonos. Scriitorul protestează în faţa unui basm aşa de gogonat, făcînd pe vecinul său să izbucnească într-o tiradă de tot hazul împotriva înnoirilor veacului :

„— S-au sfîrşit ! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învîrti aripile unei mori de vînt — nu mai este nădejde ! Se duce vechea noastră Moldovă, şi în curînd n-o să mai rămîie în ea decît nişte struluibaţi cu mintea stricată — n-o să zic asta pentru dumneata — carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămănţa credinţii ce a mai rămas ! Oameni de ieri ! Despreţuiţi relegea, nu păziţi posturile, nu faceţi ca părinţii voştri, vă despărţiţi de soţii, vă place mai mult teatru decît biserica, şi dacă întîlniţi în drum un preot, aruncaţi cu ce vă iese nainte după el, ca să nu se întîmple ceva rău, ca cînd slujitorul domnului este dracul împeliţat. N-a să treacă mult, şi vă veţi lepăda şi de Hristos, căci sînteţi în stare de orice !"

Pe „boierul ţinutaş" l-a descris Negruzzi, cu sugestii din La Bruyère (*De l'homme,* 130), Pierre Durand *(Physiologie du provincial à Paris)* şi picturile lui Hogarth *(Viaţa unui libertin)* şi în *Scrisoarea IX (Fiziologia provinţialului).* Speţa la modă a fiziologiilor fusese ilustrată strălucit de H. Monnier şi Balzac. În portretul provincialului *evghenis,* care se dă drept nepot tuturor boierilor mari şi văr cu toată lumea, Negruzzi pune tonuri grotesc caricaturale :

„Provinţialul îmblă încotoşmănat într-o grozavă şubă de urs : poartă arnăut în coada droşcii, înarmat cu un ciubuc încălăfat şi lulea ferecată cu argint ; şuba de

urs, arnăutul şi ciubucul sînt cele trei neapărate elemente a boierului ţinutaş ; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut : cele mai adese este gros şi gras, are faţă înflorită, favoriţi tufoşi şi musteţi răsucite... un *nu ştiu ce,* în sfîrşit, care te face să rîzi cum îl zăreşti.

Sosit în capitală, provincialul îşi tocmeşte un frac strîmt la M. Ortgies şi-şi cumpără lornetă la Miculi cu care cercetează «obrăzniceşte» lojile teatrului ; pretinde că e poftit de un moş logofăt la masă şi că nu ştie cum să se împartă, deşi în realitate mucezeşte la un han mizer. În cele din urmă, terminînd banii, se întoarnă acasă, unde e obiectul curiozităţii unanime : ...Nevasta îi iese înainte. Ea îl aşteaptă să vie *isprăvnicit* sau *prezidenţit ;* el vine cu plete lungi şi cu lornetă. Ce scene atunce, vrednice de penelul lui Hogarth ! Ca s-o liniştească, bărbatul său îi aduce vrun turban vechi îndrugat de Dominica, sau vreo ciudată capelă, capriţioasă clădărie de pene, flori şi cordele, care aduna de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toţi provinţialii de ambe sexe năvălesc la dînsul. După cerimonia dulceţilor şi a cafelei, cucoana începe a-şi arăta turbanul, şi boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut ; cum s-a *eglindisit* la bal la curte ; ce mai confete şi gheţate a mîncat ; cum îl invitau toate damele la danţ ; cum era balul de frumos ; sala era pardosită cu oglinzi, păreţii de porţelan, uşile de cristal şi mobilele de chihrimbar..."

Fiziologia lui Negruzzi a apărut, cu titlul *Provinţialul,* în *Albina românească,* nr. 25 din 1840. În *Almanahul de învăţătură şi petrecere pe 1844,* M. Kogălniceanu publica şi el *Fiziologia provincialului în Iaşi,* neuitînd că înaintaşul său „a zugrăvit cu condei de maestru

acest biped curios, pre care Buffon a uitat să-l treacă în *Istoria naturală*".

Tot o fiziologie, după modelul lui Brillat-Savarin *(La Physiologie du goût, 1826)*, trebuie socotită compilaţia lui M. Kogălniceanu şi C. Negruzzi : 200 *reţete cercate de bucate* (Iaşi, 1841), cu bucate exotice în vremea lui Ştefan cel Mare ca : supă pisată, friganele cu migdale, blamanjele şi triufe. Partea de contribuţie a lui Negruzzi n-o cunoaştem.

Neînsemnate din punct de vedere literar sînt *Scrisoarea X (Mitropolia Moldovei)*, despre imixtiunea patriarhiei din Constantinopole în treburile bisericii moldovene şi *Scrisoarea XI (Amintire funebră)*, necrologul maiorului Ioan Bran (1806—1842), publicat în *Albina românească* din 31 decembrie 1842.

Scrisoarea XII (Păcală şi Tîndală sau morala moldovinească), apărută în *Albina românească* nr. 15, din 19 februarie 1842, este o hristoitie mai mult hilară decît etică, desfăşurată în cascadă, fără continuitate logică şi fără intenţii curat pedagogice, trezind jovialitatea printr-un gnonism pur. Anton Pann în *Povestea vorbei* şi Ion Creangă în opera sa vor duce mai departe această bufonerie în stil paremiologic de esenţă clasică, rabelaisiană, cu rădăcini în cărţile populare parenetice de tipul *Archirie şi Anadan*, dar şi în folclor :

„Cînd ţi s-ar aprinde călcîiele, însoară-te pîn-a nu îmbătrîni, căci însuratul de tînăr şi mîncarea de dimineaţă n-au greş : şi bătrînul amorezat e ca chiroşca cu pasat. Fă cunoştinţă cu fata ; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mănîncă tot ce zboară, şi se-ntîmplă de departe trandafir, şi de-aproape borş cu ştir. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus o să sară iada. De-i videa-o că nu vra să plămădească şi

toată ziua cerne, cercetează-ţi casa, pentru că bătaia e din rai. Fii român verde şi rupe mîţa în două. Bate şeaua, să-nţeleagă iapa, căci femeia-i dracul ; şede în deal şi prăvale carul în vale ; dar nu întinde aţa să se rupă. Gospodăria să-ţi fie măsurată, căci la gospodina bună, mulţi voinici s-adună ; şi de-i şi păţi ceva, numai tu să ştii unde te strînge ciubota. Nu te apuca s-o păzeşti ; mai lesne poţi păzi un cîrd de iepuri, şi măcar că găina bătrînă face zeamă bună, fereşte-te de babe. Baba bătrînă nu se teme de *vorba* groasă. Lumea pere, *baba* se piaptănă. În sfîrşit, mîngîie-te la necazuri, gîndind că sacul şi-a găsit petecul, şi roagă-te zi şi noapte să-ţi deie Dumnezeu mintea moldoveanului — cea de pe urmă."

Finul lui Păcală, Tîndală, fecior vestitului Strîmbă-Lemne şi strănepot lui Sfarmă-Piatră, e un personaj rabelaisian. Strîmbă-Lemne, însurat la 280 de ani, a avut două sute de copii şi a murit în vîrstă de 483 de ani după ce mîncase trei oi fripte şi băuse ca Gargantua o balercă de pelin. Şi Sfarmă-Piatră avea obiceiul să-şi facă poftă de mîncare înghiţind întîi şapte-opt bolovani.

În necrologul cerşetorului Lumînărică din *Scrisoarea XIII,* publicat în *Almanah de învăţătură şi petrecere pe 1844,* există o intenţie de fiziologie, dacă nu de caracterologie propriu-zisă, Negruzzi prezentîndu-ne pe acest personaj, odată foarte cunoscut în Iaşi, înmormîntat de mama mitropolitului Calinic Miclescu, ca pe un tip de desăvîrşit altruist, primind milă numai pentru a o împărtăşi altora. Firește, subiectul e ingrat chiar şi pentru un autor căruia nu-i lipseşte sentimentul tragicului.

Specialitatea lui Negruzzi în scrisori rămîne hazul, rîsul clar, deşi nu fără nuanţă critică. Scriitorul e un excelent anecdotist. În *Vînătorul bun sau meşteşugul de a*

nu-ți fi urît citim anecdota cu tînărul bolnav de amor, vindecat prin exercițiu cinegetic pînă la a preface filele lui *Werther* în fultuială, anecdota cu intimidarea vînatului prin comanda : *la frigare, porc de cîne !*, anecdota cu iepurele împușcat în vremea lui Ștefan Tomșa I care prorocește moartea vînătorului, strigîndu-i din tolbă : *Nu-i scăpa de țapă! Nu-i scăpa de țapă!*, în fine anecdota cu vînătorul de lîngă Tîrgul-Ocna care împușcă ursul intrînd în vizuină cu o lumînare lipită deasupra carabinei (această din urmă anecdotă e dezvoltată de Nicu Gane în nuvela *Petrea dascălul).*

O anecdotă savuroasă este *Scrisoarea XX (Statistica lupilor),* publicată în *Almanah de învățătură și petrecere pe 1847* cu titlul inițial *Despre lupi.* Amenințați cu stîrpirea de o lege a ministrului de interne, Lupu Balș, lupii își reclamă de la acesta drepturile, printr-un mandatar, în versuri :

Lup te chiamă și lup ești,
Lupii dar ce prigonești ?

fără să obțină cîștig de cauză, deoarece fondul cheltuit cu vînarea lor e de 87 de ori mai mic decît prețul oilor pe care le-ar putea mînca. Transcriind în întregime această scrisoare în penultimul capitol din *Pseudokinegeticos* (1874), Al. Odobescu o completează cu blestemul adresat de lupi vînătorilor :

„...să fie osîndiți, spre pedeapsa lor, a citi dintr-un capitol-ntr-altul toată *Precuvîntarea la Manualul vînătorului românesc* (de C. Cornescu)..."

Altă anecdotă savuroasă (sărim peste *Scrisoarea XXII, Trisfetitele,* fără importanță) este *Istoria unei plăcinte,* publicată întîi sub titlul *Plăcinta* în *Calendar nou pe*

anul 1848. În cîteva linii e surprins întregul proces de parvenire a boierimii la începutul secolului al XIX-lea şi ridiculizată falsa evghenie într-un simplu comentar la refrenul popular :

Cu iaurt, cu gugoşele,
Te făcuşi vornic, mişele !

Ne aflăm în vremea unui domnitor fanariot, „mare mîncău de plăcinte" :

„Caimac, gugoaşe, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învîrtite ş.c.l., se îngropau în stomacul lui ca într-un abis fără fund..."

Într-una din zile, pe cînd edicliii, iciolanii, becerii, şi marele credincer aşteptau urgia domnitorului, fiindcă uitase să-i facă plăcinte la masă, un curtezan se înfăţişă la curte cu un „cap d-operă în gastronomie", „o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoşele, împărăteasa plăcintelor", în urma căreia fu pe loc căftănit vornic mare. Recunoaştem în Negruzzi pe cititorul lui Brillat-Savarin. În 1867—1868 Alecsandri a amplificat *Istoria unei plăcinte* într-o scenetă, *Stan Covrigarul,* cu aceeaşi atitudine antifeudală.

Scrisoarea XXVI (Propietate păgubitoare), din 13 aprilie 1850, ia însă apărarea jicnicerului Simeon Durac, cu o răzăşie în ţinutul Cîrligăturii şi o casă în Iaşi pe uliţa Băibăcăriei, închiriată de impiegatul public Scripicescu, care nu vrea nici să plătească chirie, nici să cumpere casa. Simeon Durac, zice Negruzzi gîndindu-se la eroul unei comedii de Matei Millo, e un „Nicşorescu *en bien*".

Scrisoarea XXVII (Un proţes de la 1826), publicată în *România literară* din 23 aprilie 1855, ridiculizează printr-o anecdotă greoaia practică a anaforalelor adresate de

Divan domnitorului în diferite pricini judiciare. Plictisit de lungimea şi confuzia acestor rapoarte, Grigore Ghica vodă a felicitat cu un *maşalla!* (bine) divanul cînd i-a prezentat anaforaua pe scurt, cu tot cu hotărîrea ce trebuia luată.

Ultimele scrisori conţin proză turistică *(Pelerinagiu, Băile de la Ems)* şi, ca în *Flora română,* o pledoarie pentru cultivarea florilor *(Scrisoarea XXIX,* publicată în *România literară* din 13 martie 1855). Negruzzi, ca D. Anghel mai tîrziu, crede că există corespondenţă între flori şi oameni. O gerană, cîteva rozete şi o micşunea galbenă indică pe bărbier, ipomeile (rochiţa rîndunelii) jalea (stachys) şi scabioasele pe o văduvă, dediţeii, viorelele şi lăcrămioarele pe o orfană nubilă, cameliile, fucţiile, volgamerii şi rozele pe o curtezană, magioranul, minta, calapărul şi busuiocul pe un preot. Prozatorul avea gustul romantic al flaneriilor solitare :

„Cîteodată, cînd sînt fără treabă, îmi place a lăinici pe uliţe, sau — cum se zice — a număra pavelele. Astă primblare, repetată de multe ori, îmi insuflă feluri de idei mai mult sau mai puţin filozofice, idei nevinovate ce mă fac a uita pentru cîtva timp că viaţa e atît de scurtă şi zilele atît de lungi !"

Îl încerca uneori şi spleen-ul, urîtul, mai ales cînd ploua. La Tîrgul-Ocna peisajul romantic îl atrase. Admiră „cei mai limpezi şi mai ucigaşi ochi din toată ţara" ai damelor ocnene, aderă la preceptul lui Martin Luther (Wer nicht lieb Wein, Weiber und Gesang / Der bleibt ein Narr sein Lebenlang [1]), în vigoare printre localnici, dar nu avu curajul să dea ochii cu urşii, el, care nu era decît vînător de iepuri şi de prepeliţe. Bineînţeles, vizită cu groază Turnul Precistei prevăzut cu spînzurătoare, închi-

soare subterană „fără lumină, fără aer, şi de o adîncime grozavă" şi cameră de tortură :

„Oare cine a fost Tiberul ce a făcut turnul acesta, care ne aminteşte de nişte timpuri de barbarie, ce din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în noianul vremii ?"

Negruzzi era de părere că acest loc, unde lucrează rufetaşii şi şavgăii, trebuie să devină „un ermitagiu de odihnă şi de plăcere". Îşi propunea să scrie o carte mai serioasă despre „modul lucrării minelor", acum nota doar impresia „mîhnicioasă" lăsată de saline :

„În risc de a fi numărat între ruginile literaţilor, nu mă pot opri de a face o comparaţie mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul, şi gurile Ocnilor cu intrările imperiului lui Pluton ? Ascultînd vuietul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopii făurind fulgerele lui Joe."

Articolul publicat în *Trompeta Carpaţilor* la moartea lui Alexandru Donici, în 1865, reluat în *Convorbiri literare,* în 1867, după ce rememorează acţiunea de la *Dacia literară* şi *Propăşirea* şi meritele pionierilor literaturii române moderne, Văcărescu, Cîrlova, Eliade, Alexandrescu, Bolliac, C. A. Rosetti, G. Bariţiu, A. Mureşanu, C. Stamati, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, încheie cu o pledoarie pentru o literatură nouă, care să nu facă pe cititor să prefere pe cea dinainte, să spună ca La Fontaine în *Le pouvoir des fables :*

Si Peau d'âne m'était conté,
J'y prendrais un plaisir extrême. [1]

VII

Activitatea literară a lui Costache Negruzzi poate fi împărţită în trei perioade.

În perioada începuturilor, de la 13 la 29 de ani (1821—1837), se manifestă îndeosebi ca traducător din autori clasici, precum La Fontaine, Voltaire, Lesage, Marmontel, Mme de Genlis, Florian, Grécourt, D'Erbigny, Pesselier, D. Darvari, mai mult în scopul deprinderii de a scrie, fără intenţia publicării. Tot un exerciţiu trebuie socotite versurile originale din 1827, *Femeia cînd e sfădită cu al său amorezat* şi *Desţerarea şlicului,* versuri ale unui tînăr de 19 ani, nu lipsit de însuşiri umoristice şi de o anume lesniciune prozodică.

În perioada maturităţii, pe care o fixăm între 29 şi 36 de ani (1837—1844), Negruzzi colaborează la principalele reviste ale vremii (*Curierul de ambe-sexe, Albina* şi *Alăuta românească, Dacia literară, Foaia pentru minte, inimă şi literatură, Propăşirea* etc.) şi dă cele mai importante scrieri din cele patru cicluri ale volumului *Păcatele tinereţelor,* adică aşa-numitele *Amintiri de juneţe, Fragmente istorice, Neghină şi pălămidă, Negru pe alb.* După *Aprodul Purice* (1837) urmează nuvela sentimentală *Zoe,* schiţa turistică *Primblare,* anecdota *Reţetă,* portretul *Un poet necunoscut,* schiţa *Calipso,* povestirea parodică

Pentru ce ţiganii nu sînt români, povestirea *Au mai păţit-o şi alţii*, poeziile *Melancolia* şi *La M****. Un moment crucial îl constituie anul 1840, cu nuvela sentimentală *O alergare de cai*, nuvela istorică *Alexandru Lăpuşneanu* şi schiţa *Fiziologia provinţialului în Iaşi*. Negruzzi adaptează temperamentului său clasic tendinţele romantice, folosind deopotrivă raţiunea şi witzul, satira şi autoironia, mai puţin imaginaţia şi sensibilitatea, de unde capacitatea sa de analiză caracterologică şi autoanaliză, de observaţie obiectivă, impersonală, ca şi scurta respiraţie lirică, înlocuirea notaţiei subiective prin asociaţii erudite. Din folclor, descoperit prin impuls romantic, Negruzzi a reţinut în primul rînd observaţia morală, cristalizată paremiologic *(Pîcală şi Tîndală)*, nu însă moralităţile, ci jovialitatea rabelaisiană căreia îi vor da în continuare strălucire Anton Pann şi Ion Creangă.

În perioada a treia, în fine, de la 36 la 49 de ani (1844—1857), activitatea lui Negruzzi devine sporadică, redusă la cîteva scrisori şi încercări dramatice de imitaţie, unele publicate în *România literară* a lui Alecsandri, putînd fi socotită încheiată în 1857, o dată cu apariţia volumului *Păcatele tinereţelor*.

Prietenia cu Kogălniceanu şi Alecsandri l-au ajutat să depăşească optica retardatarului Asachi şi să meargă, după revoluţia de la 1848, pe care n-a dezaprobat-o, în pas cu vremea, chiar dacă nu în primele rînduri.

Printr-o mare suprafaţă a operei sale, mai ales în proză, Negruzzi e nu numai un creator veritabil, dar şi un inovator, un mare scriitor român modern, un clasic al romantismului, comparabil în literatura franceză cu Prosper Merimée.

NOTE

P. 15 1. „Podoabei literaturii moldave, modelului de virtute socială, lui Constantin Negruzzi care, însurat de curînd în împrejurări bine augurate cu Maria Gane, domnişoară întărită cu toată stima, duce viaţa liniştită în repauzul calm al moşiei, un italian îi oferă respectos aceste versuri unde sînt arătate plăcerile cîmpeneşti cu o dovadă de consideraţie şi cinstire."

P. 15—16 1.
Acolo unde rîul murmură
Cu picior de argint,
Şi mii de păsărele
Fac dulce concert,

La umbra unei sălcii
Prin iarbă şi flori
Să mergem, o Fillide,
Desfătare de păstori.

P. 28 1. „Numai sănătatea mea lasă de dorit, ceea ce a făcut să-mi dau demisia din slujbă."

2. Aici, ducem o viaţă destul de monotonă. Iaşul este trist; se resimte de pe urma *Unirii.* Avem un rău teatru de vodeviluri francez şi un teatru moldav. Teatrul francez

este întotdeauna pustiu, în vreme ce celălalt geme în fiecare seară de lume.

Este tot aşa de adevărat că el nu dă decît drame teribile trase de păr care fac deliciile publicului nostru, ca *Îngerul morţii, Idiotul...*"

3. „Din timpul dacilor."

P 36 1. „Ceea ce trebuie pentru a traduce un poet, e mai curînd devotament decît talent. A traduce, este a te despuia de viaţa ta pentru a trăi viaţa altuia..."

2. *Îmi plac mai ales versurile, această limbă nemuritoare*
E poate un blestem şi o spun încet ;
Dar îmi place la nebunie. Ea are acel lucru de care
Proştii niciodată n-au putut face caz,
Ne vine de la Dumnezeu, e limpede şi frumoasă.
Lumea o înţelege şi n-o vorbeşte.

P 57 1. „Lăsaţi orice speranţă !..."

P 58 1. „Suflarea care iubeşte cu dragoste este inspirată de mirosul legii şi al faptei bune."

P 65 1. „E un lucru, scumpa mea, oribil, o nelegiuire !"

P 70 1.

Acea stîncă ce din vîrful
Lungii pante abrupte montane
Lăsată în voia impulsului
Surpării zgomotoase
Pe pietroasa cale
Precipitîndu-se în vale
Loveşte adîncul şi stă...

P. 73 1.

Sufletul meu are taina sa, viața misterul ei,
O dragoste veșnică concepută într-o clipă.
Răul e fără speranță, astfel am trebuit să-l tac
Și aceea care l-a făcut n-a știut niciodată nimic.

P. 76 1.

O! Vei veni, om mare, în care toată suflarea speră.
E timpul să se ivească un nume strălucitor
Ce se va înscrie la noi, marcînd o altă eră
Prin pecetea misterului
Prin arc sau prin sînge.

P. 77 1. „Fiecare țară are cîntecele sale, a căror muzică și poezie îi sînt proprii ca felul său de viață, natura solului și caracterul locuitorilor."

P. 86 1. „Mai caste la urechi decît în tot restul corpului."

P. 100 1. „Dacă pruncii care se fac se fac prin ureche."

2. *Binevoiește a proteja vînătoarea noastră*
Raclă
A prea sfîntului Godefroi,
Rege.

Negruzzi traduce :

O împărate,
Sfînte Gofred!
Tu protejează
Acest vînat!

P. 126 1

Cine nu iubește vinul, femeile și cîntecul
Rămîne toată viața un nerod.

P. 127 1.

Dacă mi s-ar fi povestit Peau d'âne
Aș fi avut o plăcere nespusă.

(*Peau d'âne* este o povestire de Charles Perrault în versuri și în proză, în care o tînără infantă evită căsătoria incestuoasă cu tatăl său, îmbrăcîndu-se într-o piele de asin și, refugiată într-un alt ținut, se mărită cu un prinț ce-i descoperise secretul.)

§ *Triizăci ani sau viaţa unui jucătoriu de cărţi,* melodramă în trii zile, tradusă din franţozeşte de căminarul C. Negruzzi. Eşi, în tip. Albina, 1835 ; ed. II, tip. A. Berman, 1863 ; *Maria Tudor,* tradusă de C. Negruzzi din Victor Hugo. Cu o scrisoare de I. Eliade, Tip. Eliad, Bucureşti, 1837 ; *Angelo, tiranul Padovei,* tradusă de C. Negruzzi din Victor Hugo. Tip. Eliad, Bucureşti, 1837 ; C. Negruzzi, *Aprodul Purice,* anecdot istoric. Eşi, în tipografia Albinei, 1837 ; ed. II, Iaşi, 1846 ; ed. IV, Bucureşti, 1857 ; *200 reţete cercate pentru bucate şi alte treburi gospodăreşti,* de C. N. şi M. K., La Cantora Foaiei săteşti, 1841 ; Prinţul Antioh Cantemir, *Satire şi alte poetice compuneri,* trad. din ruseşte de A. Donici şi C. Negruzzi, Iaşi, 1844 ; *Balade* de Victor Hugo, traduse de C. Negruzzi, Iaşi, la Cantora Foaiei săteşti, 1845 ; *Elemente de dreptul politic dupre mai mulţi autori de un filoromân.* În tip. lui Ioan Gătt, Braşov, 1846 ; C. Negruzzi, *Doi ţărani şi cinci cîrlani,* vodevil naţional într-un act. Tip. Instit. Albinei, Iaşi, 1849 ; ediţie în Bibl. poporală a Asociaţiunii Astra, nr. 168, Sibiu, 1928 ; C. Negruzzi, *Muza de la Burdujăni,* farsă într-un act, Iaşi, Tip. franţezo-română, 1851 ; ediţie în *Inceputurile teatrului românesc,* antologie de Tiberiu Avramescu, Buc., E. T., 1963 (Biblioteca şcolarului) ; ed. a II-a (cu *Cîrlanii*), Iaşi, 1857 ; *Cîrlanii şi Muza de la Burdujăni* în *Primii noştri dramaturgi,* ed. Al. Niculescu, Buc., E.S.P.L.A., 1956 ; *Carantina,* comedie-vodevil într-un act,

prelucrată de C. Negruzzi, Iaşi, Tip. franţezo-română, 1851 ; *Păcatele tinereţelor,* Iaşi, Tip. Adolf Berman, Podul vechi, 1857 ; *Despre capitalia României,* Iassy, Tipografia Minervei Podul-Lung, 1861 ; *Scrierile lui Constantin Negruzzi,* I, *Păcatele tinereţelor,* cu o introducere de V. Alecsandri, Bucureşti, Socec, 1872 ; II, *Poezii,* Bucureşti, Socec, 1872 ; III, *Teatru,* Bucureşti, Socec, 1873 ; *Aprodul Purice, Lăpuşneanu, Scrisori* etc., colecţia Autori români vechi şi contemporani, ediţie şcolară, Socec, 1894 ; *Opere complete,* I-III, ediţie îngrijită de Ilarie Chendi şi E. Carcalechi, Bucureşti, Minerva, 1905 ; ed. II, 1912 ; *Poezii şi teatru,* cu o introducere de C. Săndulescu, Bucureşti, C. Sfetea, 1908 ; *Din Păcatele tinereţelor. Amintiri din juneţe şi Fragmente istorice,* Bucureşti, Socec, 1908 (Biblioteca scriitorilor români) ; ed. II, vol. I, 1915 ; *Poezii, proză, scrisori,* I-III, ediţia P. V. Haneş, Bucureşti, Alcalay, 1908 (Biblioteca pentru toţi, nr. 336, 337, 341—342) ; ed. II, 1924 ; *Traduceri în proză,* cu o introducere de Ilarie Chendi, Bucureşti, 1908 (Biblioteca Minerva, nr. 15) ; *Păcatele tinereţelor,* Bucureşti, Socec, 1909 (Biblioteca Jubiliară) ; *Nuvele istorice şi de moravuri,* Bucureşti, 1918 (Biblioteca „Căminul") ; *Opere necunoscute ale lui Costachi Negruzzi,* cu o introducere de N. Iorga, Iaşi, Tipografia ziarului „Neamul Românesc", 1918 ; *A. Lăpuşneanu,* Bucureşti, H. Steinberg, 1919 (Biblioteca scriitorilor celebri, director L. Rebreanu); *Alexandru Lăpuşneanu. Nuvele istorice,* Cluj, 1922 (Biblioteca copiilor): *Nuvele,* Bucureşti, Cultura Naţională, 1922 ; *Negru pe alb,* Bucureşti, Cultura Naţională, 1922 (Colecţia „Cartea cea bună") ; *Proză,* Bucureşti, Librăria Universală, 1924 ; *Al. Lăpuşneanu,* Bucureşti, Cartea românească, 1924, (Pagini alese din scriitori români); *Povestiri,* C.r., 1924 ; *Fragmente istorice,* cu o prefaţă de E. Lovinescu, Bucureşti, Ancora, 1928 ; *Opere alese,* Bucureşti, 1934 (Biblioteca şcolară); *Negruzzi povestind copiilor,* Colecţia clasicilor români şi streini pentru copii şi tineret, îngrijită de Octav Minar, Socec, f.a. ; *Păcatele tinereţelor,* ediţie îngrijită şi

comentată de Virginia Ghiacioiu, Craiova, Scrisul românesc, 1937 ; ed. II, 1942 ; *Scrieri alese*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1950 (Biblioteca pentru toţi); *Păcatele tinereţelor*, Buc., E.S.P.L.A., 1952 (B.p.t.); *Negru pe alb.* Pagini alese, Buc., E.T., 1953 (Biblioteca şcolarului); *Alexandru Lăpuşneanu*, cu o prefaţă de Zoe Dumitrescu, Buc., E.T., 1954 (Biblioteca şcolarului); *Opere alese*, I—II, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1955 (B.p.t.); ed. II, 1957 ; *Pagini alese*, prefaţă de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Buc., E.T., 1958 (B.şc.); *Păcatele tinereţelor şi alte scrieri*, ediţie îngrijită de Liviu Leonte, cu o prefaţă de N. I. Popa, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959 (B.p.t); *C. Negruzzi povestind copiilor*, prefaţă de Viorica Huber, Buc., E.T., 1960 ; *Păcatele tinereţelor*, ediţie îngrijită de Liviu Leonte, Buc. E.P.L., 1963 (B.p.t.); *Alexandru Lăpuşneanu*, ed. îngrijită de Liviu Leonte, prefaţă de Al. Piru, Buc., E.T., 1964 (B.şc.).

§ C. Negruzzi, *Scénes historiques tirées des chroniques moldaves, Alexandre Lăpuşneano*, tr. J. Voinesco în *Revue de l'Orient, de l'Algérie et des colonies*, T. XIV, 1853, p. 316—326 şi t. XV, p. 12—29 ; *Calipso*, tr. de H. S. Kirov, în *Istoriceskii viestnik*, febr., 1884, p. 337 *(Puşkinskaia Grecanca)* ; *Sobiesky et les Roumains*, tr. N. Iorga şi Septime Gorceix în *Anthologie de la littérature roumaine des origines au XX-e siécle*, Paris, Delagrave, 1920 ; *A. Lăpuşneanu*, tr. Lucy Bing, *în Roumanian stories*, London-New-York, 1921 ; *Sobiesky et les Roumains*, tr. Zina Courtois, în *La Patrie suisse*, nr. 735, Genève, 1921 ; *Alexander Lăpuşneanu. Eine historische Novelle und andere Geschichten.* Deutsch von Virgil Tempeanu, Craiova, 1923 ; *Alessandro Lapusneanu* di Costantino Negruzzi. Traduzione di Maria Bulciolu. Dott. Gino Carabba. Editore, Lanciano, 1931 ; *Megtiport ország*, tr. Széll Gyula şi Pollák Odön, Buc., E.S.P.L.A., 1951 ; *Culegere de nuvele de Caragiale, Negruzzi şi Sahia* (în limba arabă), 1954 ; *Izabrana dela*, tr. Zdravco Baiuh, Buc., E.S.P.L.A., 1956 ; *Izbranoe*, tr. I. Constantinovschi, Moscova,

1956 ; *Alexandru Lăpușneanu,* tr. M. I. Olsufieva, Buc., 1957 ; *Alexandru Lăpușneanu,* tr. Valeriu Cordun, Buc., E.S.P.L.A., 1957 ; *Válogatott művei,* tr. Engel Károly și Marconi Máthé Irma, Buc., E.S.P.L.A., 1957 ; *Alexandru Lăpușneanu,* tr. T. Ivanova și H. Melixon, Moscova, 1958 ; *Alexander Lăpușneanu und andere Schriften.* Deutsche Übertragung von Bruno Colbert, Buc., E.T., 1959.

§ J. A. Vaillant, *La Romanie,* I-III Paris, 1844 ; B. P. Hasdeu, *Apropos* de *scrierea d-lui C. Negruzzi,* în *Lumina,* nr. 10, 1863; T. Maiorescu, *C. Negruzzi* (necrolog) în *Convorbiri literare* din 1 septembrie 1868, p. 216 ; A. D. Xenopol, *O corespondență literară între I. Eliade și C. Negruzzi,* în *Convorbiri literare,* vol. VI, august 1872 ; [Theodor Alexi], *C. Negruzzi* (biografie), în *Albina Carpaților,* ian., 1878 (reprod. în *Convorbiri literare,* 1 iulie, 1886); Verax (Ion Nădejde), *Toderică plagiat de C. Negruzzi,* în *Contemporanul* din 16 iunie 1882 ; G. Sion, *Suvenire contimpurane,* București, 1885 ; D. N. Racoviță, *Constantin Negruzzi,* în *Convorbiri literare,* 1 iulie 1886, nr. 4 ; *O scrisoare a lui C. Negruzzi către G. Asachi,* în *Uricariul,* 1886, VIII, p. 218—275 ; T. D. Speranță, *C. Negruzzi,* în *Revista nouă,* decembrie, 1890 ; G. I. Lahovari, *O scrisoare uitată a lui C. Negruzzi,* în *Conv. lit.,* 1891, p. 922—927 ; Paharnicul C. Sion, *Arhondologia Moldovei,* ed. Gh. Ghibănescu, Iași, 1892; V. Gr. Borgovan, *Elementul pedagogic și psihologic în scriitorii întemeietori ai literaturii române, I. Constantin Negruzzi,* în *Conv. lit.,* 1 sept. 1893 ; N. Iorga, *Notițe despre Păcatele tinereților,* în *Adevărul ilustrat* din 29 mai 1895 ; D. Evolceanu, *Proza lui C. Negruzzi* în *Omagiu lui Titu Maiorescu,* București, 1900 ; G. Bogdan-Duică, *Două capitole dintr-o biografie a lui Constantin Negruzzi,* în *Conv. lit.,* 1 dec., 1901 ; *C. Em. Krupenski, Patru scrisori ale lui Constantin Negruzzi către Ion Ionescu (de la Brad) din 1895,* în *Conv. lit.,* XXXV, 1901, p. 608 și urm.; C. Damianovici, *Nuvela istorică în literatura*

română în *Viața nouă*, 1908—1909, p. 112 ; G. Săndulescu, *Constantin Negruzzi în literatura și arta română*, 1908, p. 111, 237, 305 ; G. G. Orleanu, *Cum scriau clasicii noștri*, în *Dunărea de jos*, nr. 7, din martie 1909 (despre *Muza de la Burdujăni*); N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, I-III, București, 1907, 1909 ; G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Iași, 1909 ; N. Apostolescu, *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, Paris 1909 ; Iacob Negruzzi, *Începuturile literare ale lui Constantin Negruzzi*, în *Analele Acad. Rom.*, seria II, secția lit., vol. XXXII (1909—1910), p. 1—11 (repr. în *Conv. lit.*, XLIII, 1909, p. 473) ; P. V. Haneș, *Studii de literatură românească*, București, 1910 ; ed. II, 1927 ; N. Iorga, *Oameni cari au fost*, Vălenii de munte, 1911 ; E. Lovinescu, *Cîteva poezii inedite ale lui Costache Negruzzi*, în *Conv. lit.*, XLV, 1911, nr. 3 ; E. Lovinescu, *Un poem inedit al lui Costache Negruzzi*, în *Conv. lit.*, XLV, 1911, nr. 6, p. 623, 641 ; E. Lovinescu, *Scrisori inedite ale lui Costache Negruzzi* (către G. Barit) în *Conv. lit.*, 1913, nr. 1 ; E. Lovinescu, *Costache Negruzzi, viața și opera lui*, București, Minerva, 1913 ; ed. II, Cartea românească, 1924 ; ed. III, Casa Școalelor, 1940 ; Ion Grămadă, *C. Negruzzi și M. Kogălniceanu (contribuții la biografiile lor)*, în *Conv. lit.*, 1913, nr. 3 ; N. Iorga, *Povestitorii de ieri și cei de azi*, I, 1914, p. 111 ; Ramiro Ortiz, *Un imitazione rumena di Ein Gemälde aus den Sundfluth*, în *Varia romanica*, Firenze, 1923 ; Petre Grimm, *Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză* în *Dacoromania*, III, 1922—1923, p. 284—377 ; I. C. Filitti, *Două scrisori de la C. Negruzzi*, în *Conv. lit.*, LV, 1923, p. 93—96 ; N. Iorga, *Études roumaines*, Paris, 1924 ; N. Iorga, *Les écrivains réalistes en Roumanie*, Paris, 1925 ; George Marinescu, *Nuvela în literatura română*, București, 1928 ; Octav Minar, *Critica literară în secolul al XIX-lea*, Socec, 1929 ; G. Bogdan-Duică, *Tăutu-Beldiman-Negruzzi*, în *Făt-Frumos*, V, 1930 ; M. Dragomirescu,

Copilul în literatură, în *Universul*, 1931, nr. 293 p. 1—3 ; Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, III, Bucureşti, 1933 ; I. M. Raşcu, *32 opere din literatura română*, Bucureşti, 1933 ; I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, II, p. 1—4 (trei scrisori ale lui C. Negruzzi către Iacob Negruzzi) ; Nestor Camariano, *Primele încercări literare ale lui C. Negruzzi şi prototipurile lor greceşti*, Bucureşti, 1935 ; V. Ghiacioiu, *Identificarea originalelor unor „tălmăciri" ale lui Costache Negruzzi*, în *Revista istorică română*, V—VI, 1935—1936 *(Pensionul de fete şi Carantina)* ; V. Ghiacioiu, *Un izvor necunoscut al lui C. Negruzzi*, în *Conv. lit.*, 1938, nr. 8—10, p. 504—506 ; Emilia Turdeanu, *Contribuţiuni la influenţa franceză în opera lui Costache Negruzzi*, în *Rev. ist. rom.*, 1940, p. 365—372. Al. Iordan, *Izvoarele nuvelei Alexandru Lăpuşneanu*, în *Viaţa românească*, *XXXII*, 1940, nr. 8—9 ; Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Bucureşti, ed. Contemporană, 1941 ; G. Bezviconi, *Costache Negruzzi*, în *Cetatea Moldovei*, III, vol. IV, nr. 2—3 (şi extras, Iaşi, 1942) ; Mihai Mănucă, *Costache Negruzzi cîntăreţ al Unirii*, în *Luminătorii*, ian.-martie, 1943 (şi extras, Iaşi, 1943); Liviu Rebreanu, *Centenarul nuvelei româneşti*, în *Amalgam*, Bucureşti, Socec, 1943 ; Şerban Cioculescu, *C. Negruzzi*, în *Istoria literaturii române*, Bucureşti, 1944 ; Al. I. Ştefănescu, *Nuvela lui Costache Negruzzi : Alexandru Lăpuşneanu*, în *Contemporanul*, 1948, nr. 92, p. 4 ; Gr. Scorpan, *Realismul lui Costache Negruzzi, Contradicţiile sociale oglindite în procesul de creaţie*, în *Iaşul literar*, 1950, nr. 7, p. 74—87 ; G. Călinescu, *Material documentar, C. Negruzzi* (publică şi două capitole din *Vînătorul bun)*, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, I, 1952, 1—4, p. 94—103 ; Gh. Bulgăr, *Despre contribuţia lui C. Negruzzi la dezvoltarea limbii noastre literare*, în *Limbă şi literatură*, 1955, p. 46—63 ; Gr. Brâncuş, *Părerile lui Costache Negruzzi despre limbă*, în *Limba română*, V, 1956, nr. 4, p. 19—34 ;

N. I. Popa, *Costache Negruzzi traducător*, în *Studii şi cercetări ştiinţifice, filologie*, VIII, fasc. 2. Iaşi, 1957, p. 309—338 ; Valeriu Ciobanu, *A. S. Puşkin şi literatura română*, Bucureşti, 1957 ; Gh. Poalelungi, *150 de ani de la naşterea lui Negruzzi*, în *Luceafărul*, I, 1958, nr. 6, p. 13 ; G. Călinescu, *Constantin Negruzzi*, în *Steaua*, 1958, nr. 7, p. 62—78 ; G. Călinescu, *Erori romantice*, în *Contemporanul*, 1958, nr. 35, p. 3; I. D. Bălan, *La aniversarea lui Costache Negruzzi*, în *Scînteia*, 20 sept. 1958, p. 3 ; N. I. Popa, *Ideile literare ale lui Costache Negruzzi*, în *Iaşul literar*, 1958, nr. 9—10, p. 127—137 ; I. Lăzărescu, *Preocupări politice şi sociale în opera lui C. Negruzzi*, în *Studii şi cercetări ştiinţifice, filologie*, 1959, nr. 1—2, Iaşi p. 69—92 ; C. G. Ionescu, *Valoarea artistică a inspiraţiei istorice în opera lui C. Negruzzi. Cu privire specială asupra nuvelei „Alexandru Lăpuşneanu"*, în *Limbă-literatură*, IV, 1960, p. 181—189 ; Alex. Bistriţeanu, *C. Negruzzi şi creaţia populară*, în *Limbă şi literatură*, 6, 1962, p. 369—386 ; Paul Cornea, *Costache Negruzzi, Montesquieu şi ideologia aripei moldoveneşti a paşoptismului*, în *Viaţa românească*, 1963, nr. 3, p. 68—83 (despre *Elemente de dreptul politic* pe care o semnalează *Jurnalul literar*, 1948, nr. 3, p. 56); Ion Dumitrescu, *Arta frazării în proza lui Costache Negruzzi*, în *Limbă şi literatură*, 1964, nr. 8, p. 421—435.

IN COLECȚIA DE MICI MONOGRAFII

au mai apărut :

G. Călinescu
VASILE ALECSANDRI

Al. Piru
LIVIU REBREANU

Silvian Iosifescu
GRIGORE ALEXANDRESCU

I. D. Bălan
OCTAVIAN GOGA

Teodor Vîrgolici
DIMITRIE ANGHEL

Vor mai apare :

G. Călinescu
I. H. RĂDULESCU

D. Păcurariu
A. I. ODOBESCU

D. Micu
G. COŞBUC

C. Ciopraga
M. SADOVEANU

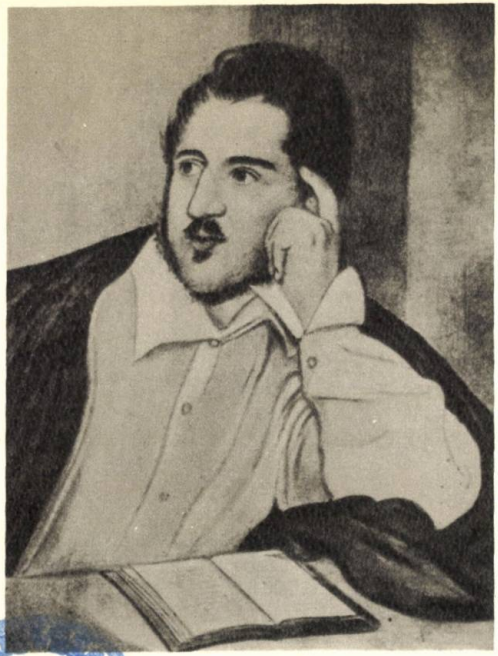

C. Negruzzi — tînăr,
portret de Josef August Schoefft.

Maria C. Negruzzi, născută Gane,
acuarelă de Alexandru Kogălniceanu.

(Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.)

C. Negruzzi — tînăr
(*Reproducere după „Istoria literaturii române" de G. Călinescu.*)

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE —
amintire publicată în CURIER DE AMBE SEXE.
(Periodic aflat în posesia lui Virgiliu Ene.)

KUM AM INVEȚAT ROMANESCE

Pe kъnd ȣitasem kъ sȣntem Romъni mi kъ avem mi noi o limbъ, ne kъnd ne linsea mi kъrgi mi tinografie; ne kъnd toatъ lȣmea se arȣnkase în dasii mi nerisnomene ka babele în kъgii mi metami; kъvi la skoala nȣblikъ se învъga greчemte; kъnd în sfîrmit, litteratȣra romъneaskъ erà la darea sȣffletȣlȣi; kъgi-va boieri bъtrъni rȣginigi în romъnism, neuȣtîndȣ-se deurinde kȣ frȣmoasele vorbe narigorisesk, katadiksesk etc. toate în esk, kreate de dieчii vistieriei, — nentrȣ kъ atȣnчi între ei se nlodea geniȣl — medea tristi, mi jelia nerderea limbei ȣitъndȣ-se kȣ dor sure Bȣda saȣ Bramov, de ȣnde le veniȧ ne tot anȣl kalendare kȣ noveмti la sfîrmit mi din kъnd în kъnd kъte o bromȣrъ învъgъtoare memtemȣgȣlȣi a faчe zahar din чokъlъi de kȣkȣrȣz, saȣ nъine mi kroxmalъ de kartofle. (1)

1 Tot de ne attȣnчi kъnd Tynografiele din Snagov, din Tîrgoviшte, din Bȣkȣresчi, din Rъmnikȣ disnъrȣsserъ, ne veniȧ mi kъrgile Biseriчei tot din Bȣda nreskimbate dȣnъ systema katholikъ, sure a învъgà nonolȣl a чere nȣmai nъinea materialъ, *din tóte dillele*, iar nȣ *quea spre fiinţa* şi materialъ mi intellektȣalъ. De attȣnчi se deurinse klerȣl nostrȣ kȣ veninȣl eresielor religioase, nolitiчe mi soчiali, mi akȣm li se nare strъin lantele salȣtariȣ a Biseriчei Rъsъritȣlȣi

Tot însъ mai era o skoalъ; — ne kare aчemti bȣni bъtrъni o nriviȧ ka singȣrȣl azil al nrigonitei limbe — Şkoalъ ȣnde se învъga nȣmai romъneшte, anroane de Iaшi, la Sokola.

Tatъl meȣ era ȣnȣl din Romъnii aчemtia. Nȣ emia niчi ȣn kalendar kare sъ nȣ'l aibъ el întъiȣ, niчi o karte biseriчeaskъ kare sъ n'o kȣmnere, niчi o istorie kare sъ nȣ nȣe sъ'i o nreskrie.

Intr'o zi, viind dela шkoalъ, 'l am gъsit kȣ o mare karte în folio din ainte. Citemte 'mi îmi zise, o viagъ d'ale sfingilor din kartea aчeasta.

— Iartъ-mъ, nъrinte, eȣ nȣ noчiȣ чiti romъneшte.

— Kȣm! anoi dar чe învegi tȣ?

— Elinemte, am rъsnȣns nъȣnindȣ-mъ. De vrei sъ'gi чitesk toatъ tragedia Ekȣbei din Eȣrinid, ȣnde e aчest frȣmos chor al Troienelor, ne kare îl шtiȣ ne din afarъ:

Αὖρα ποντιὰς αὖρα,
Ἅτε ποντοπόρους κομίζεις
Θοὰς ἀκάτους ἐπ' οἶδμα λίμνας
Ποῖ με τὰν μελέαν πορεύσεις;

— Poate sъ fie frȣmoase aчele чe snȣi tȣ, zise tatъl meȣ, dar este rȣmine sъ nȣ шtii limba ta! mîine vei veni kȣ mine la Sokola de ȣnde am nriimit ȣn rъvaш nrin kare mъ noftesk la eksamen. Voiȣ vorbi nentrȣ tine la daskъlȣl kare e ȣn om nrea învъgat, mi nȣ mъ indoesk kъ tȣ te vei sili a în

Vedere a Iaşilor
(Litografie, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.)

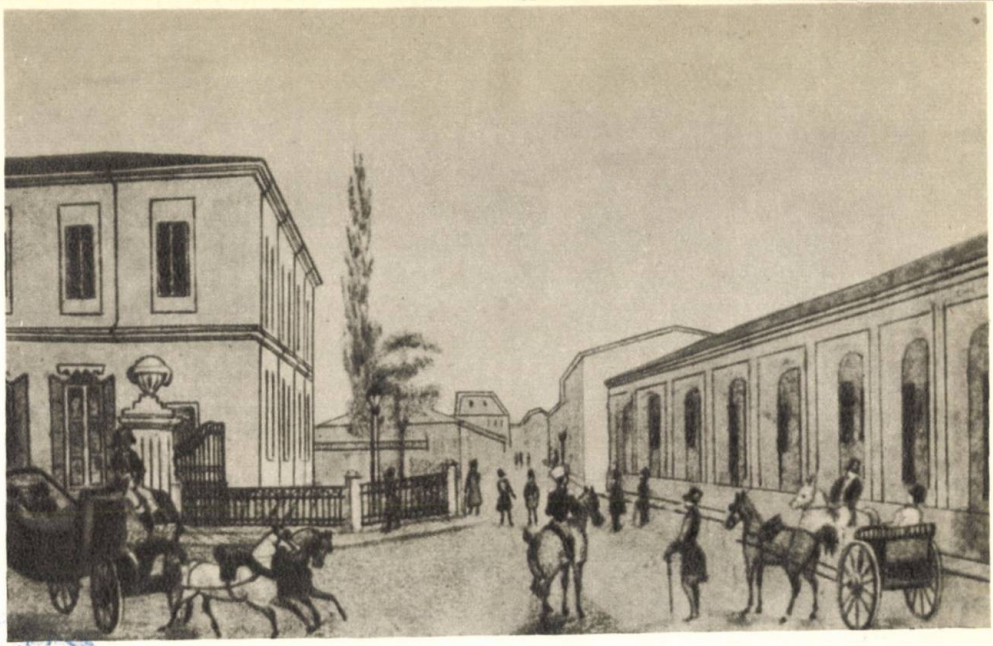

Uliţa pavelii de lemn din Iaşi
(*„Almanah", 1845. Reproducere după „Istoria literaturii române" de G. Călinescu.*)

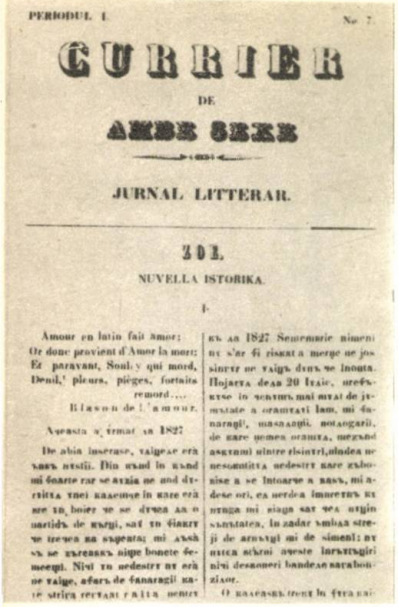

PERIODUL I. No 7.

CURRIER
DE
AMBE SEXE
JURNAL LITTERAR.

ZOE.
NUVELLA ISTORIKA.

I.

Amour en latin fait amor:
Or donc provient d'Amor la mort;
Et paravant, Soul, y qui mord,
Deuil,' pleurs, pièges, fortune
remord....
Il faut de l'amour.

Aceasta s'a tirmat an 1827

De abia inserase, valgeae era
vara nrstii. Din vrsad in vrsad
mi fnarte rar se arzia ne nod dr-
ritta vnei kalesve in kare era
ne tn, boier ve se dvsea an o
martidv de vargi, saf tn finare
ve trevea na sxpeara; mi asch
va se zvrasava nipe bonete fe-
meegi. Nivi tn nedesirt nv era
ne valge, afars de fanaragii ka-
re strika rvtari calia, nemi
ka an 1827 Sememarie nimeni
nv s'ar fi risvat a merge ne jos
sinere ne valge dvnz se inoata.
Hojarta dean 20 Iraie, orefs-
xvse in sentimi mi mtai de jv-
mtate a oramtati lam, mi fa-
naragii, masalagii, notangarii,
de kare nemea oramta, mezand
asvnmi ninre risintri,nlndea ne
nesomtitta nedesirt kare zvbo-
nise a se Intoarve a nasv, mi a-
dese ori, ea nerdea imnetrv kv
nrnga mi siaga sat vea argin
sanvtatea, in zadar amboa stre-
ji de arnatagi mi de simeni; nv
nitca sckrai aveste Inrvtsagiri
nivi desanneri bandean saraboa-
zior.

CURIER DE AMBE SEXE,
în care C. Negruzzi
publică nuvela ZOE.
(*Periodic aflat în posesia
lui Virgiliu Ene.*)

ПУСТНИКУЛ.

АЛЕКЪТУРИ СКРИПТОРИЛУЙ ФРАНЦЕЗ,

ВИКОНТЕ Д'АРЛЕНКЪРТ.

Пе лимба Роммнѣскъ тълмъчит

дс

ПАВЕЛ ПРЪНКЪ.

Къ иконс Литографиситс.

ПАРТЪ I.

ЕШИЙ

ДИ ТИПОГРАФІА АЛБИНЕІ

1837.

PUSTNICUL
de vicontele d'Arlincourt
(*Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.*)

C. Negruzzi în 1859
*(Bibl. Acad.
Republicii Socialiste România.)*

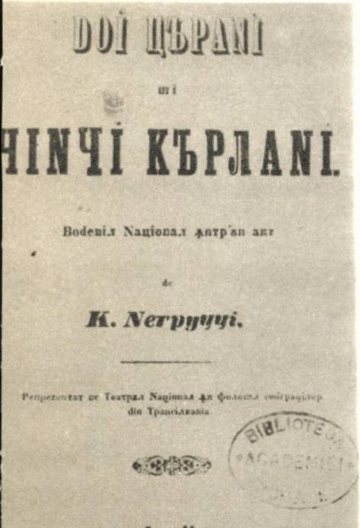

DOЇ ЦЪРАНЇ

шi

ІНЧЇ КЪРЛАНІ.

Bodeвiл Naцiонал ꙟнтр'ун акт

де

K. Nerpyцці.

Репрезентат пе Театрул Naцiонал ꙟн фолосул емiграцiлор
din Трансiлвания

BIBLIOTECA ACADEMIEI

Іашii

Тiпографiя Інститутул Албiнеi.

1849.

DOI ȚĂRANI ȘI CINCI CÎRLANI
*(Bibl. Acad.
Republicii Socialiste România.)*

APRODUL PURICE.

"Fostaŭ aчest domn om nŭ mare la stat, inŭ.
"intreg, drept, viteaz şi 'meşter la resboaie....
"Şi era mare jale si plîns in norod pentrŭ pier-
derea aчestai Domn bun."
Vornikul Ureke — la viața чelui mare.

Ciokîrlia чea voioasъ in vъzduх se legъna
Ş'intarnarea primъverii prin dulчi чiripiri serba.
Plugarul kŭ хъrniчie s'apukase pe arat
Pъmintul чe era inkъ d'al sъŭ singe inundat.
Uitas' akum Moldoveanul trekutele lui nevoi;
Şi kŭ flueraul la gurъ, pъstoraşul lingъ oi,
Kinta dragostele sale. Vai mie nu putea sti,
Kъ vrъjmaşŭ 'ntr'altъ țarъ stъ gata a nъvъli.

Chroiot Komandirul falnik al dirjilor Ungureni,
Nu putea inghiți чuda чe avea pe Moldoveni,
Kare in mai multe rinduri, purarea 'i a arъtat,
Kъ nume de viteaz mare pe nedrept 'si a kыştigat —
Deчi auzind kum kъ Stefan Domnul lor atunчi s'afla
In ținuturi depъrtate avъnd kŭ el oastea sa,
Sokoti kъ'i bun prilejul de el a se folosi,
De Moldoveni si de Stefan o datъ a isi isbindi
Sъ poatъ k'o loviturъ aчea rusine spъla
Ce romъnestile arme sъpase pe frantea sa.
Asa dar adunind noaptea pe toți ofițeri sei,
Le spus'a lui sokotințъ, si le zisъ: „frații mei!
„Ştiți k'aчesti Romъni sъlbatiчi, vrъjmaşi aprigi, nempъkați
„Injunghiarъ multъ gloatъ d'ai noştri viteji soldați;
„Ştiți kъ îmbъtați de singe in țara noastrъ — au intrat
„Şi kъ fok şi pustiire pe urmъ-le au lъsat;
„Iar noi kare bъrbъteste a ne lupta n'am lipsit,
„De abia numai prin fugъ, viața ne am mintuit.
„Ş'atitea kapeni de lauri чe in resboaie am adunat
„Moldoveanul чel obraznik in piчioare le a kъlkat;

APRODUL PURICE,
publicat în
CURIER DE AMBE SEXE.
(Periodic aflat în posesia lui Virgiliu Ene.)

АПРОДУЛ ПУРІЧЕ
АНЕКДОТ ІСТОРІК
де
К. НЕГРУЦЦІ.

ЕШИ
Ꙟн Тіпографіа Албінеі.
1837.

Aprodul Purice. Titlu.

APRODUL PURICE
(Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.)

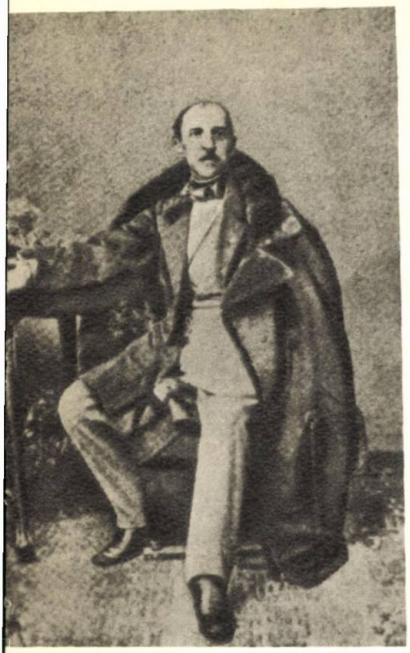

C. Negruzzi — bătrîn
(*Reproducere după „Istoria literaturii române"* de G. Călinescu.)

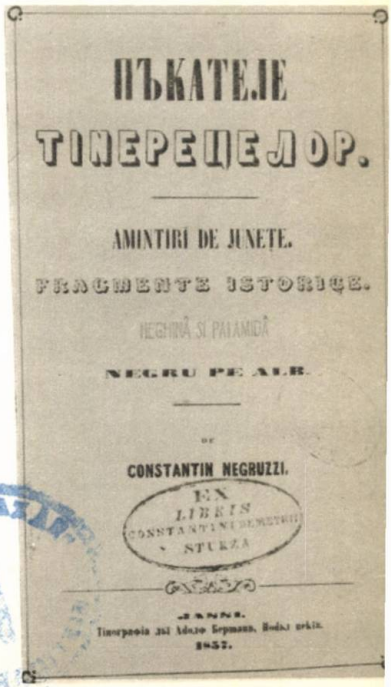

PĂCATELE TINERETELOR
(*Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.*)

Măcelărirea boierilor la festinul Lăpușneanului.
(*Litografie de A. Asachi. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.*)

Otrăvirea lui Lăpușneanu.
(*Litografie de A. Asachi.*
Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.)

Scrisoare autografă a lui C. Negruzzi.
(Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.)

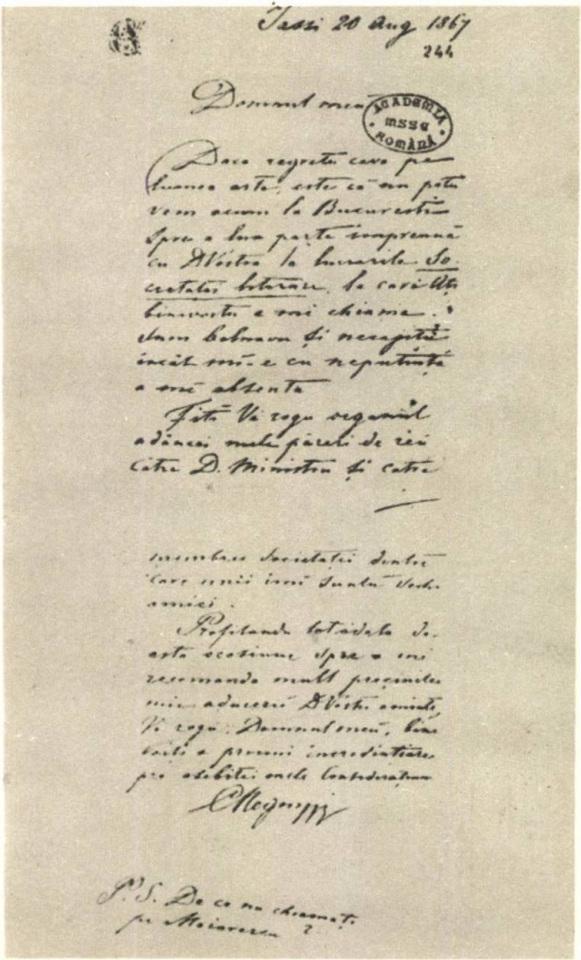

BALADE de Victor Hugo, trad. de C. Negruzzi.
(Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.)

C. Negruzzi.

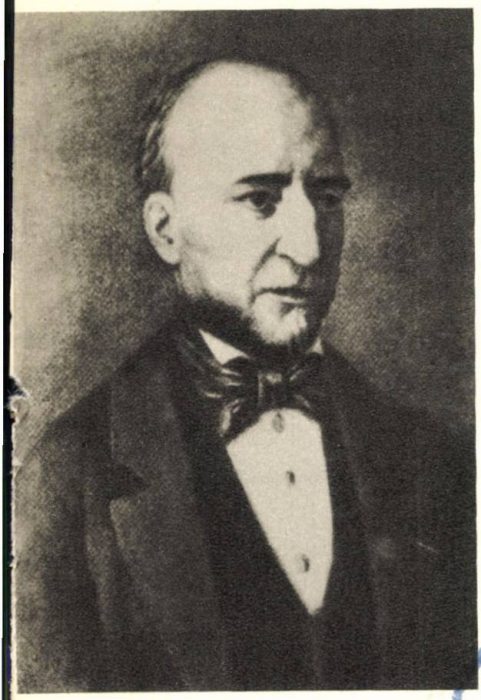

C. Negruzzi în ultimii ani ai vieții
(*Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.*)

BIBLIOTECA LATINĂ

Redactor responsabil: VIRGILIU ENE
Tehnoredactor: VALERIA POSTELNICU

Dat la cules 01.04.1966. Bun de tipar 24.06.1966. Apărut 1966. Comanda nr. 6121. Tiraj 28140. Hîrtie velină de 63 g/m² 700 × 1000/32. Coli editoriale 5,44. Coli de tipar 4,5. Planșe 8 A.T. 17.651 C. Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. *60228* la Combinatul Poligrafic «Casa Scînteii» — Piața Scînteii nr. 1 București — Republica Socialistă România

Lei 3,50

EDITURA TINERETULUI